

SZEGED

A város
folyóirata

19. évfolyam 5. szám
2007. május

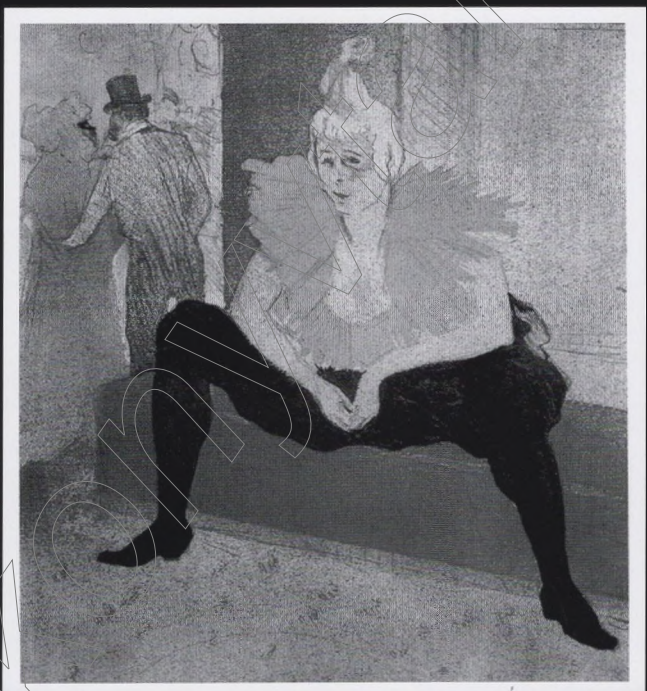

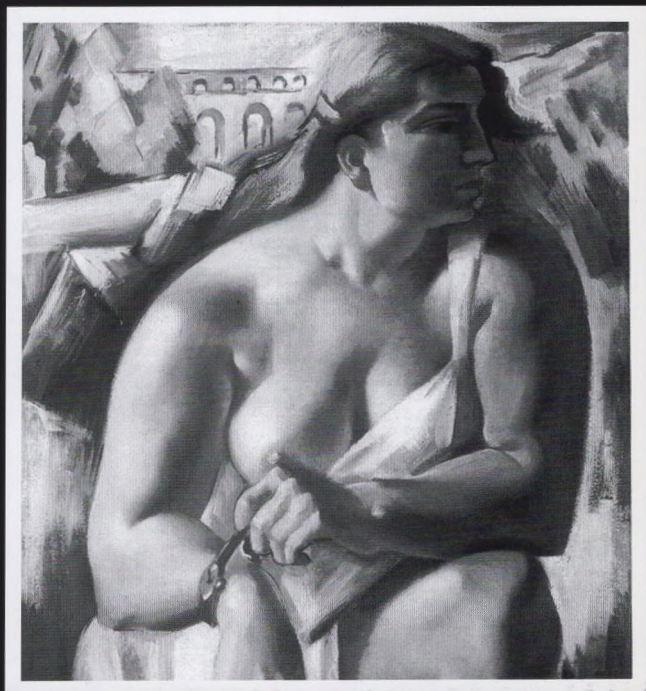
Rodin: A csók

J. Lefebvre: Ondine

Toulouse-Lautrec: Ülő bohóc

A. Lhote: Ülő női akt karórával

SZEGED

Várostörténet, kulturális
és közéleti magazin
19. évfolyam, 5. szám
2007. május

Tartalom

SZEGED NAPJA	2	„Egyszemélyes belső életet élek” (az új díszpolgár: Király Levente színész) – <i>Tandi Lajos</i>
	4	Mi a boldogság mostanában? (Pro Urbe díjas: dr. Dobozi Attila bőrgyógyász) – <i>Tandi Lajos</i>
	6	Kéz a kézben történelmünkkel (Pro Urbe díjas: dr Blazovich László történész) – <i>Tandi Lajos</i>
	8	A Szegedért és a Szeged nemzetközi kapcsolataiért emlékérmek díjazottjai
MÚZSÁK LIGETE	10	Évezredek találkahelye (Beszélgetés dr. Horváth Ferenc megbízott igazgatóval) – <i>Tandi Lajos</i>
	12	A kultúra palotája (Múzeumi rekonstrukció ötven évente) – <i>Koczor György</i>
	14	Adjonisten - fogadjisten (Látogatóbarát szolgáltatások fejlesztése) – <i>Herczeg Gábor</i>
	16	Kezdeményezés és dinamizmus (Múzeum és kommunikáció) – <i>Medgyesi Konstantin</i>
	18	A nyilvánosság mérlegén (Tudományos tevékenységünk tükröződése) – <i>Tóth István</i>
	20	Városi régészet egykor és ma (A középkori Szeged újabb faragott kövei) – <i>Horváth Ferenc</i>
	23	„Egy nagy mű záróköve” (Egy királylátogatási aranyérem visszatért Szegedre) – <i>Nagy Ádám</i>
	26	„...a felejtés iszaprétegei alól” (A centenáriumi Buday-év) – <i>Lengyel András</i>
	30	„Örököse szülővárosának” (Bálint Sándor hagyatéka a néprajzi gyűjteményben – <i>N. Szabó Magdolna</i>
	32	rejtett szépségek (Női ábrázolások a 19. században) – <i>Papp Katalin</i>
	34	Megújuló állomásunk (Kis vasútépítési történet) – <i>Bányai Gitta</i>
SZÜLETÉSNAP	38	Az össznépi kópé (Király Levente a „szögedi” Nemzet Színésze) – <i>Gyémánt Csilla</i>
	42	Szaladj János! Segíts János! (Életinterjú Sándor János rendezővel) – <i>Molnár János</i>
	44	Volt egyszer egy színház (XIII.) – <i>Sándor János</i>

A címlapon *Csók István* festményének részlete látható, a borító második oldalán képek a *Rejtett szépségek* című kiállítás anyagából, a borító 3. oldalán képek *Király Levente* szerepeiből. A hátlapon a **Móra Ferenc Múzeum** épülete.

SZEGED

a város folyóirata
Megjelenik havonta

Főszerkesztő: **TANDI LAJOS**

Szerkesztőbizottság: Benyik György, Gaskó Béla,
Gyémánt Iván Gyüdi Sándor, Lengyel András,
Koczor György, Sándor János,

Szuromi Pál, Veréb Simon (fotó), Zombori István

Kiadja a Szegedi Ifjúsági Ház

Kulturális, Fejlesztő és Médiaközpont Kht.

6721 Szeged, Felső Tiszapart 2. Telefon: 423-638.

Felelős kiadó: **BOROS GYULA**

Szerkesztőség: 6721 Szeged, Dózsa György utca 2.

Telefon és fax: 62/540-811, e-mail: szegedszerk@freemail.hu

Készült az E-press Nyomdában

6722 Szeged Jósika u. 27. Tel.: 62/424-964

Felelős vezető: Engi Gábor

„Egyszemélyes belső életet élek”

Az új díszpolgár: Király Levente színész

– Életem egyik szép élménye, hogy a hetvenedik születésnapodra rendezett március 5-i gálaműsorban én beszélgethettem veled. Az öröm és a szeretet ünnepe volt ez a Kisszínház-béli est. Nemcsak a te fellépéseid tették azzá, nem csupán a kollegák megbecsülése, produkciói, de mindennek megkoronázása volt, amikor a publikum előtt dr. Solymos László alpolgármester felolvasta dr. Bottka László polgármester előterjesztését: téged javasol az idén díszpolgári címre. A nagyérdemű hosszútávú felállva ünnepelt. Különös világ a tiétek. A komédiások, csepűragók, teátristák, színészek, művészek, ripacsok világa. Neked még a neved is előkelő helyre predesztinál, hiszen Király vagy a színházban, a szegedi színészkirály, Király, a színész. S akinek már életében szobrot állítottak, a Szejt-plasztika ma is ott áll az Algyői út mentén.

– Amiket elmondtál, azokra alig-alig tudok válaszolni. Amikor 48 éve idekerültem, alig 60 kilós vékony fiatalemberként, még ismerőseim sem voltak. Ma ismernek a városban, sokan megsüvegelnek, a színházban Levi bácsinak szólítanak. Nem tudom, mi a színészi presztizs mércéje. Talán egy következetes pálya, talán az egyértelmű hovatartozás, talán a szakmai minőség, esetleg ez a különös, máshoz nem hasonlítható életforma. Egyet viszont talán már sejtek – s talán ez minden korban igaz lehet –, hogy mindent igazából kell csinálni. Mindig az értékre és a minőségre kell figyelni. A szakmai és erkölcsi tartásra. A színház különös világ. Több ezer év alatt megszületett különböző műfajú darabok nyomán belelathatunk a történelem mozgatórugóba, a társadalmi változások eredőibe, a családi viszonyok ellentmondásai, az emberi kapcsolatok drámai alakulásaiba, az egyének vívódásaiba. S a színpadon a legszebb pillanatokban mindez együtt van, s ez alakítja a színészt is, és elsősorban hat a nézőkre. Én hiszek az emberek ember által való ábrázolásában. S mivel sokféle műfajban játszotam – voltam drámai hős, tancos komikus és karakterszínész –, tehát sokféle módon éltem meg és igyekeztem ábrázolni az emberi karakterek végeláthatatlan variációját. Meggyőződésem, hogy a színházban a legközelebbi út az emberbarát út színész és közönség között. Nem hiszek az avantgárd kísérletekben, a gondolati színházban, viszont meggyőződésem, hogy a színház a nézőért van, még annak árán is, ha néhányan úgy is gondolják, hogy ezt én is meg tudnám csinálni. Én hiszek a Sztanyiszlavszkij-módszerben – én minden gondolatot és mondatot átengedek a szívemen, ebből születik minden mozdulat, hang és gesztus. Véleményem szerint ez a színészet lényege. Értelem és érzelem harmóniája, szeretet, barátság, gyűlölet együttműködése. A színház a pillanat művészete, amely csak a nézővel együtt szülehet meg. Egyik előadás sem reprodukálható, az előadást legalább 50 százalékban a közönség határozza meg, s ezt a közönséget nekünk, színészeknek kell formálni, alakítani, gondolkodásra

Budapesten született 1937-ben. A Színház- és Filmművészeti Főiskolán 1959-ben szerzett diplomát és még ugyanebben az évben a Szegedi Nemzeti Színházhoz szerződött. Az elmúlt közel fél évszázadban Király Levente a társulat vezető művésze, meghatározó tagja lett. Prózai művekben, könnyed vígjátékokban és klasszikus nagyoperettekben sikert sikerre halmozott. Többször szerepelt a Szegedi Szabadtéri Játékok előadásain is, több magyar filmben játszott jelentős szerepet és vendégként budapesti társulatoknál is gyakorta fellépett. Művészi pályáját elismerések sora jelzi: Jászai-díjas, Erdemes művész, megkapta a Dömötör életműdíjat, Kossuth-díjas, a Nemzet Színésze, a Szegedi Nemzeti Színház örökös tagja.

készíteni, érzelmileg befolyásolni.

– A közönségről szólta. Ahogy a színész estéről estére más fizikai kondícióban, érzelmi-lelki állapotban lép a színpadra, úgy a közönség is sokféle, ott ülnek közöttük a sznobok, az őszinte érdeklődők, a kíváncsiak, a színházzal most ismerkedők, és a hűségesek, valamint a kritikusok. Mindegyikük mást vár a produkciótól.

– Valóban így van, de a színésznek sosem za-

bad hagyni kizökkentenie magát, és igyekeznie kell, hogy mindenki vigyen haza néhány maradandó élményt. Van, aki a szerző nevére harap rá, akadnak, akik a rendezésre kíváncsiak, de legtöbbször a színészekért mennek a színházba. Ezért hiszek én a színészközpontú teátrumban.

– Mesélted, hogy amikor 1959 szeptemberében leszálltál a szegedi állomáson és bevillamosoztál a színházba, nemigen tudtad, hová kerültél. De nagyon hamar olyan impulzusokat kaptál, amelyek igen korán szegedivé tették. Mielőtt a szegedi évekről szólnánk, kíváncsi lennék főiskolai élményeidre.

– Különös osztály volt a mienk a főiskolán. Csak zárójelben jegyzem meg, alig élünk néhányan. Elhunyt Polgár Géza, Dégi István, Holl István, de szerencsére még itt van közöttünk egy csoda, aki most éppen Szegeden játszik, Pásztor Erzi. Két tanár volt meghatározó személyiség: Básti Lajos és Szinétár Miklós. Básti Lajos mint beszédtanár, a kor legjelentősebb színésze volt, bár kicsit deklamáló stílusa egy letűnőben levő színészvilágot idézett, de megtanított bennünket egy fantasztikus dologra: a nyitott, szép beszédre. Szinétár néhány évvel volt idősebb nálunk, s éppen ezért hajtotta a bizonyítás vágya meg az ifjonti rugalmasság és nyitottság. Megszerette velünk a zenét, a zenés helyzetgyakorlatokat. Például Debussy vagy Muszorgszkij muzsikájára kellett gyakorlatokat konstruálnunk, s ezzel belénk bujtatta a tempó- és ritmusváltás iránti érzékenységet. Azonosulni tudunk a zenével, volt mire támaszkodni, erről a rajtkőről lehetett építkezni.

– Akkor még mielőtt az előző kérdés lényegére válaszolnál, mondd már meg, valóban Básti Lajos a te keresztapád?

– Ez így igaz. Főiskolásként a Nemzeti Színházban az ember tragédiája előadásain statisztáltunk. A plakátban az utolsó sorokban ott szerepelt: König Levente fh. Másnap Básti mintegy dúvad rontott be a próbaterembe: „Levente! Allj fel! Magyar színész ilyen névvel nem létezik! Mától kezdve Király Levente vagy!” Nem lehetett különösebb tiltakozásom ez ellen, hiszen ez egy sima fordítás, nem is beszélve arról, hogy anyai nagyanyámat Király Máriának hívták.

– Nem is beszélve arról, hogy Szegedre érkezett a múlt század elején egy König Péter nevű muzsikus, aki aztán Király-König Péter néven lett a szegedi művészeti élet egyik kiválósága. Szerintem, ha akkor már tudod, hogy Szegedre érkezel, talán Király-König Levente néven ismerünk meg.

– Csakhát akkor még én se Szegedet, se Király-König Pétert nem ismertem. A főiskolán a rosták után gyakorlatos színészként kis szerepet játszottam Gellért Endre, Ladányi Ferenc és Gobbi Hilda körül. Amikor Ladányit kinevezték a Madách igazgatójának, megkérdezte, volna-e kedvem oda szerződni. Csakhogy ennek fegyelmi tárgyalás lett a vége, mert én azt nem tudtam, hogy akkor még minden friss diplomásnak két évet vidéken kellett tölteni. A Fészek klubban rendezték akkor a vidéki színház igazgatók „lövésárát”, s Komor Pista engem kiválasztott. Így aztán 1959. augusztus 22-én megjelentem a Szegedi Nemzeti Színház társulati ülésén.

– *Prózistának érkezéssel, az elmúlt 48 évben életművet építettél anélkül, hogy életművet akartál volna építeni. A színháztörténet úgy tudja, az igazi névjegyed a Szendrő József-rendezte Rómeó és Júliában tetted le, ez pedig Mercutio szerepe volt.*

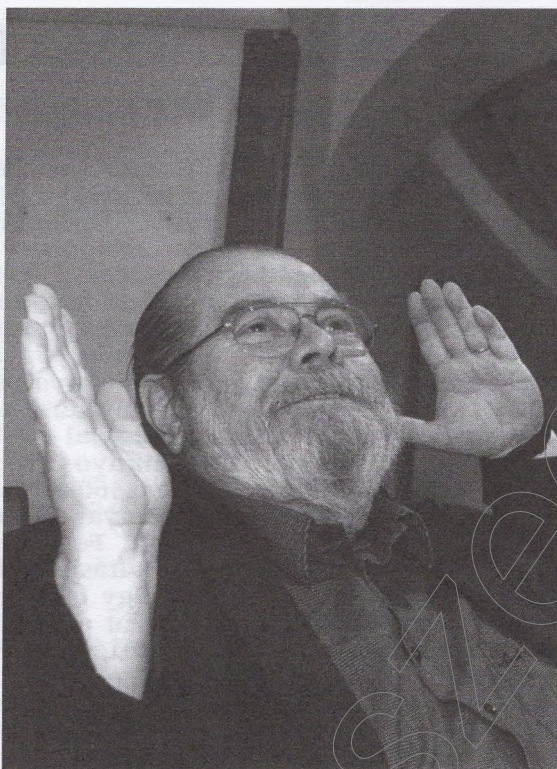
– Szerettem azt az előadást, különösen Szendrő nyitottságát és új szemléletét. Mercutio az ifjonti virtus megtestesítője, a macska-egér harc vagánya, akit az élet és halál kérdése nem foglalkoztat. S volt egy ösztönös reakció: amikor már halálos sebet kaptam, a díszlet felé fordulva eljátszottam, hogy vizelek, s viccelek, miközben folyik a vérem: „Hát tényleg beledöglöm?” S Szendrőnek ez tetszett, hiszen ez a színpad örök kérdése. Gondolni sem mertem, hogy évekkel később, Zeffirelli színtén erre a gesztusra épít. Ez megnyitotta számomra az utat a jelentős prózai szerepek felé, de aztán egy véletlen bevezetett az operettek világába is.

– *Tudom, hogy nem vezetsz statisztikát, nem tartod számon összes szerepedét, se nem tudom, mennyire jelentős egy színész életében a mennyiség. De meggyőződésem, hogy minden egyes alakítás leglényege a Király Levente-i megközelítés. Ezeknek a szerepeknek kötoányaga „a Levi”.*

– En nem tudom, hogy ez miként van, de az egyértelmű, hogy én minden szerepet belülről, átélten igyekeztem eljátszani. En egyszemélyes belső életet élek, s ennek a belső életnek kivételése a Falstaff, a Figaro, Pósalaki úr, Sancho Panza, Willy Loman, Lőrinc barát, Tót, Romulus, Svejk, Tevje, Firsz vagy Kean. De szívesen játszottam a Marica grófnőben, a Luxemburg grófjában, a Nebáncsvirágban és a Csárdáskirálynőben szerepeket. Azt hiszem, hogy a minőség mércéje ez a belső igényesség.

– *Remélem, egyszer összegyűjti valaki – talán éppen ebben a számban Gyémánt Csilla színháztörténész – szerepeid összességét. Most áruld el nekem, melyik volt a legkellemetlenebb és legszívmelengetőbb kritika, amit rólad írtak.*

– Főiskolásként egy szocreál darabbal játszottam egy jobboldali árulót. Agy egyik kritika azt írta, hogy Király Levente fantasztikus, az árulás lényegét, érzelmi motivációját, a megriasztott ember téves gesztusát ragadta meg. Ugyanerről az előadásról egy másik kritika arról elmélkedett, hogy a főiskolai oktatás teljesen félresiklott, például Király Levente idézőjelben játssza ezt a figurát, így aztán nem is lehet ellenfele. Hát vala-

hogy így állok én a kritikával, de ennek ellenére meggyőződésem, hogy a színházkritika fontos műfaj. Sok száz kritikát írtak rólam, azokat szeretem, amelyek nem személyeskedők, nem devalválják a jól bevált szavakat, az értékekre figyelnek, s mindenekelőtt szeretik a színházat. Mert dacból, sértettségből, megbízásból, politikai manipulációból nem lehet kritikát írni. A siker természetrajza számomra a taps. Ennek persze nagyon sok fajtája van. A lagymatag tetszésnyilvánítástól az udvarias tenyerösszeverésen át a tisztés ünneplésig és a vastapsig. Persze ezek is lehetnek csalókák, megtevesztőek, ezért van szükség a szakmai ítéletre és a kritikai visszhangra. Számomra mégis fontosabb a színház belső értékrendje és a színész belső igényessége.

– *Ha szóba kerül a neved, sokunknak a hűség jut eszébe. Immáron a város emblematisz figurája vagy, mértékadó személyiség, akire büszkék a szegediek. Ez a hűség áthatja a családotat is, hiszen negyven éve a család is életed meghatározó közege, s még a fiad is hűséges a színházhoz: színész-koreográfus, ráadásul ez a színház iránti vonzódás tovább terebélyesedik, hisz felesége Haumann Petra, így joggal mondhatják, hogy nálatok van az egy négyzetméterre jutó legtöbb színész Magyarországon.*

– A hűség nem életprogram. A hűség kötődés, melynek tartópillére az a kapcsolatrendszer, mely a szereteten, a megbecsülésen, az egymás iránti tiszteleten és bizalmon alapul. Az én hűségem Szegedhez abban a pillanatban megpecsételődött, amikor lementem az úszóházra, és ott úgy fogadtak, mintha most jöttem volna vissza a nyaralásból. Ottani barátaimmal fotóztunk, filmeztünk, élveztük a nyár szépségeit és a Tisza csodáját, s ezekből a kapcsolatokból egy máig tartó baráti társaság kovácsolódott. Wirth Pista műhelyében kezdtük Kátay Bandival és Mentés Jósikával, aztán gyarapodtunk orvosokkal, építészekkel, képzőművészekkel és sorolhatnám. Persze, ahogy múlnak az évek, egyre kevesebben vagyunk, de a kötőerő talán még erőteljesebb. Ami a családomat illeti, nem egyszerűen kezdődött. Feleségem apjával ideérkezésem után nagyon hamar baráti kapcsolatot találtam, de amikor bejelentettem, hogy lányát feleségül szeretném venni, hát bizony nem volt azonnal kitörő öröm. Persze aztán meggyőződhettem arról, hogy... és itt nem folytatom, hiszen négy évtized együttlét mindent igazol. Azt, hogy Attila fiam színész lett, bizonyára nekem is köszönheti. Az, hogy Haumann Petrával találkoztam, ahhoz semmi közöm. De boldog vagyok, hogy boldogok, örülök, hogy a Haumann családral összehozott a sors, és hogy megajándékoztak egy unokával. Hát ennyit a hűségről és, hogy megérte, annak talán ez a mostani díszpolgári kitüntetés is a viszonzása lehet. Azt írta rólam egyszer Sándor János, hogy: „Shakespeare szerint színház az egész világ, Király Leventének egész világa a színház.” Lassan azt mondhatom, hogy az én világom Szeged és az itteni teátrum. És ezt köszönöm.

Tandi Lajos

Mi a boldogság mostanában?

Pro Urbe díjas: dr. Dobozi Attila bőrgyógyász

– *Elégedett embernek tűnsz. Mindig kiegyensúlyozottnak látlak, mindenkinek van pár kedves szavad, s közben hallom, hogy kongresszusokra jársz, végzed tudományos munkádat s – immáron ez sem kis teljesítmény – sorra veszed át tudományos, oktatási és közéleti tevékenységért a legmagasabb díjakat. Mindez akkor, mikor divat panaszkodni, elégedetlenkedni, siránkozni. Aruld el nekem, mi a boldogság titka?*

– Erre én konkrét választ nem tudok adni. Én mindig örömet leltem a munkámban, szeretett családi közösségben élek, és olyan hobbijaim vannak, amelyek feltöltődést, megnyugvást és új energiákat adnak.

– *Kettőről tudok, az egyik a tanya, a másik pedig a festészet iránti szereteted.*

– Így igaz. Évtizedeken keresztül szívesen jártunk a szatmári tanyákra, ott pihentük ki a hét fáradalmait, ott találkoztunk testközelben a természettel, és ott elégitettük ki mozgásigényünket is. Imádom az alföldi táj hajnali csendjét, a harmatos kert illatát, a madarak csicsérgését. Lehet, hogy – mivel múlik felettünk az idő –, meg kell válnunk ettől a sok emléket adó tanyától, de talán kárpótol majd balatoni házrészünk, ahol terveink szerint a nyarakat töltjük majd rálátva a Balatonra, és közel a Bakony erdeihöz. Ami pedig a festészetet illeti! Engem elsősorban a színek ragadtak magukkal. Így lettem az impresszionisták, szűkítve a kört a nagybányaiak, majd néhány vásárhelyi festő művészetének szerelmese. Kedvenceim Iványi-Grünwald Béla, Csók István, Nyilassy Sándor, a vásárhelyiek közül nagyon szerettem Kurucz D. István és Fejér Csaba, a szegediek közül pedig Zoltánfy István és Pataki Ferenc képeit. Vannak értékes grafikáim is, például gyűjtöttem Amerigó Tot rajzait, s amikor rákérdezett, hogy egy bizonyos grafikája megvan-e nekem – és én igennel válaszoltam, vissza akarta vásárolni. De nem csak ezért van még mindig a birtokomban. Szóval a természet, a művészet és persze a könyvek jelentik számomra a kikapcsolódást, a feltöltődést. A könyvekről csak annyit, hogy kétféle okból vásárolok könyveket. Egyrészt az értékálló és maradó szakmai és művészeti kötetek érdekelnek, másrészt pedig azok az egyszerűhasználatos munkák, amelyek a vonaton, repülőgépeken felhőtlen kikapcsolódást jelentenek. Amikor azután ezekből összegyűl egy börtöndnyi, viszem az antikváriumba.

– *Szegeden születél, mégis többször elmondod, hogy gyermek- és ifjúkorod színtere Mezőtúr. Mi ennek a magyarázata?*

– Ha már megkérdezted, hadd kezdjem Trianonnal, bár én ilyen kérdésekről nem szívesen beszélek. Anyai nagyapám a Vaskapunál volt

Szegeden született 1939-ben. Általános és középiskolái Mezőtúron végezte, majd 1963-ban Szegeden szerzett orvosi diplomát. Azóta az egyetem munkatársa. Dolgozott a Mikrobiológiai Intézetben, később a bőrklinikára került, melynek minden tudományos lépcsőfokát végigjárva a klinika igazgatója lett. Foglalkozott bőr- és nemigyógyászattal, kozmetológiával, allergológiával és klinikai farmakológiával. Fő kutatási területe a bőr élettan és immunológiai funkcióinak megismerése. Tudományos közleményeinek száma meghaladja a 360-at, számos munka társszerzője, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja. Folyamatosan részt vesz az egyetemi oktatásban, és vezetőként is letette névjegyét úgy is, mint klinikai rektorhelyettes, úgy is, mint SZOTE egykori rekora, majd az SZTE általános rektorhelyettese. Több nemzetközi tudományos társaságban tölt be vezető pozíciót. 1999-ben megkapta a Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztjét, 2003-ban a Battyhány-Strattmann László emlékérmét, 2006-ban a Klebersberg Kúnó-díjat és a Széchenyi-díjat.

határór. Trianon után nem tette le a hűségesküt, ezért azonnal el kellett hagyni az országot. Szegedre került a mai Római körúton lakott. Nagyanyám akkor szülte anyámat, nem tudott vele jönni, s mire megérkezett a négy gyerekkel Szegedre, nagyapám már meghalt. Apai nagyapámék Temesváron éltek, ők sem tették le a hűségesküt, így érkeztek a csonka Magyarországra hét gyerekkel és a rokonsággal, s két évig vagonokban éltek. Többen meghaltak közülük. Nem tudom, de apám talán ebből a vagon-életből merítette a vasút iránti vonzalmát, merthogy vasutas lett. Így lehetett az, hogy én ugyan Szegeden szület-

tem, de egész kicsi koromban apámat Mezőtúrra vezényelték, öcsém már ott született, s az állomáson és környékén éltünk 18 éves korunkig. Csak zárójelben jegyzem meg, hogy én egyféléképpen tudtam elégtételt venni a trianoni békediktátumon, 25 éves oktatói pályámon mindig segítettem az erdélyi magyar hallgatókat.

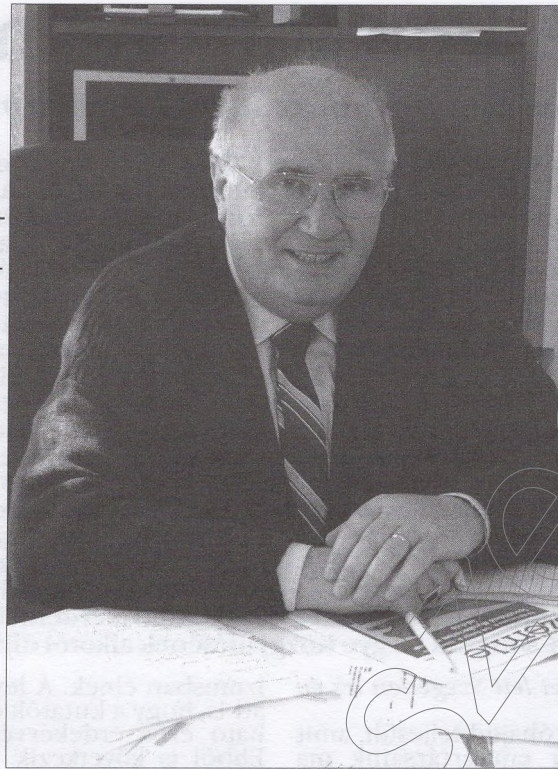
– *Milyen volt az élet a negyvenes-ötvenes évek kisvárosában?*

– Milyen lehetett? Boldog és tartalmas gyerekkorunk volt. Egy állomás és környéke mindig rejteget titkokat. Élmeink egyik meghatározó pólusa az állomáskörüli kerámiparcella, ahol például esős időben biciklivel nemigen lehetett megállni. A másik, a közeli Berettyó, a szinte háborítatlan őstermészet, ahol akkor még strand sem működött. Kamasz fiúk számára – mivel akkor még külön volt fiú- és lánygimnázium – nyaranta a Berettyó jelentette a koedukált élményeket. Gyakorta gyűlt össze nálunk a mezőtúri értelmiség, az iskolaigazgató, a postamester, az orvos, a gyógyszerész tarokk-partikra. Mi, gyerekek nagyon sok mindent tanultunk és nagyon sok mindent megszenvedtünk. Nem titkolhatunk el egyetlen rossz jegyet vagy feddést sem, nekünk „viselkednünk” kellett, Mezőtúron mi mindenkinek előre köszöntünk, egyszerűen kapunk egy kisvárosi polgári neveltetést. Ide kívánkozik, hogy már Szegeden is majdnem így vagyok, annyi hallgatóval, kollegával, beteggel találkoztam az elmúlt közel ötven évben.

– *Aztán követte Szeged.*

– Igen, kérdés sem volt, hogy visszatartunk a Tisza-parti városba. Édesanyám folyamatosan emlegette, hogy nyugdíjasként Szegeden szeretne élni. Nekem pedig olyan példaképem volt a mezőtúri házi orvosunk, hogy meg sem fordult a fejemben, hogy más pályát válasszak. Szegedet nem volt nehéz birtokba venni. Amikor 1957. szeptember 4-én este 6 órakor leszálltam a vonatról, fél hétkor már a korzón sétáltam. Egy padon ült két mezőtúri joghallgató, mellettük két lány. Üdvözöltük egymást, majd bemutatkoztam a

lányoknak. Mire a két földim megkért, hogy őket is mutassam be. Ők nem is ismerték egymást. Akkor már tudtam, hogy jó helyen járok. Erre a világra számítottam. Az első tanítási napon a nyolckor kezdődő anatómia órára fél nyolckor érkeztem, hogy jó helyre, a kályha mellé ülhessek. Ahogy Mezőtúron a gimiben, ismét otthon éreztem magam. Az egyetemi évek – 1957 és 1963 között – a világ természetes rendje szerint folytak, legalábbis mi így éreztük. Persze ma már tudom, hogy erre vigyáztak is. Ez az időszak volt az orvosi egyetem virágkora. Olyan kiváló professzorok dolgoztak, mint Ivanovics György, Jancsó Miklós, Hetényi Géza, Petri Gábor, Julesz Miklós, Varró Vince. Becsülete volt a tudományos munkának, a professzorok is értékelték a fiatalok

szorgalmát, így aztán én másodévesként az élet-tani intézetben Novák Ferenc és Madarász István mellett dolgoztam. Negyedévesen, természetesen tanárain segítségével, felnőtt kongresszuson tarthattam előadást. És pezsgő volt a diákélet is, mit sem éreztünk a kor feszültségeiből. Úgy terveztem, hogy végzés után körzeti orvos leszek Székesfehérváron mezőtúri példaképem hatására. Hogy miért éppen Székesfehérváron, ahol soha életemben nem jártam? Talán a földrajzi helyzete vonzott, hogy közel van hozzá Budapest is, meg a Balaton is. De aztán a hat év alatt megszerettem Szegedet, úgy éreztem, itthon vagyok. Azóta ez csak erősödik. Gondold el, több, mint 5500 egyetemi diplomát adtam át. Ez óriási munka és hatalmas felelősség is. A kézfogások pedig a kölcsönös bizalom jelképei. S hogy mit kaptam vissza? Sokkal többet, mint amit remélhettem. Amikor néhány éves mikrobiológiai munkám után a Bőrgyógyászati Klinikára kerültem, végképp eldőlt az életem. Kérdezted, hogy szép szokás vagy szinte kötelező generációs tisztelet, hogy az orvosi egyetemi szobák falán ott látható az egykori mester fényképe. Itt dr. Simon Miklós fotója függ, aki a modern magyar bőrgyógyászat egyik legnagyobb alakja. Az ő nyomdokain dolgoztam tovább. Munkánk, kutatási tevékenységünk fő irányait az élet hozza magával. Az ember és a környezete között a bőr az első találkozási pont. A környezet változásával megnőtt a bőrbetegségek száma. Sokkal gyakoribbak az allergiás ártalmak, a fogyasztói társadalom „kényszereként” megnőtt az igény a szép bőr iránt, a modern kémiai anyagok alkalmazása pedig a bőr természetes védekező-képességét módosítja. Az elmúlt negyvenöt év alatt sokat fejlődött és sokat változott a bőrgyógyászat. Az allergiás betegségekkel kapcsolatban sok új ismeretre találtunk, és a kezelési lehetőségek száma is bővült. Az esztétikai bőrgyógyászat terén világszerte robbanásszerű a fejlődés. Tisztázódott, hogy a fény milyen mértékben felelős a bőr öregedéséért, és bizonyos rákfajták terjedéséért. Ennek következtében olyan módszereket dolgoztunk ki, melyek alkalmasak például a gyógyszer okozta allergiás ártalmak igazolására. Jelentős előrelépést tettünk a fény gyógyító

hatásának kiterjesztésére. Munkatársainkkal felismertük – s ebben döntő szerepe volt a természet-tudományi karnak, személy szerint Bor Zsolt-nak, Szabó Gábornak és Rácz Bélának –, hogy a lézer alkalmas a pikkelysömör kezelésére. A Szegeden megalkotott készüléket a világon ma mindenhol használják. A másik eljárás – amit szintén az optikai tanszékkel fejlesztettünk ki – az orr-nyálkahártya fényvel való kezelése. Fontos eredménynek számít, hogy a világon mi hívtuk fel elsőként a figyelmet arra, hogy a Kaposi-szarkóma kizárólag immunhiányos betegeknél fordul elő. A bőrgyógyászat előtt elsősorban a gyógyszerfejlesztés területén vannak új lehetőségek. Az egyik, hogy biológiailag aktív molekulák segítségével több betegséget tudunk kezelni, a másik a

fénydermatológia bővítése, a harmadik az öregedés lefékezése, a bőr fiatalítása.

– *Hosszú éveket töltöttél el egyetemi vezetőként. Az ember jelentkezik ezekre a posztokra, megbízzák vagy választják?*

– Sosem kerestem ezeket a vezetői posztokat, de mindig szívesen csináltam. Azt mondtam egy régebbi interjúban, hogy ezekben a döntésekben mindig közrejátszott, hogy két lábban álltam a földön. Jobbitani szerettem volna. Az egyetem működési mechanizmusa mindig kínált olyan változtatási lehetőségeket, amelyeket csak főnöki székéből lehetett kezdeményezni. Sokféle tapasztalatot szereztem a világ jól működő egyetemein járva, amelyekről azt gondoltam, itthon is megvalósíthatók, de olyanokkal is találkoztam, amelyekre csak azt mondhattam: Isten ments! Az egyetem történetének egy sajátos korszakában választottak rektornak, s akkor egy cél fogott a fejemben: vissza kell állítani az általam mindig is nagyra becsült tanári kar tekintélyét. Híve voltam az integrációnak, de nem tudtam elképzelni azt a sok nehézséget, amellyel szembe találtam magam. Az, hogy nem sikerült máig létrehozni az egységes szegedi egyetemet, személyes kudarcnak is érzem. De bízom abban, hogy évről évre, szemeszterről szemeszterre erősödik, gazdagodik ez a sajátos profilú szegedi universitas.

– *Szeged városa Pro Urbe díjjal jutalmazott. Bizonyára ezzel elismerik tudományos kutatói munkádat, oktatói tevékenységedet, az egyetem és a város közötti kapcsolatok erősítésére tett erőfeszítéseidet és közéleti aktivitásod. Hogyan illeszkedik be egy ilyen városi díj a szakmai és állami elismerések közé?*

– Az ember sohasem kintüntetésekkért dolgozik, de az emberi természet lényegéhez tartozik, hogy örül az elismeréseknek, jó szívvel veszi, ha díjazák munkáját. Én kaptam jó néhány szakmai elismerést, díjat oktatói munkámért, akadémikus lettem, a Széchenyi-díjat itt láthatod klinikai dolgozószobámban. Ez a Pro Urbe díj újlag megdobogtatta szívemet, hiszen szülővárosom és választott otthonom ismerte el közel ötven éves életpályámat. Ez is erősíti optimizmusomat, egy újabb téglát megelégedettségemhez.

Tandi Lajos

Kéz a kézben történelmünkkel

Pro Urbe díjas: dr. Blazovich László történész

– Legfiatalabb lányom most ballagott. Büszkén mutatta, hogy a polgármester ajándékként minden érettségi előtt álló középiskolás megkapta a Szeged rövid története című könyvedet. Büszke vagyok arra is, hogy ennek részei a Szeged című folyóiratban jelentek meg, s engem kérte meg az előző megírására. Abbéli reményemnek adtam akkor hangot, hogy ez a kötet elkerül minden szegedi diák kezébe. Mit szólna ehhez a nagyszerű gesztushoz, annak a fényében is, hogy a múlt évben ez a kötet lett Szegeden az év könyve?

– Büszke lehetsz rá, hogy az óhajod teljesült, amit akkor szívből kívántál. Bár embertársaink ma főképp a jelennel és a jövővel törődnek, hiszen mindennapjainkat a hazai történelmünk erős sodrában éljük, ami nagy gazdasági és társadalmi szerkezetváltást hozott magával és nem is a legszerencsésebbet. Aki odafigyel, láthatja, hogy a periféria jellegből képtelenek vagyunk kitörni, egyre messzebb kerül tőlünk a centrum. Számomra mégis biztató, hogy sokan nem feledkeznek el a múlttól, mert őrzik identitásukat, ami a jövődő felemelkedés egyik pillére, és a közérthető formában megírt „történelemkönyveket” ma is olvassák. Kötetem nem városbiográfia, hanem összehasonlító várostörténet, amelyben városunkat sok szállal kötöm a közelebbi és távolabbi régiókhoz. Középpontba helyeztem a társadalom történetét, aminek megismerésére ma különös igény jelentkezik. A mindenkori társadalom életének bemutatását szolgálják az egyéb fejezetek is. Remélem, hogy a polgármester úr és a város jól döntött, és az érettségizők, valamint családjuk nem csak a kötet képeit és térképeit tekintik meg, hanem beleolvassanak a szép kivitelű kötet egyes fejezeteibe is. Ha ez megtörténik, a némes szándék elérte célját. Neked és a Szegednek pedig külön köszönöm, hogy „kihajtottad” belőlem e nagyobb lélegzetű írást, hiszen hónapról hónapra parancsszóra szállítottam az egyes részeket, ami nélkül a kötet nem készült volna el. Te neveztl sokoldalú középkorásznak, és valóban, könnyen fordulok a felfedezés örömeivel különböző tárgyak és témák felé.

– A levéltárakat még ma is sokan kilométeres poros-gombás trathalmazoknak gondolják. Pedig minden sor mögött emberi, közösségi sorsok húzódnak meg, ha másé nem, hát a tollnoké vagy a gépiratót készítőé. Hogy áll ma a levéltárak megítélése, presztízse, rangja?

– A levéltárak őrzik az ország és az egyes települések múltját írott emlékekben államiságunk alapdokumentumaitól az egyes emberekre és családokra vonatkozó adatokig bezáróan. Bár ma már szolgáltató levéltárról esik szó, és intézményeink kótáblás ablakaikat kitarták a nagyvilág felé, mégis hátrányban vannak a társ közgyűjteményekkel szemben. Nem olyan attraktívák mint modern szemléletű kiállításaiikkal a múzeumok és könnyebben kezelhető adatbázisaikkal a könyvtárak. Mégsem ez jelenti a fő

Szombathelyen született 1943-ban. Szegeden szerzett magyar-történelem szakos tanári diplomát, majd évekig Hódmezővásárhelyen tanított. A Csongrád Megyei Levéltár igazgatójává 1980-ban nevezték ki. Az elmúlt több, mint negyed század alatt az intézmény fontos tudományos műhellyé formálta. Oktat az SZTE jogtörténeti tanszékén immár egyetemi tanárként. Meghatározó személyisége a szegedi középkorász műhelynek. Szervezője és kiadója a Levéltár két fontos könyvsorozatának. Ő szervezte meg az évenként megrendezendő Levéltári Napokat. Publikációinak száma meghaladja a százat, Szeged rövid története című könyve 2006-ban Szegeden az Év könyve elismerésben részesült. Történész és levéltári munkásságát több szakmai díjjal ismerték el, 2001-ben ő érdemelt ki Csongrád Megye Közgyűlésének alkotói díját.

izmusban élnek. A levéltár hátrányt szenved amatt is, hogy a kutatók és ügyfelek között nem található erős érdekérvényesítő habitumú személy. Ebből is következik, hogy nincs önálló épülete Szegeden, mint annyi más helyen. Ma a Somogyi-könyvtár épületének egyhatodán és három külső raktárban helyezkedik el intézményünk.

– Az idő haladtával egyre terjedelmesebb anyagok kerülnek a levéltárakba, sokak szerint egyúttal a süllyesztőkbe – hiszen óriási feldolgozhatatlan mennyiséggel kell számolnunk. Segít-e ezen a technika, az elektronizáció, a digitalizálás? Elveszti-e egykori szerepét a klasszikus levéltár, vagy csupán átalakul, változik, korszerűsödik? És ez a tendencia miként hat a levéltárosokra, a hagyományra, az örökségvédelemre?

– A digitalizálás nagy ütemű beindulására szakmai tekintetben készen állnak a levéltárak. Tudjuk, mely iratanyagok kéne és milyen módon digitalizálásra kerülnie. A legfontosabbakat anyagvédelmi szempontból célszerű az elektronikus levéltár részévé tenni és tovább őrzeni, másokat a felvétel után selejtezni lehetne. Mindehhez azonban a személyi feltételek nagyméretű fejlesztésére lenne szükség, azonban erre nem rendelkezünk erőforrásokkal. Tizenöt éve már javában folyt ez Hollandiában. Lám, egy apró tünet, amely az előbb említett perifériális helyzetünkre utal. Egy több szakemberről álló csoport állapítaná meg, egy-egy fond anyagából mi maradna meg papír alapon a digitalizálás után, mely részt lehet selejtezni a felvételek elkészülésével, és melyik az, amelyet digitalizálás nélkül lehet selejtezni. A kijelölést követően egy „digitalizáló gyár” szakemberei elvégeznék a munkát. Groningen mellett láttam egy ilyen „üzemet”, ahová bálákban, vagonokban érkeztek az iratok és kis túlzással szolva aktatáskákban vitték el a megmaradtakat. Ettől a levéltár még levéltár marad, de őrölt anyagai kezelhetőbbé, hozzáférhetőbbé válnak. Így jobban működne a szolgáltató levéltár. Az itt dióhéjban leírt folyamat beindítása nálunk jelenleg álom, megvalósításához a személyi és anyagi feltételek hiányoznak. Egyébként kérdés az is, mit értünk klasszikus levéltáron? Talán a 20. századit? Mindenesetre ha az igazgatásban bevezetik az elektronikus ügyintézés, és ennek „termékei” a levéltárba kerülnek, a maihoz képest egészen más képzettségű szakemberek fognak dolgozni a levéltárakban.

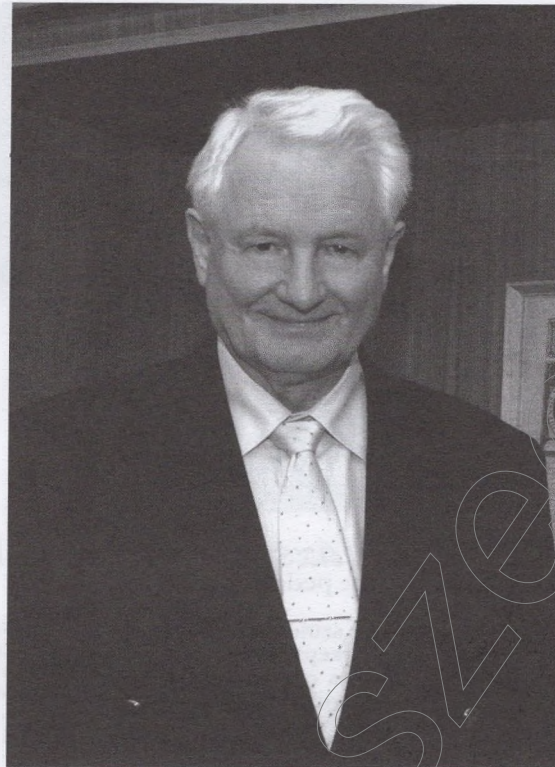
– Számodra mit jelent nem csupán történésznek

– középkorásznak – de levéltárosnak, egyetemi oktatónak lenni? Miként kapcsolódnak egybe a feladatok és lehetőségek? Igazából minek tartod magad, melyik feladat áll legközelebb a szívedhez?

– Bennem az általam említett pályák teljes összhangban léteznek. Kőszegen gyerekeskedtem, amely Sopron mellett a nyugati típusú város képét őrzi a mai Magyarországon. Történelmi levegőjével meghatározta további utamat. Továbbá ne feledjük: még az 50-es évek derekáig a 18. és 19. század rekvizitumai között élünk. De maradjunk Szegegnél. A fát ekkor még éppen úgy úsztatták le a Tiszán, mint a középkorban. Ezek az élmények vezettek el a kutatómunkához, a múlt visszaperléséhez. A bennem felhalmozott ismeretanyagot pedig szeretném másokkal is megismertetni, tehát tanár-alkat vagyok. A kutatás és az oktatás nálam elválaszthatatlan. Akármelyik elmaradna az életből, nagy hiányt éreznék. Az utóbbihoz tartozik egyébként a népművelésben végzett munkám is, amely főképp Szegeden kívül ismeretes. Huszonnyolc éves igazgatói tevékenységem után paradoxonnak tűnhet, hogy ennek kérdései érdekelték a legkevésbé. Azonban olyan lehetőségeket adott, amelyekkel élve kutatómunkámat ki tudtam bontakoztatni. Ezért mindvégig becsülettel kívántam ellátni e feladatkörömet.

– Három város határozta meg életedet: az indító bölcsőhely Kőszeg, a pálya első állomása, Hódmezővásárhely és a megtalált otthon, Szeged. Melyiktől mit kaptál?

– Kőszegről már szoltam, annyit még hozzá, hogy nemcsak otthon, a családban, az egykori kisvárosban is megvolt a pontosság és a tisztességes, jól végzett munka becsülete. Együttal multikulturális hely volt. Magyarok, németek és horvátok éltek a városban békében. Éppen ezért a szomszédos Burgenlandban is otthon érzem magam. A dolgozhoz kapcsolódó reflexeink maig ugyanazok. Hogy a fiatalok között miképpen van, azt már nem tudom. Ötven éve élek az Alföldön. Ebből tizenhárom Vásárhelyen telt el. Itt ismerkedtem meg az Alfölddel valóban, és nagyon jó gimnáziumban, a Bethlenben tanítottam. Maig szívesen gondolkodok vissza azokra az évekre, a kollegáimra és a diákokra. A tanári kart az igényesség jellemezte. Négy akadémiai doktor, kandidátus, PHD-s került ki az akkori kollegák közül. Kiváló könyvtár áll rendelkezésünkre. Csak érdekesség: a Himnusz tanításához bevihettem az 1873-as Aurórárt, a Szózatéhoz a Kisfaludy Társaság 1846-os évlapjait. Az elmélyült felkészülésben ugyancsak sokat segített a nagyszerű intézmény. Szegeden a kutatás lehetőségei kibővültek. Elsősorban hozzájárult a levéltár az országos levéltári kapcsolatokkal és a Somogyi-könyvtár, amelynek gimnázista korom óta olvasója vagyok. Nagy szerencsém, hogy e két intézmény egy épületben van. Csak átmegegyek a könyvekért a kedves kollegákhoz. Szeged együttal az egyetemi oktatás lehetőségét is megadta számomra, és azontúl a

külföldi tanulmányutakat is lehetővé tette. Hálás vagyok érte. Mint említettem, szeretek tanítani, de ezentúl az órákra készülé során újabb megírásra váró témák születnek bennem. Mivel történeusként jogtörténetet oktatok, számomra szórakoztató néha bosszantó, hogy a rokon-szakmák képviselői sokszor mennyire elbeszélnek egymás mellett. Egyébként meggyőződésem, hogy a jogtörténet eredményei nélkül nincs társadalomtörténet és viszont.

– Az általam vezetett levéltár együttal nagyszerű és következetes kiadó is. A Dél-alföldi évszázadok című sorozatnak immáron a 23-ik, a Tanulmányok Csongrád megye történetéből címűnek harmadik kötete is napvilágot látott. Ez hatalmas és tartalmas műhelymunkát is feltételez. Miért fontos, hogy a levéltári kutatók meg is jelenjenek?

– A levéltáraknak kevés lehetőségük adódik arra, hogy felhívják magukra a figyelmet. Közülük egyik, talán a leginkább tartalmas és időálló a feltárt eredmények közreadása. Amellett, hogy magam 30 kötetet készítettem egyedül és társszerzőkkel, valamint háromszáz közeli a tanulmányaim és cikkeim száma, az említett két sorozat gondját viselem évtizedek óta. Az Évszázadok kötetei a Dél-Alföldről szóló, a régióra kiterjedő témákat mutatnak be. A Tanulmányokban megjelenő írások a megyére és településeire, nagyon sok esetben Szegedre vonatkozó tanulmányokat, továbbá egy-egy teljesen önálló alkotást ölelnek fel. E sorozatok híre viszont a megyén és az országon is túljutott. Haszon lehetne a kiadói és szerkesztői elvekről és megvalósulásairól szólni. Örülök, hogy e munkát végezhetem. Csak egy példa: mi adhatjuk közre a Dél-Alföldre vonatkozó török defterek Káldy-Nagy Gyula és Engel Pál munkássága nyomán. Közben Kratochwill Mátyással olyan térképek készítésének módszerét dolgoztuk ki – a defterek helynévanyagát visszük térképekre –, amellyel nemzetközi elismerést szerztünk. Az idén megjelenő kötetünk éppen az Al-Dunáig terjedt Szegedi szandzsák 1570-es összeírását tartalmazza. E könyvek pótolhatatlanok a török kori Magyarország történetének kutatásában. Lám, ezért fontos a levéltári kutatók közzététele.

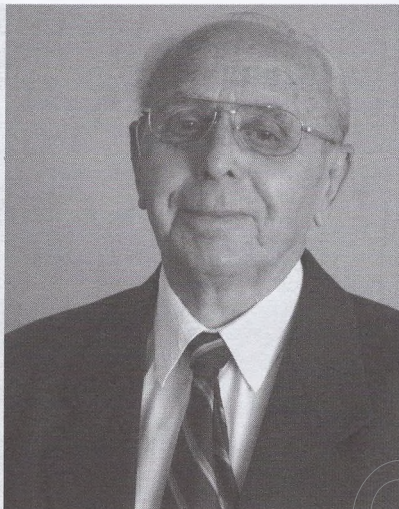
– Szeged városa most Pro Urbe-díjjal ismerte el munkásságodat. Mire vagy a legbüszkébb, s mi az, amit nem tudtál megvalósítani?

– Talán álszerénységnek tűnik, de semmiféle büszkeség nincs bennem. Annak örülök, hogy hosszú pályámon megmaradtam a munkáját végző jólelkű embernek, és munkámmal a szűkebb és tágabb közösséget szolgálhattam: „Minden pálya dicső, ha belőle házadra fény derül.” (Kölcsey Ferenc) Személyes kudarcként élem meg, bár nem rajtam múltott, hogy nem sikerült – több nekirugaszkodás után sem – új, önálló levéltárat építeni. Am nem adom fel, dum spiro, spero.

Tandi Lajos

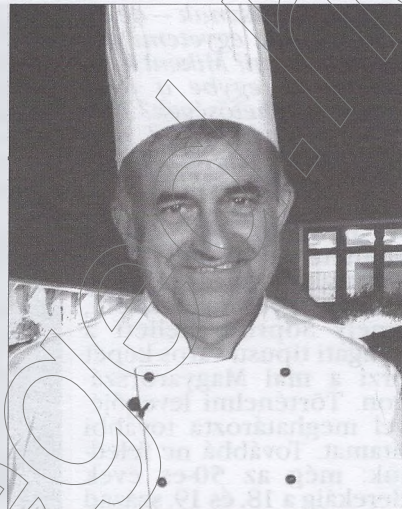

Szegedért emlékérem

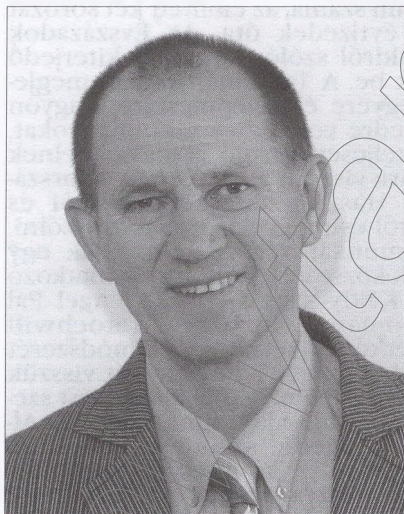
Balázs Imre
ny. pedagógus

Újkígyóson született 1927-ben. A Szegedi Tanárképző Főiskolán szerzett földrajz szakos oklevelet, néhány évi vidéki tanárkodás után visszakérült Szegedre, ahol először a földrajzi tantervben dolgozott, majd 1954-től a Béke telepi Általános Iskolában igazgató-tanár, majd igazgatóhelyettes. Megalapította, majd nyugdíjba vonulása után is vezette a Somogyi-könyvtár ottani fiókját. Megírta Béketelep történetét, az ottani nyugdíjasklub tagjaként jelenleg is aktívan dolgozik. Több elismerés kísérte munkásságát.

Frank Sándor
mesterszakács

Sándorfalván született 1949-ben. Végigjárta a vendéglátóipar szakmai ranglétráját, ma számos híres étterem vezetője, tulajdonosa. 1980-tól mesterszakács. Vendéglátós kollegáival összefogva 1990-ben alapította Hansági Ferenc Vendéglátóipari Szakiskolát, ahol jelenleg 600 diák képzése folyik. Kitalálója a Nemzetközi Tiszai Hállesztiválnak, amely az elmúlt évtizedben az ország egyik legjelesebb gasztronómiai programja Szegeden. Több gasztronómiai szervezet vezetője illetve vezetőségi tagja, jelentős szerepet játszik a magyar ételkultúra értékeinek megismertetésében.

Dr. Horváth Lajos
kamarai titkár

Kenézén született 1947-ben. Egyik diplomáját a JATE-n, másikat a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen szerezte. A Csongrád megyei Kereskedelmi és Iparkamarához illetve annak elődjéhez 1989-ben került, s ahol 1994 óta a titkári munkakört tölti be. Munkájának eredményeként nemcsak a hazai, de a határokon átnyúló üzleti kapcsolatok gazdagítása és erősítése is számottevő. Tíz éve kezdeményezte a Határmenti Koordinációs Munkabizottság létrehozását, melynek során Szerbiával és Romániával illetve a Duna-Tisza-Körös-Maros eurorégiós kamarai együttműködést szervezi. Ezentúl általa kiváló német- és franciaországi kapcsolatok is létrejöttek.

Ribizsár Péter
autószerelő mester

Szegeden született 1948-ban. Húsz éves kora óta a szegedi iparos társadalom ismert és elismert tagja, azóta gépjárműjavító kisiparosként dolgozik. Már 22 évesen bekerült a Szegedi Ipartestület vezetőségébe, jelenleg a szervezet elnöke. Többször tüntették ki a lakosság szolgálatában végzett szakmai tevékenységéért, 1993-ban Aranykoszorús mester lett. Több országos ipari érdekvédelmi szervezet tagja, de emellett jelentős társadalmi tevékenységet is végez. Ribizsár Péter a Szent György Lovagrend Csongrád megyei priorja.

Dr. Somogyi Károlyné
fotóriporter

Szabadkán született 1926-ban. 1946-ban szökött későbbi férje után Szegedre. A műkedvelőként végzett fényképészet később hivatásává vált. A hatvanas évek elejétől nyugdíjba vonulásáig a Délmagyarország fotóriportere, munkái naponta mutatták be Szeged és Csongrád megye életének jelentős eseményeit és emberi pillanatait. Alkotásait számos sikeres kiállításon mutatta be, képei megjelentek megyei útikönyvekben, városi albumokban, a Szegedi Szabadtéri Játékok, a néptáncfesztiválok és más szervezetek történetét bemutató kiadványokban. Mintegy öt évtizeden át Szeged krónikásaként végigkísérte a város fejlődését, alakulását.

**Szeged
nemzetközi
kapcsolataiért**

Dr. Csernus Sándor
egyetemi docens

Algyón született 1950-ben. A francia nyelvvel Radnóti Gimnáziumban jegyezte el magát. Francia-történelem szakon diplomázott 1975-ben. Azóta is ott tevékenykedik, 1978-ban doktori címet szerzett. Nyelvi lektorként öt évet töltött Lyonban, az 1990-es évek első felében a Párizsi Magyar Intézet oktatói és kulturális titkára, majd 1999-től igazgatója. Sokat tett hazánk és Szeged kulturális értékeinek bemutatása érdekében. Jelenleg az SZTE külügyi koordinátora, Balassi Bálint Intézet nemzetközi kulturális és tudományos igazgatója és a magyar UNESCO Bizottság tagja. Kiváló munkáját ronos francia és magyar kitüntetések sora jelzi.

Julia Seiber-Boyd
Cambridge-Szeged Baráti Kör
elnöke

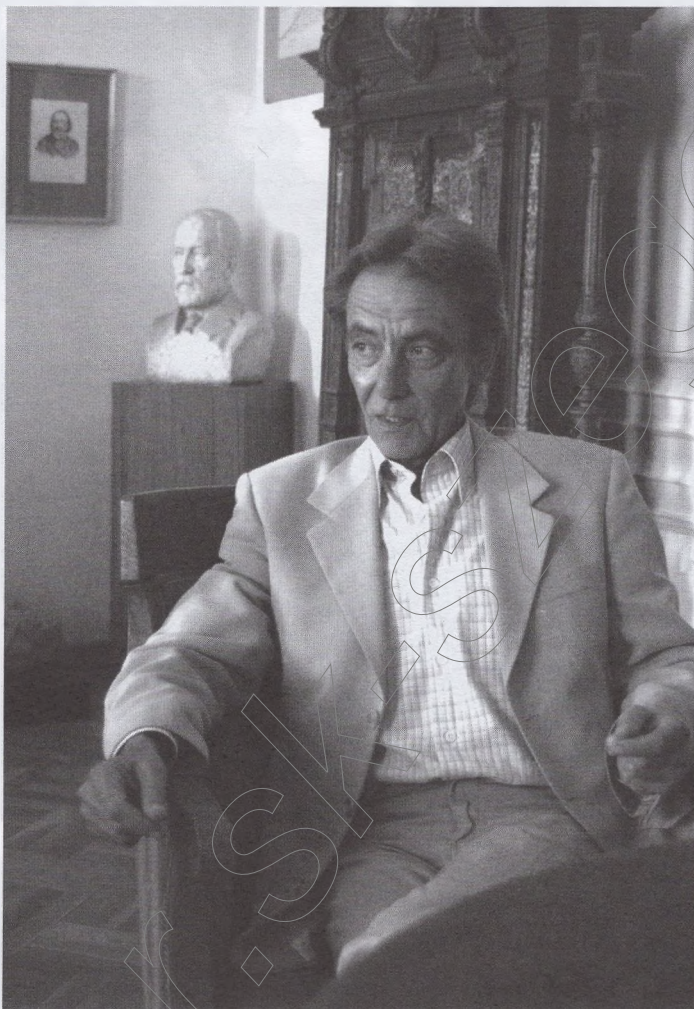
Angliában született 1949-ben, Oxfordban tanult, majd férjével Cambridge-be költöztek. Edesapja –Seiber Mátyás– révén erős szálak fűzik a magyar kultúrához. Szegeddel is edesapja, a kiváló Kodály-tanítvány műveinek bemutatása során került kapcsolatba. Több, mint másfél évtizede aktív tagja, majd elnöke a Cambridge-Szeged Baráti Körnek. Az 1905-ös Seiber-centenárium kapcsán nívós zenei élménnyel ajándékozta meg városunkat. A baráti kör tagjainak segítségével folyamatos munkát végez városunk népszerűsítése érdekében, és az ottani kulturális értékek szegedi bemutatása terén.

Évezredek találkahelye

Beszélgetés dr. Horváth Ferenc megbízott igazgatóval

— Közel egy éve, a múltév júniusában bíztak meg a múzeum igazgatói teendőivel. Az idén április 26-án jelent meg a Művelődési Közlönyben az igazgatói pályázati felhívás. Mi történt ez alatt az egy év alatt abban a különös helyzetben, hogy a múzeum főépülete bezárt átalakítás miatt, s a kiállítások más helyszíneken koncentráltak?

— Ha az egy év mérlegét szeretném megvonni, akkor summázatul egyetlen mondatban: a nagy munkák, a nagy eredmények, és a nagy fordulatok éve van mögöttünk. A múzeumok sem vonhatják ki magukat a társadalmi, kulturális, közéleti változásokból. A mai múzeumi szervezet és a belső munka sem hasonlítható össze az elmúlt évtizedek viláágával. A hatvanas, hetvenes, nyolcvanas évek időszakában az akkori politika viszonylag jó anyagi helyzetet biztosított, de ugyanakkor rengeteg feket épített be és szabott korlátokat a múzeumi munkának. A ma múzeuma eddig nem tapasztalt kihívásokkal néz szembe, megváltozik az az öröknek tűnt, közép-európai hagyományokon kétszáz év alatt felépült múzeumi eszme, mely ezeket az intézményeket pusztán gyűjtő, rendszerező, kutató és népszerűsítő tevékenységnek tudta be. Ma hiába hivatkozánk pusztán a hagyományra, elődeink örökségére, a változások elől nem térhetünk ki. Gondoljuk csak el, micsoda új kihívást jelentett az autópálya- és más nagy beruházások által kikényszerített „nagyüzemi” ásatási program. Soha nem látott méretű, ám rohammunka-diktálta régészeti ásatások sora váltotta egymást. Esély és kényszer volt ez egyszerre, amely azonban a lehetőségek mellett sok tanulópenzsel is járt. A gombamódra szaporodó beruházásokat, építkezéseket megelőző régészeti ásatások már-már teljesíthetetlen terheket rónak a megye régészeire. Sok terepmunka várt munkatársainkra, s a kényszerítő határidők hátrányosan befolyásolták a feltárások minőségét. Ezek mellett nagy nehézségeket jelentett a múzeum saját feltárási programjának megvalósítása. Vagy gondoljunk arra, hogy a múzeumokat is elérte a tulajdonváltási hullám, a megyei múzeumi szervezetekből az ország több helyén városi intézmények lettek. S ez a strukturárváltás még hosszú évekig eltart. Szemléletben is új utakat kell választani. Nem véletlen, hogy európai uniós támogatással egy pályázat nyomán 230 millió forintot nyertünk arra az átépítési programra, amelynek célja a látogatóbarát múzeum kialakítása.

Ezeket a munkálatokat végezték a szakemberek az elmúlt évben a Tisza-parti épületben. A program során –Koczor György Ybl-díjas építész tervei alapján– folytak a felújítások. Ennek egy része látványos, hiszen teljesen megújult előcsarnok fogadja majd május 31-től az érdeklődőket, korszerű ruhatár, mosdó, pe-lenkázó, mozgáskorlátozottaknak kialakított illemhely, büfé és múzeumi bolt várja a látogatókat. De felújítottuk az épület villamos-hálózatát, a fűtőberendezéseket, megteremtettük a kiállítóhelyek klimatizációját és kialakítottuk a műtárgyak megvilágítását szolgáló rendszert.

— Ennek ellenére mindannyian tapasztalhattuk, hogy bár a főépület kapujára ráfordították a zárat, mégis látványos kiállítások születtek a Várban, a Fekete házban, a Kass Galériában és a Varga Mátyás Színház-történeti Kiállítóházban.

— Meggyőződésem, hogy a zárás előtti Mednyánszky, Munkácsy és Strobl kiállítás a várbeli Chagall-tárlat, a Fekete házban rendezett Dali-kiállítás, majd a nagysikerű 56-os bemutató vagy a Kass Galériában rendezett megannyi tárlat óriási közönséget vonzott és bizonyított a múzeumok életképességét és egy új szemlélet megjelenését. A kiállítások sikere, az élénk és kedvező viszhang mögött ott van a közönségkapcsolatokat szervező munkatársak munkája éppúgy, mint a tárlatrendezők és szervezők mindennapi szorgalmas munkája.

— Valóban elegáns, levegős és újszerű a múzeum előcsarnoka. Milyen újdonságok várják majd a közönséget?

— A modern belső kialakítása és az eredeti előcsarnokkép visszaállítása úgy érzem, szép kompromisszum. A múzeumban marad a néprajzi bemutató, a Lucs-gyűjtemény, a patika-enteriőr, a Móra emlékszoba és az Egy földünk van című környezetvédelmi kiállítás. A díszteremben a megnyitással egyidőben láthatják az érdeklődők a Rejtett szépségek című vándorkiállítást, melynek törzsanagya a Szépművészeti Múzeumból kerül a falakra, de mellette bemutatjuk a szegedi képzőművészeti gyűjtemény idevágó legszebb darabjait is. Szeptemberben igazi szenzációval nyitunk, melynek címe: Fáraók Egyiptoma.

— Biztos vagyok abban, hogy a Dóm és a Városháza mellett a múzeum Szeged harmadik emblematikus épülete. Nem beszélve, hogy z ide látogató turisták leginkább látogatott helyszín. Ennek figyelembev-

telével –mint megyei intézménynek– milyen a kapcsolat a várossal és a turizmust szervező intézményekkel?

– A várossal folyamatos kapcsolatot kell tartanunk, és meggyőződésem, hogy a múzeum működtetésében Szeged önkormányzatának is részt kell vállalnia. Ez a kapcsolat mindkét fél számára fontos, eredményes és gyümölcsöző lehet. Külön feladatot jelent számunkra, hogy kora ősszel megnyílik a Reök-palotában a multikulturális központ, amely újabb egyeztetéseket kíván. Bár szerep körünk más és más, de a koncepciók harmonizálása, az együttműködési feladatok kidolgozása elkerülhetetlen. Gondoljunk csak arra, hogy a kortárs –a huszadik és huszonegyedik századi– szegedi képzőművészek legjelentősebb alkotásai ebben a múzeumban találhatóak, ezek ismerete és bemutatása nélkül működésképtelen lehet a művészetek palotája. Testvérintézmények leszünk, teljesen nyitottak az együttműködésre, a koordinálásra, a közös programokra.

– Milyen múzeumot szeretnél Szegeden?

– A változások korát éljük, ma már a múzeum, a múzsák ligete nem régiségvár. Nyitott intézmény, közönségbarát kulturális-művészeti-tudományos műhely, ahol generációk aktivitására számítunk, ahol a közönség nem passzív befogadó és sétáló emberek tömege, ahol új szellemű munkatársak dolgoznak korszerű technikai-technológiai módszerekkel, ahol úgy ápoljuk a hagyományokat, hogy abból építkezve tudjunk folyamatosan megújulni. Igény és szükség van a reprezentatív nagy kiállításokra, a közönségcsalogató, tömegeket vonzó bemutatókra, de ugyanakkor a műhelymunkára és a múzeum raktáraiban található rejtett kincseink kiállítására is. A raktárak mélyéről elővesszük a történelmi festészet itt található alkotásait, hatalmas néprajzi anyagunk legszebb darabjait és sorolhatnám. Úgy tervezzük, hogy a hagyományos nagy állandó kiállításokat rövidebb ideig tartjuk nyitva, s mellettük dinamikus rendben időszaki tárlatokat nyitunk. A múzeum megőrzi gyűjtő, rendszerező, kutató és népszerűsítő feladatát, de emellett erősíteni igyekszünk a tudományos kutatóhely és egyetemi oktatóbázis szerepét is. Önálló tudományágak élnek itt egymás mellett, s mindezt a szerteágazó és ugyanakkor összekapcsolódó

feladatokat a regionalitás szemlélete oldja fel és erősíti. A múzeum ennek a szemléletnek jegyében regionális –határokon átnyúló– múzeumi központtá szeretne válni. Ez minden bizonnyal sikerül, hiszen az elmúlt százötven év alatt a múzeum túlélt történelmi korszakokat, háborúkat és politikai kurzusokat, ám értéke semmit nem csorbult.

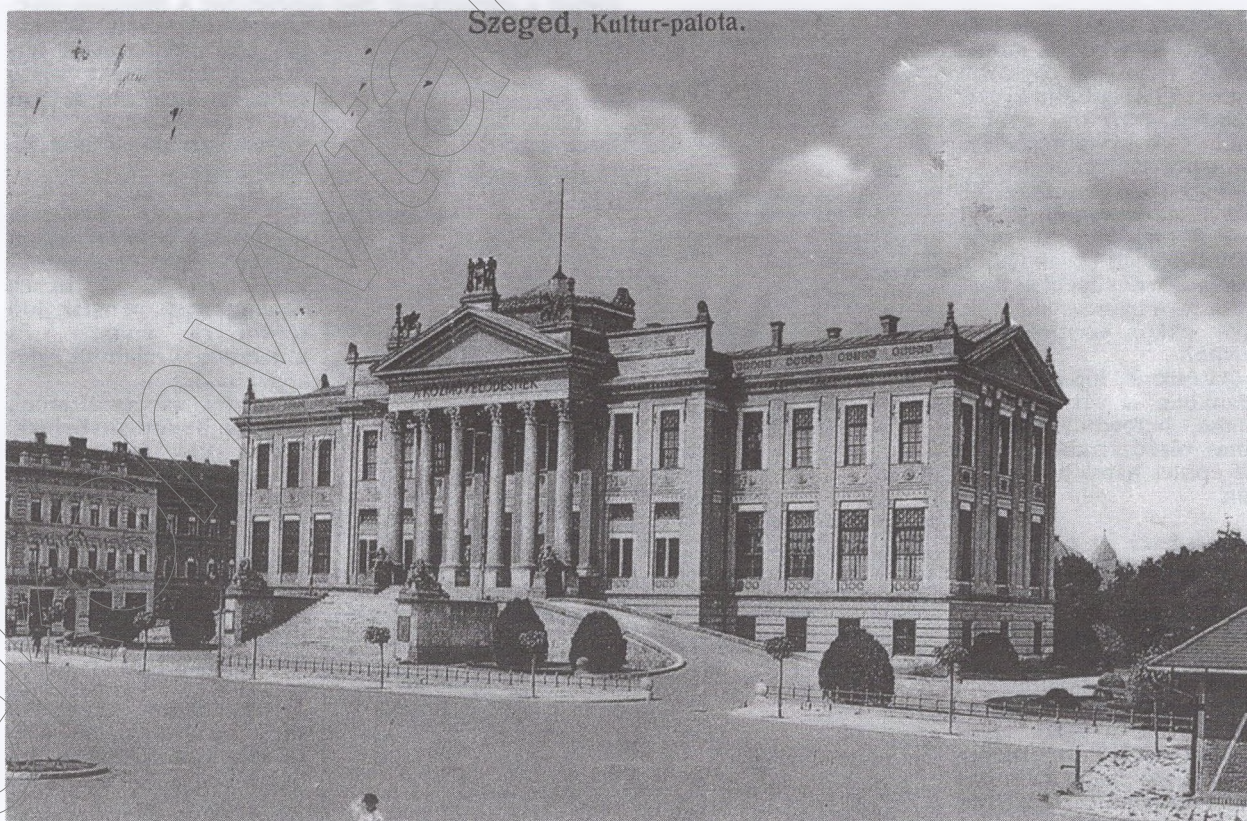
– Milyen forrásokból gazdálkodik a múzeum?

– Mindenekelőtt a megyei önkormányzat által biztosított költségvetési összegből. Ehhez a múzeumnak vannak saját bevételei, elsősorban belépődíjakból, kiadványaink árúvásából, pályázati pénzekből- köztük Európai Unió, országos és minisztériumi kiírásokból- és szponzori felajánlásokból, amelyek főként nem pénzbeli, hanem szolgáltatások, reklámok, bizonyos restaurálások finanszírozása.

– Közeledik a felújított múzeum megnyitásának dátuma. Mintegy ezt megelőzendő veitem a kezembe a Móra Ferenc Múzeum hírlevelét, amelynek címe Évezredek találkahelye.

– Kiadványunk új címe összefügg a változásokkal. A múzeumok üzenete egyre sokrétűbb a világ felé. Mint arról már beszéltünk, korunk követelménye az életserű, minél jobban befogható, feldolgozható kiállítások növelésén és a „látogatóbarát” környezet kialakításán túl a múzeum belső szervezetének, munkatársainak és tevékenységének megismertetése. Annak a folyamatnak bemutatása, melynek során a műtárgy a gyűjteménybe kerül, majd sok-sok szakavatott kéz és igyekezet eredményeképp közkinccsé lesz. A közönség részéről is egyre nagyobb az igény, hogy megismerje az oszlopcsarnok mögötti életet. Márpedig, ha „látogatóbarát” múzeum leszünk, ezt az igényt nem tagadhatjuk meg tőlük. Kiadványunk címe –Évezredek találkahelye– egyúttal a Csongrád megyei múzeumi szervezet jelmondata, azonosító mottója is. Szándékunk a belső munkánk és külső megjelenésünk összhangjának megvalósulásának széles körben történő megismertetése. Szeretnénk, ha a Móra Ferenc Múzeum valódi szellemi központ lenne, a város kultúrtörténetének genetikai kódja, egy folyamatosan változó, alakuló és formálódó nyitott műhely a huszonegyedik század dinamikus világában.

Tandi Lajos

A kultúra palotája

Múzeumi rekonstrukció ötven évente

Az árvíz utáni városrekonstrukció gyönyörűen nagyvonalú Tisza parti palotasorát páratlan érzékenységgel és talán mondhatjuk építészeti, városépítészeti zsenialitással zárja le a színház, majd tíz évvel később a Kass szálló tömegét.

A nagyvonalú, folyóparti építészeti együttes előtt, mint egy a város teraszaként terveztek meg a Stefánia parkot, a Tiszaig tartó intenzív városi zöldterületet. Ebben, szoborszerű épülettömegként, a romantika hangulatát is idézve hagyták meg a vár Mária Terézia kapu néven emlegetett apró részletét, eredetileg kávézónak szánva. A tervezett állandó híd alsó tartószerkezetes megoldása is ezt a városépítészeti szándékot szolgálta, hiszen felépítmény nélküli pályaszerkezete, az azon Szeged felé haladóknak, folyamatosan biztosította - kicsit magasabb rálátásból, a palotasor, a park és a folyópart összetartozó városépítészeti látványát, egy újjáépülő középváros öntudatot sugárzó arculatát.

A vár mellett, hídfő északi térfalaként, szintén szoborszerű pavilonként született meg, 1895-ös dátumú tervek alapján, 1896-ban Steinhardt és Lang bécsi építész munkája eredményeként a „Kultúrpalota”

A múzeumállítást csakúgy, mint a 19. század második felében - a kiegyezés utáni időkben a hazai közintézmény fejlesztés többi elemét, az új magyar közigazgatás intézmény rendszerének megteremtése, a nemzeti öntudat, a hazai kultúra fölmutatási igénye is segítette. A Múzeum kialakítása, az eklektika történeti építészetre visszatekintő típus megoldásait hozta az alföldi városba. A környezetből magasan kiemelkedő bejárat, a görög templomok oszlopcarnokait idézi timpanonos keretezésével. Az első emelet méltóságát tükrözi az emeletre, mint kiemelt földszintre helyezett oszlopos, belső előcsarnok, a díszterem és a térbe állított - a paloták nagyvonalúságával kialakított - a további kiállító szintre vezető fölépcső.

A kívülről meglehetősen zárt épülettömeg az előcsarnokba lépcsőnek nyitottságot, kitágított térérzetet kínált a befogadott műtárgyak méltóságát, a tudomány fontosságát térbeli eszközökkel is jelezve.

A maihoz képest keleti és nyugati irányban is mintegy 3-3 traktussal rövidebb épület 1952-ig tudta kiszolgálni a múzeumi gyűjtemény és könyvtár térbeli és látogatottsági igényeit.

1953-54-ben mintegy 58 évvel átadása után került sor a mai méretű, megnövelt tömeg kialakítására. Bár a bővítés mechanikus, kétirányú nyújtásnak tűnik, már ekkor gondolkodnak a további, esetleges bővítésre is, hiszen északi irányban a vár felé „U” alakú, befordulásra alkalmas tűzfalzárodás készült az épület hátsó homlokzatán.

A belső tér, az előcsarnok nagyvonalúságát nem tudta a megőrizni a használat során.

Az előcsarnokhoz kapcsolódó keleti oldalon, osztófödémek behúzásával szaporították a tereket, az előcsarnok nyugati, város felőli oldalán az oszlopok kiszolgáló, technikai funkciók (mint személyzeti

öltözők, tartózkodók, elektrotechnikai alközpont) számára fogytak el, kerültek leválasztásra és befalazásra az évek során.

Az utóbbi időben a látogatói és rendezvény programokhoz kötődő szolgáltatások térigénye, mint kiadvány árusítás, a pénztártól kötelezően és forgalomnagyság miatt is elválasztandó ruhatár, egy-egy üdítő vagy kávé igényt kielégítő - pénzbedobós, műanyagpoharas automata- a leszűkült, egykor oly elegáns előcsarnok sarkait is kitöltötte alkalmi pavilonjaival.

Mindez, azaz a térben elhelyezendő újabb funkciók szaporodása, egy sokkal nyitottabb és árnyaltabb múzeum használatot jelzett Szegeden is.

A „Kultúrpalotához” - ahogyan azt eredeti nevén hívták, - a tudományos kutatás színtere mellett újfajta üzleti és látványossági alapokra épülő, kultúránépszerűsítő igény kezdett kapcsolódni. Közéleti és kulturális rendezvények, sőt azok fogadásai kértek helyet a díszteremben. Az egyre igényesebb, nagyobb értékű, vagy értékvédelmi kiállítások anyagai és látogatói kitágított térbeli és technikai szolgáltatást igényeltek (megvilágítás, klíma, hang- és látvány lehetőségek).

A kor demokráziája pedig a mindenki számára biztosítható használatot (idős, sérült vagy kisgyermekes látogató) nemcsak igényné, de kötelezővé is teszi.

Ezeknek a szándékoknak a jegyében indult el a belső rekonstrukció közös gondolkodása a múzeumi vezetési és az építész, illetve más speciális szakági irodák között. A belső rekonstrukció kategória nem véletlen, hiszen ezt megalapozó háttérként készültek olyan műhely jellegű előtervek, amelyek az épület előtti tér átalakításából, a Múzeum és a vár összekapcsolásából adódó, a házra visszaható, későbbi igényeket próbálták körvonalazni.

A tervezési program:

A tervezési program alapszándéka, hogy a „Látogatóbarát Múzeum” megvalósulását segítse.

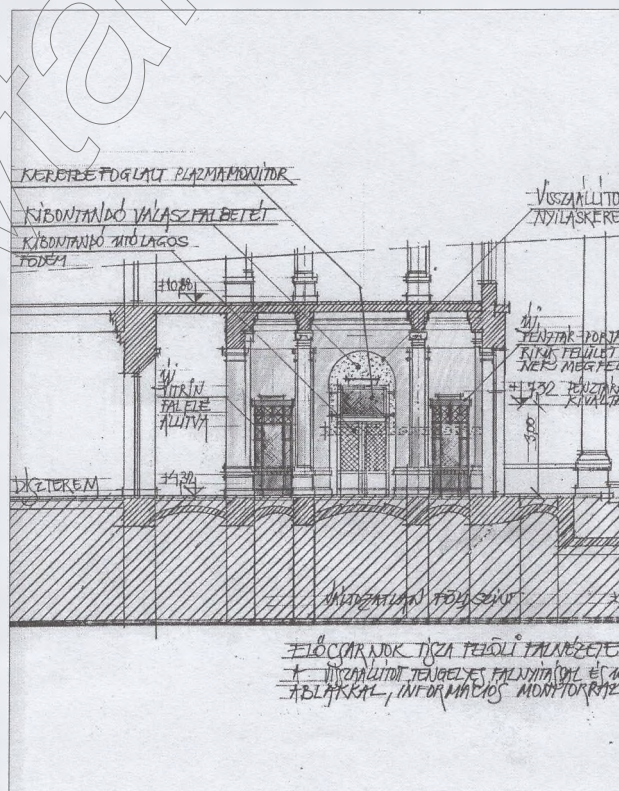
Ennek a szándéknak első lépéseként a Múzeum előcsarnokának, mint elsődleges közönségforgalmi térnek a kitágítását tűzte célul. Így kerül sor az első emeleti előcsarnok eredeti tervek szerinti térbeli kitisztítására.

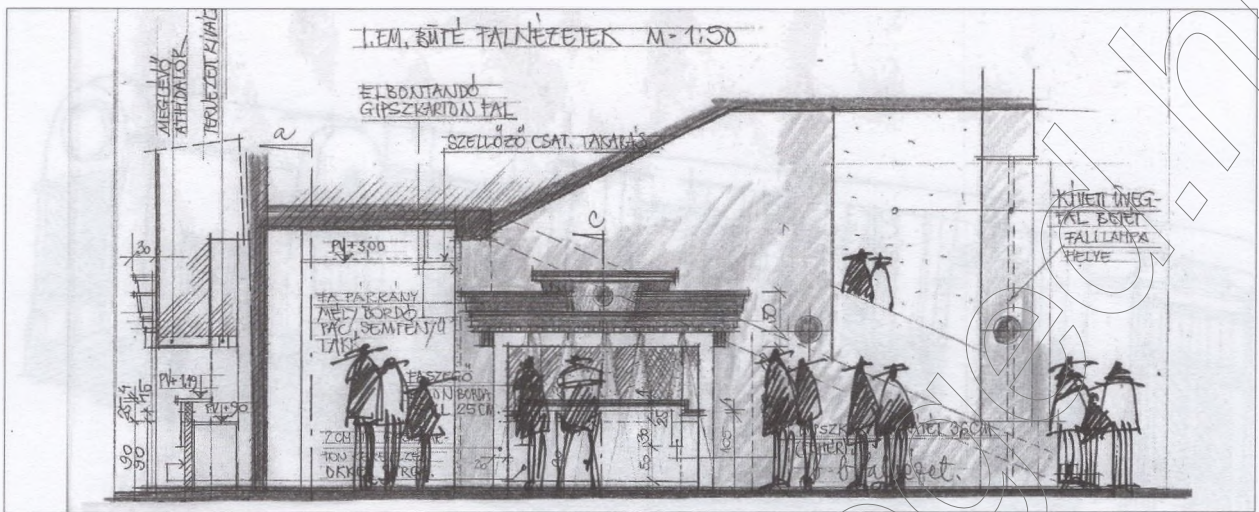
A tervezési program szerint az előcsarnok adjon helyet egy kisméretű kávézónak kiszolgáló és fogadótérnek, pénztár, 300 férőhelyes ruhatár és múzeumi ajándéküzlet kialakítására.

Legyenek elhelyezhetőek további bemutatóvitrinek, illetve egy nagyméretű plazmamonitor információs és szakmai programok vetítésére.

A terv biztosítsa az előcsarnokban megszüntetett, alárendelt funkcióknak az épület más részén történő elhelyezését. (öltöző, tartózkodók stb).

A tervezési program megvalósítása, az átalakítás funkcionális jellemzése:

A Múzeum eredeti tervei az előcsarnok átlátható, könnyed megjelenését biztosították a fölépcső körüli, pilléresített terekkel. Ennek az állapotnak a rekonstruálása nagy előrelépést jelent a közönség tágasabb mozgásterének biztosítására.

A fölépcső két oldalán, az utólagosan válaszfalakkal és szakipari falakkal kialakított, alárendelt helyiségek megszüntetésével (raktár, teremőr tartózkodó, öltöző, vagyonőr tartózkodó) a fölépcső körüli terek folszabadultak, átláthatóvá, átjárhatóvá váltak és további, az előcsarnokhoz kötődő közönségforgalmi funkciókkal gyarapodhattak.

Így kerülhet a fölépcső alatti korábbi raktárterbe a kávézó kiszolgáló szerviz része. A körülötte lévő másodlagos közlekedőterekbe, illetve az ablakfülkébe pedig, a kávézó fogyasztótere rendezhetők be, kilátással a szökőkút felé, illetve védelmet és intimitást nyújtó fix paravánokkal elválasztva azokat a látogatói közönsémozgástól. A lépcső alatti kávézónak a szükséges/kétoldali pultkapcsolata a lépcső oldalfalai alatt meglévő kiváltásokhoz kapcsolódott.

Az előcsarnokhoz kötődő további funkciók tekintetében a ruhatár régóta megoldatlan. A korábbi pénztárterben lévő ruhatári hátfalak sem elérhetőségben - a pénztáron keresztül működhetett -, sem mennyiségben nem voltak kielégítőek. A Múzeum tereit igénybevevő egyre gyakoribb rendezvények kiszolgálását nem tudta biztosítani.

Új, nagyobb méretű térként a mai pénztár mögötti helyiséget vettük igénybe. Megközelítésére az előcsarnoknak keleti irányú (Tisza felőli oldal) meghosszabbításaként a fölépcső tengelyében nyitottunk átjárást. Ez a korábbi pénztárablak fölötti, eredeti, kétszintes, íves falnyílás, átjáró keretkénti kibontásával jött létre.

Az íves záródású, több mint 4 m magas nyílás meglepte a mai pénztártér fölötti, utólagosan osztófödémrel kialakított helyiségben jól megfigyelhető volt. Az íves falkeretet az előcsarnok felé az utólagosan behúzott osztószint fölött válaszfalal falázták le.

Az előcsarnok újra megteremtett nagyvonalúságához méltó ruhatári térébővítés megvalósításának további feltétele a pénztártér fölötti, utólagos osztófödém eltávolítása. A Múzeumban az építésre emlékezők kis fesztávú (2,50m) acélgerendás födémről tetek említést. Építési tervet erről a szerkezetről nem sikerült fellelni. Építési ideje az 1950-es évek elejére tehető. Elbontása állékonyossági változást nem eredményezett.

Az átjáró kialakítása az eddig befalazás miatt rejtett, íves keret kibontásán túl, a pénztártér mögötti falban létesített új nyíláskerettel vált teljessé.

Ennek karaktere a Múzeum folyosók végein megtalálható, önálló, kör alakú felülvilágítóval kiegészített ajtókhöz hasonló.

Az új ruhatári teremben, az eredeti ruhatár falakra emlékeztető módon, fa szerkezetű, immár kárpitbetétes, szőrelt, illetve térbe állított bútortestként lesz a tárolás biztosítva. Az így kialakított ruhatári terem megnyitásával, ott információs pult beépítésével, az előcsarnokhoz

kötődő funkciók térbeli körüljárhatóságát biztosítva érhetők el.

Az új pénztár a korábbi pénztártér déli részének (szökőkút felőli oldal) felhasználásával alakul ki, új megnyitással az előcsarnok felé. Homlokfelülete a padlószintről induló favázás üvegfal, összehangolva egy szimmetrikusan elhelyezett új tároló vitrinnel.

Az előcsarnokhoz kötődő további közönség kiszolgáló funkció a múzeumi ajándékbolt, a díszterem keleti oldalán lévő, egykori vetítő helyiségben kapott helyet, a várható kínálatnak megfelelően, „ékszerbolt szintű” belsőépítészeti kialakítással. Így megszüntethetővé vált a mai előcsarnokon belüli utólagos kialakítású, pavilon jellegű árusítás.

A közönséget kiszolgáló WC-mosdó csoport korábban a fölépcső mögötti térből, a mai kávézó teréből nyílt. Az új funkció zavartalansága miatt a WC-mosdó megközelítését az eredeti tervek szerinti módon, a középfolyosó felőli oldalra helyeztük át. Ezt a kettős bejáratot a régi ajtó kibontásával és egy további, új bejárat kialakításával oldottuk meg. A fenti átalakítással a fölépcső körüli tér, azaz az előcsarnok háttere zavartalanul berendezhetővé vált a kávézó fogyasztótereként. Az illemhelyek önálló szellőzést és méltó előteret kaptak.

Az épület első emeletén, azaz súlypontjában a középső folyosó, keleti részén, az átalakított lift mellett, nemektől független, közvetlen megközelítésű, mozgássérült WC blokkot alakítottunk ki.

Az új funkcionális elemek a térkapcsolatok biztosításán túl, elsősorban belsőépítészeti eszközökkel kerültek kialakításra. A bútortestek és az új bútor jellegű térfalak mely angol vörös színű pácolást kaptak, kék-arany és terrekotta kárpit, illetve rogyszott és homokfűvott üveg kiegészítésekkel, réz szerelvényekkel.

A bútorrendszer a ház meglévő asztalos szerkezeteinek és ablakainak formavilágát idézi ártírt módon. A szép munkát és a harmonikus együttműködést a FAMÍVES Kft. munkatársainak köszönhetem.

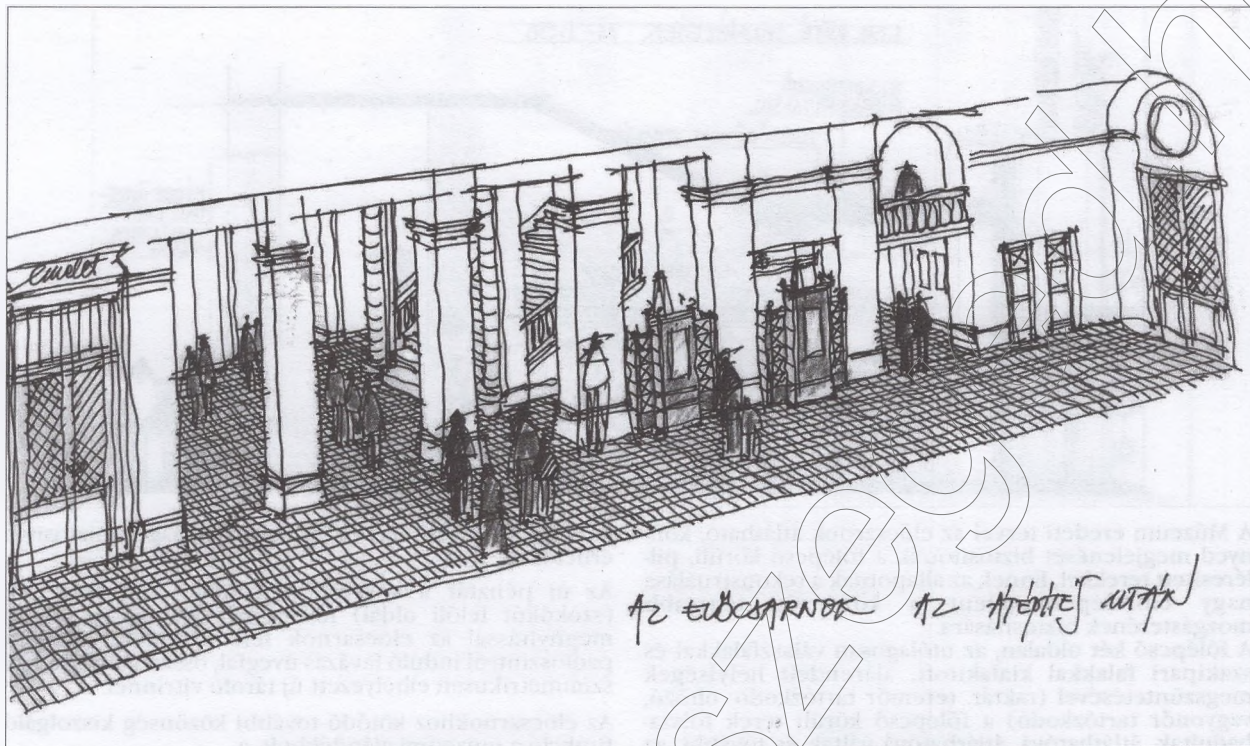
A kávézó környezete mélyvörös parketta felülettel válik el a látogatói folyosók kerámit jellegű burkolatától.

Az előcsarnok fölépcsőjén, a múzeumi matinék idején, párnák kiosztásával gyerekek ültethetők le nézőtér szerűen, a megtalált, nagy, íves térfalakatba függesztett plazmamonitorral, mint „vetítő felülettel” szemben.

Az előcsarnokban kialakított térbeli és technikai felszereltségi szint továbbmegy a felújított és klimatizált díszterembe, folyosókra és a kiállító termekbe. Ezekben többféle rendezéstechnikai lehetőség (fény, videó és hang...) befogadására alkalmas mozgatható álmenyezet készült az erre szakosodott tervező és kivitelező cégek hosszas egyeztetése alapján.

Összességében elmondható, hogy a belső tér rekonstrukciója - a korábbi bővítéshez képest újabb ötven évnyi távolságban - egy új szellemű, barátságos, funkcionálisan is gazdagodó, „kultúrpalotai” feltételeket eredményezett, mintegy megnyitva a további nagyvonalú fejlesztések útját.

Koczor György

Adjonisten - fogadjisten

Látogatóbarát szolgáltatások fejlesztése

Már 2007 júniusától, de még inkább az év őszétől kezdődően az átalakított Móra Ferenc Múzeumba betérő látogatók számos olyan újdonsággal találkozhatnak, amelyet a különböző fejlesztési programokban látogatóbarát szolgáltatások címszó alatt említenek. E szolgáltatások meghatározása, az életre hívásukhoz szükséges források előteremtése és tényleges megvalósításuk évek óta zajló tudatos munka állomásai. E munkában egy belső törekvés - a múzeum marketing tervezési gyakorlatának beindítása - és egy külső lehetőség - a 2004-től NFT pályázatok útján igénybe vehető EU források - találtak egymásra és fonódtak össze.

A legtöbb múzeumnak központi jelentőségű, bár nem kizárólagos, általánosságban meghatározott célcsoportját a potenciális látogatók képezik. A marketing szemlélet megközelítésben rendkívül fontos e nagy csoport különböző kritériumok mentén végrehajtott szegmentálása, a megcélzott részpiacok kiválasztása, ezek igényeinek pontos felmérése és tervezett módon történő kielégítése.

E gondolatmenet mentén haladva a Móra Ferenc Múzeumban egy minisztériumi pályázati lehetőség nyomán először 2001-ben merült fel, hogy időszerű volna egy több évről szóló marketing tervet készíteni. Ehhez azonban hiányoztak az alap kutatások, mindenek előtt egy, a látogatókra vonatkozó felmérés. E hiányt pótoltuk, a lebonyolított látogatói felmérés prezentációja - az adatgyűjtést és feldolgozást követően - 2003. elején született meg, majd az ebben foglalt eredményeket is felhasználva 2004-ben látott napvilágot a Móra Ferenc Múzeum első, három évre (2005-2007) szóló stratégiai marketing terve.

Ezek a dokumentumok - a kutatási anyag és a marketing terv - kulcsfontosságúak voltak annak a munkának a szempontjából, amely 2004 tavaszán kezdődött el. Az Európai Unióhoz történt csatlakozásunkat követően ugyanis, még ennek az évnek az elején jelentek meg az első NFT alapú pályázatok - köztük a Regionális Fejlesztés Operatív Program (ROP) kiírásai. Az 1.1-es számú intézkedés turisztikai vonzerő fejlesztéssel, ezen belül a 4. komponens múzeumok látogatóbarát fejlesztésével kapcsolatos pályaműveket fogadott. A múzeumvezetés ekkor jóváhagyta a marketing csoport azon kezdeményezését, miszerint

érdemes lenne pályázatot benyújtani a múzeum modernizálása céljából. E sajátos szakismeretet követelő pályázati munkában nélkülözhetetlenek voltak a fentebb említett dokumentumok, amelyekre alapozva eleve biztosítható volt az uniós pályázatok által egyébként meg is követelt marketing szemléletű munka. A pályázatban az alapozó munkákra több helyen hivatkoztunk is, a marketing terv rövidített változata, pedig a benyújtott pályázat kötelező melléklete volt.

A kutatási anyag eleve számos információval szolgált a múzeumlátogató közönség összetételére és a felmerülő igényekre vonatkozóan. Ehhez adódtak még hozzá a pályázati kiírás közösségi alapelvek mentén megfogalmazott kötelező elvárásai, így formálódtak ki a pályázat látogatóbarát törekvései.

A megyei önkormányzattal partnerségben benyújtott projektünk 2005. utolsó napjaiban nyert támogatást, így elképzeléseink megvalósításához immár rendelkezésre álltak a megfelelő források. A múzeum átalakítási, fejlesztési munkálatai, egy adminisztratív szakaszt követően 2006 őszén kezdődtek meg és teljes egészében 2007 őszén fejeződnek be. Az eredmények közül azok, melyek kimondottan a látogatóbarát szolgáltatás körbe tartoznak az alábbiakban foglalhatók össze:

A pályázati kiírás által kötelezővé tett, illetve az értékelésnél kiemelt fontosságú fejlesztések:

A látogatók részére kialakított parkoló kijelölése. Ez Szeged Megyei Jogú Város (pályázati partner) segítségével a közeli rakparton és a múzeumépület előtt valósult, illetve valósul majd meg.

A múzeumépület akadálymentesítése. Ennek konkrét lehetőségeit és formáit már az intézmény mérte fel, illetve határozta meg. Ide tartozik a kerekesszékes látogatók szintek közti közlekedését segítő alagsori, gépi nyitású ajtó, illetve lift, a mozgáskorlátozottak számára létrehozott vizes helyiség, a speciális hozzáférési kritériumokat is figyelembe vevő érintőképernyős terminálok.

Tájékoztatót segítő táblák kihelyezése az épületben és az épület körül. Ilyen igény a látogatók részéről is felmerült a 2001-es felmérésben. A pályázati projektnek így része három nyelvű eligazító és tájékoztató táblák, feliratok felszerelése.

Pihenőhelyek, higiénés létesítmények megvalósítása. Ennek keretében a kor követelményeinek megfelelő színvonalas vizes helyiségeket alakítottunk ki, de ugyanez a kötelező elvárás motiválta a más irányból ugyancsak ösztönzött kávézó-kialakítást is (erről alább még lesz szó). Az irányító hatóság a támogatás odaítélése előtt külön kérte egy gyermekfoglalkoztató sarok berendezését - ezt a múzeum már korábban megvalósította - és egy pelenkázó helyiség kialakítását, mely utóbbi igény a látogatói felmérésben is felbukkant s végül ugyancsak megvalósításra került.

Modern, interaktív technológiák felhasználása a tájékoztatásban, prezentációban, valamint többnyelvű tájékoztatás. Ezeknek az elvárásoknak megfelelően került be projektünkbe számos modern eszköz beszerzése és beszerelése. Így két kiállító terem változtatható magasságú álmennyezet-rendszere, amelyek világítástechnikát - illetve közülük az egyik modern vetítés és hangtechnikát is - hordoznak. Ide tartoznak egyéb beépített és mobil hang- és vetítéstechnikai rendszerek (plazma monitorok, projektor, hangosító berendezések stb.), valamint az érintőképernyős terminálok is. A többnyelvűség kritériuma nagyon fontos és ez szintén előkerült a korábbi látogatói felmérésekben is. Nem csak az elektronikus eszközökön megjelenő tartalom, de a táblák, feliratok és a projekt keretében kivitelezendő nyomtatott kiadványok is magyar, angol, német nyelvűek lesznek.

Kimondottan a látogatói felmérésből, valamint a látogatókkal gyakorta kommunikáló múzeumi dolgozók tapasztalataiból adódó további elemek:

2001-es felmérésünkben jelentősebb számú látogató büfét, vagy azzal egyenértékű szolgáltatást kívánt és ez egybevágott a pályázat kötelezően előírt "pihenőhelyek" követelményével is. Megjegyzendő, hogy számos hazai múzeum szolgáltatás kínálatát gazdagítja kávézó vagy büfé. Ráadásul gyakorta hangoztatott látogatói igény volt az elmúlt években különböző ajándéktárgyak megvásárlásának lehetősége. Ez és az ez esetben is rendelkezésre álló számos hazai és külföldi példa ösztönözte egy múzeumi bolt kialakítását. Fejlesztésünk keretében tehát a múzeum fogadóterének jelentős átalakításával - melyet a projektbe bevont építész is javasolt - kávézót és múzeum shop-ot alakítottunk ki. Az átalakítás egyben lehetőséget nyújtott arra, hogy a korábban hiányzó pénztárhelyiséget és egy jelentős befogadóképességű ruhatárt hozunk létre. Ezek a megoldások szintén a

látogató elégedettségét növelik.

Látogatóink kifejezték igényüket tárlatvezetésre, de legalább is nyomtatott kiállítás vezető kiadványokra, továbbá "prospektusokra". Ennek megfelelően a múzeumot és az állandó tárlatokat bemutató három nyelvű leporellókat és ezeknél bővebb tartalmú kiállítás vezetőket vehetnek kézbe, illetve vásárolhatnak meg vendégeink.

Különösen a nyári hónapokban a múzeumépületben rendkívül meleg van, így nem csoda, hogy a látogatók külön megemlítették a légkondicionálás hiányát. Fejlesztéseinknek köszönhetően megoldhatóvá válik a főfolyosó szellőztetése, valamint a szárnyakon elhelyezkedő kiállítótermek klimatizálása.

Sokszor felemlgetett probléma volt a múzeumban az állandó kiállítások egyébként látványos festményeinek gyatra, helyenként teljességgel hiányzó megvilágítása. E probléma kiküszöbölésére több kiállító teremben és a múzeum I. szinti folyosóján függesztett, illetve a padlóba épített képmegvilágítást szereltettünk fel. E speciális megoldásokkal egyetemben a kiállítótermek általános célú megvilágítását is modernizáltuk.

Sokan kívántak részletesebb leírásokat a kiállított műtárgyakról. Ezt az igényt együttesen kezeltük Szeged turisztikai koncepciójának azon felvetésével, hogy ildomos volna a belvárosban, valamely középületben egy afféle turisztikai információs központot létrehozni. Ezeket a kívánalmakat figyelembe véve a múzeum fogadóterében, folyosóján, valamint egyes kiállító termekben érintőképernyős terminálok kínálnak majd többnyelvű információkat. Két ilyen információs pulton a múzeum saját anyagain túl a szegedi Tourinform Iroda (pályázati partner) jóvoltából elérhetőek lesznek szelesebb körű, turisztikai jelentőségű információk is. Egyben ezek és a fennmaradó eszközök is a gyűjteményekről, a múzeumokról, a kiállításokról és egyes műtárgyakról szolgáltatnak adatokat. Az érintőképernyők mellett egyébként az előcsarnokban elhelyezett - korábban már említett - plazma monitor is ellát információk feladatokat, az előtér bútorzatában pedig kielyezhetőek lesznek nem csak múzeumi, hanem turisztikai témájú nyomtatott szóróanyagok is.

A fentiekben ismertetett látogatóbarát fejlesztések két lépcsőben valósultak, illetve valósulnak meg. Részben már a múzeum május 31-i megnyitását követően készen állnak a látogatók kiszolgálására. Egyes elemek ez év őszén realizálódnak, így a Móra Ferenc Múzeum látogatóbarát szolgáltatásai 2007 végétől válnak teljessé.

Herczeg Gábor

Kezdeményezés és dinamizmus

Múzeum és kommunikáció

Minden kommunikációs tevékenység alapja, hogy fel kell kelteni az emberek kíváncsiságát.

A kulturális és ezen belül a múzeumi kommunikáció esetén sincs ez másként.

A lényeg, hogy "termékünket", a kiállításokat, a gyűjteménygyarapodásokat, a különféle kísérőrendezvényeket oly módon tudjuk tálni, hogy az érdeklődést váltson ki és erősítse a múzeum imázsát. Mindez nem mindig könnyű feladat, hiszen ebben a hatalmas médiazajban nehéz olyat mondani, ami hallatszani fog. Ettől függetlenül folyamatosan arra kell törekedni, hogy megtaláljuk a témákat, amelyek alkalmasak a közérdeklődés felkeltésére. Ehhez szükséges egy szemlélet, amely állandóan olyan látószögből keresi-kutatja az intézményen belül zajló történéseket, hogy azok képesek-e átmenni a nyilvánosság szűrőjén.

A tematizációs szakirodalom szerint ahhoz, hogy egy téma meg tudjon jelenni a médiában, a következő három elem valamelyikével - lehetőség szerint mindegyikével - kell rendelkeznie: érdekesség, fontosság és konfliktus.

Egy múzeumi kiállítás, ha jól előkészített és megfelelően megrendezett, akkor érdekes, illetve egy-egy gyűjteménygyarapodás esetén megtalálhatjuk azokat a pontokat, amelyek a szélesebb nyilvánosságot is érdekelhetik. A tematizációhoz szükséges egyik feltétel, az érdekesség tehát adott lehet.

Egy tárlat fontos, ha valóban nagyszabású kiállításról van szó, de az esetek túlnyomó többségében a múzeumi történések a fontosság szempontjából vizsgálva nem lehetnek versenyképesek a mindennapi életet közvetlenül befolyásoló témákkal.

A múzeumi világ és a tárlatok szempontjából - az esetek túlnyomó többségében - a konfliktus, mint szándékosan használt kommunikációs elem, nem jöhet szóba. Ugyanakkor úgy, hogy nem gerjesztünk konfliktust - hiszen semmiképpen sem kelthetünk botrányt - kísérletet tehetünk arra, hogy merészebb, érzelmeiket jobban kiváltóbb fogalmakat is használjunk a sajtóanyagok címeiben és a különböző megszólalásokban.

Osszességében viszont azt állapíthatjuk meg, a múzeumi kommunikáció esetén a tematizációhoz szükséges három elem közül csak egy ("érdekesség") áll tartósan a rendelkezésünkre - az is csak akkor, ha megtaláljuk azt az aspektust, amely a szakmai közegeken túli közvélemény érdeklődését is felkeltheti.

Vegyünk egyet a Móra Ferenc Múzeum kiállításai közül, amelyet megvizsgálunk a kommunikáció látószögéből. E példán keresztül talán könnyebben megérthető, leírható a módszer, melyen keresztül a múzeumi világ hatékonyabban juthat sajtónyilvánosságához.

Tavaly ősszel a múzeum történeti kiállítóhelyén, a Fekete házban került megrendezésre az 1956-os forradalom ötvenedik évfordulójáról megemlékező kiállítás. Abban az időszakban szerte az országban számos tárlatot szerveztek, a kulturális kommunikációban kiemelt helyet kapott az 1956-os forradalom. Ebben a közegben kellett megtalálni azon elemeket, amelyek a szegedi kiállítást kiemelik és felhívják az emberek és a média figyelmét a mi tárlatunkra.

A kiindulópont - a következő volt - ami más esetben is célravezető lehet: a múzeum az 56-os kiállítás előkészítő szakaszában gyűjtést hirdetett. Arra kértük a polgárokat, hogy hozzanak be 56-os relikviákat. Mindezt azzal az érveléssel támasztottuk alá, hogy tizenhat esztendővel a rendszerváltozás után, az ötvenedik évfordulón már senkinek sem kell félnie amiatt, hogy a forradalomhoz kötődő dokumentum, tárgy van a birtokában, így nyugodt szívvel bocsáthatják őket a kiállítás rendelkezésére. A felhívás kommunikációjakor elmondtuk azt is, hogy ez a mostani gyűjtés szinte az utolsó lehetőség, hogy eddig ismeretlen 56-os relikviák bukkanjának fel - a rendszerváltozás éveiben ugyanis a múzeológusok azt tapasz-

talták, hiába bukkant meg a forradalmat vérbefojtó rendszer, az emberek nem szívesen beszélnek 56-ról és ebből következően nem is igazán állnak elő a náluk lévő relikviákkal.

A gyűjtés meghirdetése és a hozzá kapcsolódó magyarázat széleskörű nyilvánosságot kapott. Ennek köszönhetően a közvélemény értesülhetett a tervezett őszi szegedi 56-os kiállításról, illetve sokan szereztek tudomást magáról a felhívásról is.

Nem állítható, hogy a gyűjtés következtében tárgyak és dokumentumok sokasága került a múzeumba, de a felhívásnak köszönhetően két páratlan relikvia bukkant fel, amelyek miatt már önmagában is megérte meghirdetni a gyűjtést.

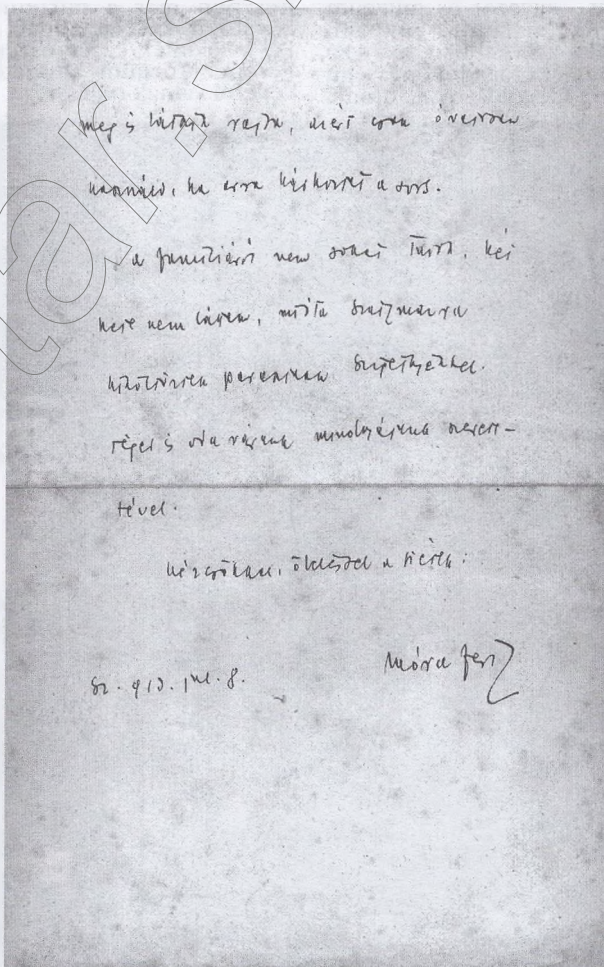
Az egyik a Kossuth-címeres gyűrű, melyhez egy érdekes szerelmi történet is kötődik. Egy ifjú lány a forradalom napjaiban műszaki iskolába járó barátjától saját készítésű, a felkelés szimbólumának számító jelképpel ellátott ékszert kapott ajándékba. A hölgy cserébe csókot adott udvarlójának. A forradalom leverését követően a gyűrű más ékszerek közé, dobozba került. Azokban a hónapokban a hatóságok ugyanis nyílt lázadásként értékelték volna, ha valaki Kossuth-címerrel díszített gyűrűt hord. Egy idő után egyébként a korábban lánghölgy szerelme is megszűnt. Az új udvarló, a későbbi férj pedig a rendszer híveként nem örült volna, ha pária 56-os ékszert visel, így még előle is bűjtani kellett a Kossuth-címeres csecsebecsét. A gyűrű tulajdonosa a felhívás hatására gondolta úgy, hogy közgyűjteményünknek adja a páratlan darabot.

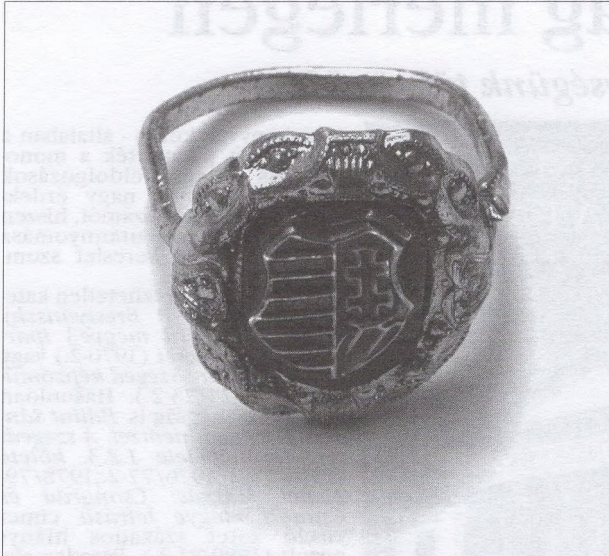
A másik érdekes tárgy a tárlaton kiállításra került véres zászló, melyet a szegedi sortűz egyik súlyos sérültje hozott be a múzeumba. A férfit a lövések után nem sokkal egyből orvoshoz vitték, sebére magyar zászlót tettek. Az anyagot rövid idő alatt átítatta a vér. A sebesült a véres zászlót az életét megmentő orvostól kapta vissza, amikor elment hozzá megköszönni az érte végzett fáradozásait. Utána évtizedeken keresztül rejtve őrizte. Az ötvenedik évfordulón azonban úgy érezte, meg kell mutatni az embereknek, hiszen egy ilyen tárgy segítségével valóban kézzelfoghatóvá válik a borzalom, a sortűz iszonyata.

E két relikvia és a hozzájuk kapcsolódó "embermese" által biztosított volt a tárlat népszerűsítéshez nélkülözhetetlen történet. ("Érdekesség") A Kossuth-címeres gyűrű és a véres zászló historiájának köszönhetően a szegedi kiállítás - az 56-os témák "túlkínálata" idején is - be tudott kerülni az országos sajtóba. A tárlat nyitáskor pedig a véres zászló történetéről és a tárlatról a megyei napilap címlapján nyitóanyagként olvashattak az érdeklődők. Ha nincs a véres zászló, akkor a megnyitóról legfeljebb egy rövid írás keretében valamelyik belső oldalon lett volna szó.

2006. szeptemberében bezárt a Móra Ferenc Múzeum központi épülete. Attól függetlenül azonban, hogy a Közművelődési Palotában hosszú hónapokon keresztül nem voltak időszaki kiállítások, a múzeumban tovább folyt a tudományos munka.

Úgy gondoltuk, a főépület felújítása alatt a múzeumi kommunikáció

fontos feladata, hogy folyamatosan jelezzük a közvélemény felé: a múzeum "él". Mindehhez a gyűjteménygyarapodások és a régészeti ásatások adtak eszközöket.

Komoly sajtóvisszhangot váltott ki például, hogy sikerült megszereznie a múzeumnak Móra Ferenc eddig ismeretlen, a csókai ásatásról szóló levelét. Hogy e gyűjteménygyarapodás ekkora médiaérdeklődést váltott ki, abban két szempont volt meghatározó: egyrészt Móra Ferenc neve, hiszen tudjuk, hogy az ismertség komoly hírérték növelő tényező, másrészt pedig, hogy egy korábban a kutatók által nem ismert dokumentum került elő, vagyis itt a váratlanság, mint érdeklődést kiváltó elem segített közre. Móra Ferenc eddig ismeretlen leveléről - a hírügynökségi tudósításokra hivatkozva - még a határon túli magyar sajtó is beszámolt.

Ugyancsak országos kulturális hír kerekedett abból, hogy Szegedre, a megyei múzeumba került Csók István műtermének egyik bútora. E gyűjteménygyarapodást azáltal lehetett megfelelően találni, hogy a kutatómunka eredményeképpen sikerült egy érdekes történetet fellelni, miszerint a műtárgy egykoron Csók István kedvenc bútora lehetett. A híres magyar festő az 1901-es szegedi iparművészeti tárlaton látta meg a szecessziós műremeket és annyira megtetszett neki, hogy azonnal meg is vásárolta. Egész életében ott volt a szekrény a műtermében. Csók István halála után a bútot a család használta évtizedeken keresztül, az örökösök nemrég döntöttek úgy, hogy eladják. Az értékes szekrényt egy budapesti kereskedő vásárolta meg.

A kíváncsiság felkeltése érdekében felhasználtuk a kommunikáció során azt az információt is, hogy tudomásunk szerint komoly tárgyalások folytak az egykoron Csók István tulajdonában lévő műtárgy Egyesült Államokba viteléről, ezért lett a témában kiadott sajtóanyag címe a következő: Amerika helyett Szegedre került Csók István kedvenc bútora.

Hatékonyak bizonyult a "szükségpénzes" kommunikáció is. Előljáróban csak annyit, hogy a pénztörténeteszek azokat a fizetőszközöket nevezik szükségpénznek, amit válságos időkben - amikor valami komoly ok miatt az állam nem képes ellátni megfelelően kötelezettségeit - állítanak elő. A szükségpénz tehát egyfajta helyi hatóságok vagy magánszereplők (kocsmák, gyógyszerárak, kereskedők) által kiadott pénzhelyettesítő, amely megkönyíti a mindennapos kifizetéseket. Ezek az átmeneti pénzek főként kisebb cimeteket jelentenek, a háborús időkben a hadsereg igényei miatt ugyanis nincs elegendő fém, amiből pénzt tudnának verni, így jönnek képbe a papírra nyomtatott alkalmi fizetőszközök. A gyűjtők és a numizmatikusok számára a szükségpénz értéket viszonylagos ritkasága adja. Keves maradt fenn belőlük.

2006 őszén 1919 körül használt szükségpénzek kerültek a múzeum birtokába. Őszintén szólva az időszerű fizetőszközök a szűkebb szakmán kívül keveseket hoznak lázba, így e téma egy kommunikációs trükknek köszönhetően kerülhetett a nyilvánosság fórumaira. A trükk lényege magának a műtárgynak a megnevezése körül keresendő: szükségpénz. E gyűjteménygyarapodásról közzétett sajtóanyag címében az szerepelt, hogy "szükségpénzhez jutott a múzeum", vagyis az olvasók először arra következtettek, hogy valamiféle válság- vagy szükséghelyzet miatt plusz forrásokat kapott a közintézmény, tehát a konfliktus mint elem imitálásáról volt szó. A válságsszituáció érzetére kellett óvatosan ráerősíteni, majd a kíváncsiság felkeltése után kifejezni magának a gyűjteménygyarapodásnak a valóságosan létező értékét és hátterét.

Egyszerűbb volt a Rózsa Sándor dohányzacskója-ügy talalása. A történet arról szól, hogy az öregedő, börtönben ülő egykori betyárvezér az őt meglátogató egykori vizs-

gálóbírójának, Laucsik Máténak a találkozás emlékére adott egy dohányzacskót.

Laucsik a korát meghaladó kriminálpszichológiai tudás és érzék birtokában vállalta az elkövetőket. Jókai róla formázta meg Lélekidomár című regényének főhősét. Minden bizonnyal Laucsik Máté határozott, de emberséges hozzáállásának köszönhető, hogy Rózsa Sándor és vizsgálóbírója között egyfajta szimpátia alakulhatott ki. Laucsik nyilván elítélte és rossz véleménnyel volt Rózsa Sándorról, a bűnelkövetőről, de lehetséges, hogy valamilyen szinten imponálhatott neki a vakmerő kalandokba bocsátkozó, a szegényekért tenni kész vezér alakja, aki az idealizált kép szerint soha nem káromkodott és minden reggel imádkozott.

A dohányzacskót a szamosújvári börtönben kapta ajándékba a betyárvilág legendájától Laucsik Máté. A vizsgálóbíró és leszármazottai gondosan őrizték a Rózsa Sándor-relikviát, ezért is maradt meg mind a mai napig kiváló állapotban. A Móra Ferenc Múzeumnak a tetszetős külsejű dohányzacskót a vizsgálóbíró dédunokájának a férje, egy Budapesten élő idős férfi adományozta. A dédunoka már nem él, a szegedi származású férj pedig azért döntött a dél-alföldi közgyűjtemény mellett, mert ezen a területen komoly kultusza volt Rózsa Sándornak.

E dohányzacskós gyűjteménygyarapodás kommunikációja kapcsán ismét rendelkezésre állt a híres szereplő, mint fontos adalék, s ehhez jött még hozzá az emberi szál, a Rózsa Sándor és Laucsik Máté közötti különös kapcsolat, ami plusz érdekességet biztosított a sztorihoz. A Rózsa Sándor dohányzacskója-történet a bulvármédiában, az országos elektronikus és nyomtatott médiában egyaránt megjelent, ezáltal is erősítve a Móra Ferenc Múzeum imázsát.

Ez év márciusában hoztuk nyilvánosságra, hogy sikerült megszereznie a múzeumnak a Ferenc József-aranyérmét, melyből 1883-ban mindössze négyet készítettek. A gyűjteménygyarapodás érdekességei már önmagában garantálták a hírértéket, de úgy gondoltuk, ez olyan jelentős fejlemény a közgyűjtemény történetében, hogy egy kisebbfajta kulturális kommunikációs kampányt is szerveztünk az ügy népszerűsítésére.

Az első lépcsőfok az volt, amikor bejelentettük, hogy a múzeum lett az értékes érme. Már ez komoly országos sajtóvisszhangot váltott ki. Következő lépésként jeleztük, hogy a szegedi nagyárvíz évfordulóján érme-ünnepséget tartunk (a Ferenc József-érmét az árvízi újjáépítés alkalmából verték), ahol a résztvevők az aranyérme csokoládé változatát kapják ajándékba, és az eseményen "személyesen" jelenik meg Ferenc József. Az ünnepség közel háromszáz érdeklődőt vonzott. Az érme-történetről az országos televíziók is tudósítottak.

A gyűjteménygyarapodásokon túlmenően hangsúlyosan szerepelt a múzeum két ásatással kapcsolatosan: a Tömörkényi Gimnázium udvarán görögök falmaradványok kerültek elő, a volt Juhász Gyula Művelődési Ház pincéjében pedig megtalálták a régészek az egykori szegedi vár északnyugati saroktoronyának tizenhárom méter átmérőjű alapját.

Az imént felsorolt témákban a múzeum kezdeményező és dinamikus kommunikációt folytatott. Sajtóanyagok és tájékoztatók segítségével folyamatosan számoltunk be a múzeumi történésekről. Volt olyan hét, amikor négy sajtósemény szerveztünk. Sikerült elérnünk, hogy noha a Roosevelt téri főépület zárva tartott, a szegedi múzeum állandóan jelen volt a nyilvánosságban. Akadt rá példa, hogy a magyar múzeumok közül a Szépművészeti Múzeum mögött, ahol éppen a Van Gogh-kiállítás zajlott, a Móra Ferenc Múzeum szerepelt a legtöbbet.

Medgyesi Konstantin

A nyilvánosság mérlegén

Tudományos tevékenységünk tükröződése

Bizonyára az érdeklődő olvasó számára jól ismert, ha véletlenül mégsem, akkor ezúton nyerhet információt arról, hogy a megyei múzeumi szervezet feladata hármass tagozódású. A múzeumi *munka első körét* jelenti a múzeumok tevékenységének az a része, amelynek során múzeumaink Csongrád megye területén a kulturális javak tudományosan rendszerezett gyűjteményeinek kialakítását végzik el, ellátják a régészeti örökség védelmét és elvégzik a kulturális javak gyűjtését.

A *második körbe* tartozik a begyűjtött javak nyilvántartása, megőrzése, rendszerezése, restaurálása. Végül a *harmadik részbe* tartozik a tudományos feldolgozás, az eredmények nyilvánosságra hozatala, a publikálás, valamint mindezekkel összefüggésben a kutatási eredmények kiállításokon és más módon történő bemutatása. A folyamat természetéből következik, hogy a tudományos igényű feldolgozás követelménye a teljes múzeumi tevékenységre kiterjed.

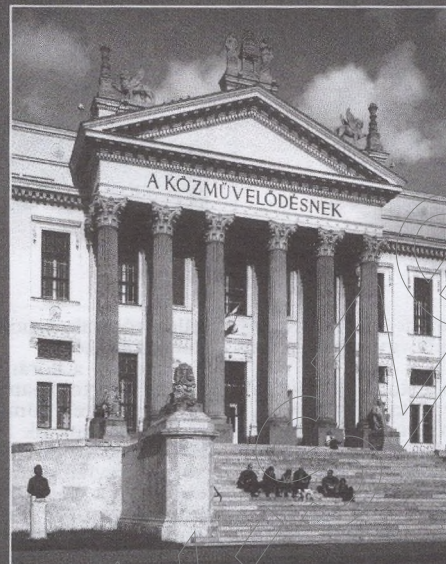
A múzeum tehát tudományos kutatóhely, helytörténeti adatbázist gondozó archívum, amely önálló kiadói tevékenysége keretei között nyilvánosságra hozza az intézményben folyó kutatómunka eredményeit és adatait.

A megyei múzeumi szervezet tudományos munkájának minőségét jelzi, hogy a Szegedi Tudományegyetemmel kötött együttműködési szerződés keretében az egyetem Régészeti tanszéke közel két évtizede a múzeumban működik.

Mivel a múzeumi kutatások eredményeinek bemutatása fontos részét alkotják tevékenységünknek, ezért a múzeum évente jelentős számú kiadványt jelentet meg. A kiadványok finanszírozásához manapság már csaknem a pályázatokon nyert pénzek állnak rendelkezésre. Ezek az összegek azonban nem fedik a költségeket. Így a kiadványozás fontos része lett a szponzorok megtalálása.

A Móra Ferenc Múzeum mint a megyei múzeumi szervezet központja már 51 éve jelenteti meg évkönyveit. Az első, közel negyven évben a kötetekre a szaktudományi ágak együttes szerepeltetése volt jellemző. 1956 és 1992 között tehát a kötetek egyaránt tartalmazták a régészet-, a néprajz-, a történet-, az irodalomtörténet-, a művészet-történet-, és a természettudomány témakörét.

A HAGYOMÁNY SZOLGÁLATÁBAN

TÖRTÉNETI ISMERTETŐ SZEGED ÉS CSONGRÁD MEGYE MÚZEUMAIRÓL

Az évkönyvek külön - általában a 2. - kötetét jelentették a monografikus jellegű feldolgozások közlései. Ezek is nagy érdeklődésre tarthatnak számat, hiszen némelyiknek az utánpótlása oldhatja csak a kereslet szomjúságát.

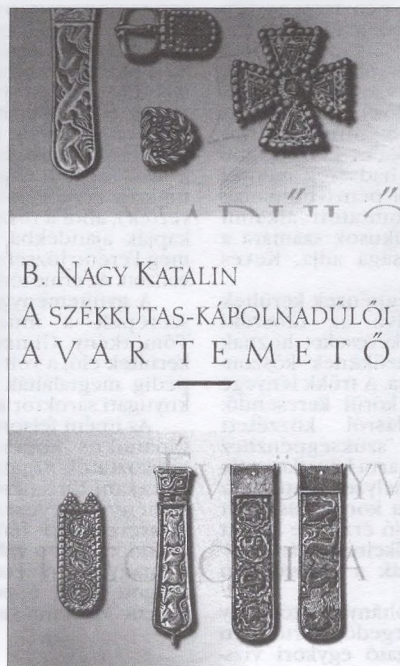
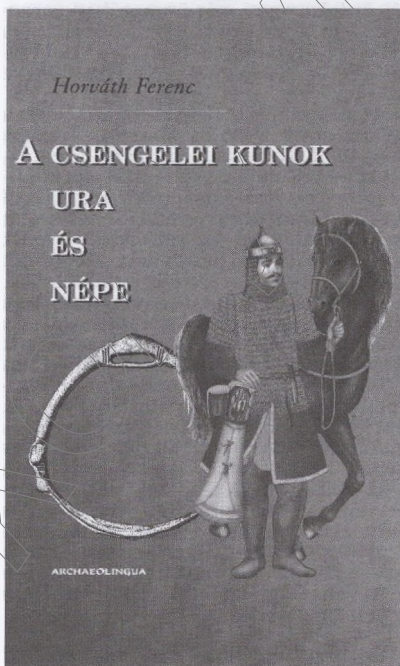
Ma már beszerezhetetlen kategóriába számít *P. Brestyánszky Ilona: Csongrád megye 3 iparművészeti kincsei* (1970-2.) vagy *Szelesi Zoltán: Szeged képzőművészete* (1972/73-2.). Hasonlóan kerestett manapság is *Bálint Sándor: A szegedi nemzet. A szegedi nagytáj népelete 1.2.3. kötet* (1974/75-2.; 1976/77-2.; 1978/79-2.). *Bél Mátyás: Csongrád és Csanád megye leírása* címet viselő kötet százados hiányt pótol (1980/81-2.) Páratlan alappal feltárt és kimunkált monografikus mű *Juhász Antal: A szegedi táj tanyái* c. mű, amely szintén kerestett a szakma részéről. Ezt követően 1995-től más szerkesztetben jelennek meg a tudományos közlemények. A főbb tudományágak önálló kötetei jelennek meg. A korszerűsödő múzeum tehát négy évtized alatt kinötte tudományos közleményeinek addigi kereteit. Úgy terjedelemben, tartalomban, technikában és természetesen eladhatóságban is.

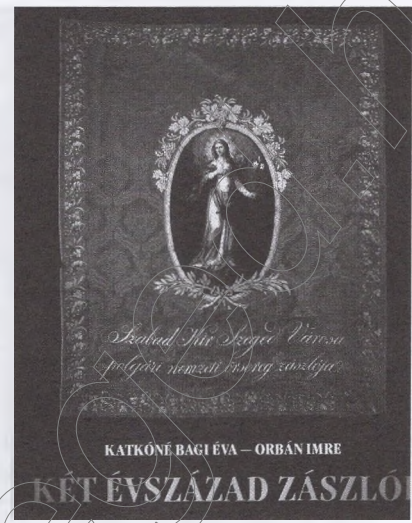
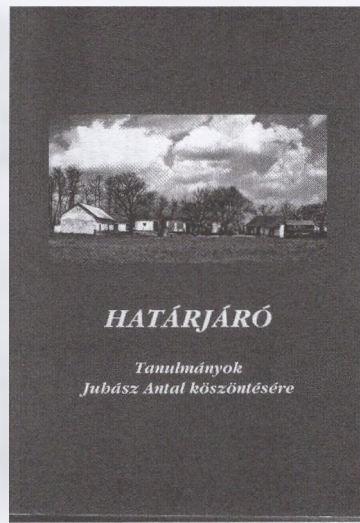
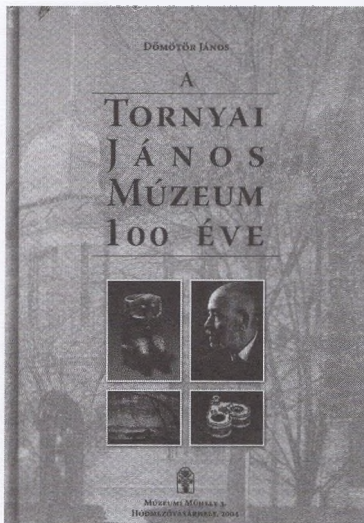
Így a kiadványok nagyobb hányada a múzeum egy-egy osztályának az évről évre vonatkozó önálló terméke. Ilyenek a *Studia Archaeologica*, *Studia Historica*, *Studia Ethnographica*, *Studia Naturalia*, és a *Studia Historiae Literarum et Artium*.

A múzeumi kutatások ilyen jellegű, szakmánként tagolt bemutatásának célszerűségi okai vannak, mivel így az adott szakterületen működők és a külső kutatók rendezett formában és könnyebben hozzáfuthatnak a keresett adatokhoz, kutatási eredményekhez.

Tematikus kiadványaink egy-egy tudományterület eredményeit adják közre, vagy egy intézményünk eddigi történetét.

Üttörőnek tekinthető országosan is az a kollektív tudományos összefogás, melynek eredményeként nagy múltú intézményünk gyűjteményeinek kialakulása, fejlődése követhető nyomon egy kiadványon belül. **A hagyomány szolgálatában. (A Móra Ferenc Múzeum és a társ múzeumok története)** c. Szeged, 2002.

A régészeti szaksorozat nem csupán Csongrád megye, hanem a Dél-Alföld területével kapcsolatos kutatási eredményeknek is helyet ad. A kötet szerzői között egyaránt megtalálhatóak a megyében dolgozó régészek, a Móra Ferenc Múzeum - Szegedi Tudományegyetem Régészeti Tanszékének munkatársai, illetve azok az ország más múzeumaiban és kutatóhelyein munkálkodó régészkolégák, akik a tágabb terület anyagának közzétételén fáradoznak.

A mindenekelőtt anyagközlő profilú, éppen ezért A/4-es formátumú kötet éventé kb. 400 oldalon - átlagosan 200 illusztrációs oldallal - jelenik meg, és a közzé tett anyag mennyisége, valamint a kivétel minősége szempontjából is vezető helyet foglal el a hazai régészeti kiadványok sorában. A tanulmányokat minden esetben bő idegen nyelvű rezümé egészíti ki. A periodika szerepel az Európai Bizottság társadalomtudományi folyóiratokat minősítő rendszerében.

A Studia Archeologica sorozatban eddig összesen 11 kötet látott napvilágot. Nagy fontosságú a kiállítás anyagából készült kötet **Úton, útfélen. M5-ös feltárások**, (Szeged 2003.), amely kézzel fogható bizonyítéka három tudományterület eredményes együttműködésének. A monografikus igényű munkák sorában a régészet szempontjából kiemelkedő publikáció **B. Nagy Katalin: A Székktutas-kápolnadűlői avar temető**. Szeged 2003. kötet.

A vásárhelyi múzeum korábbi formabontó, iskola-teremtő, 1970 és 2003 között fennálló régészeti kiállításának ma is egyedülálló újkőkori anyagáról Trogmayer Ottó ötlete nyomán Koncz Margit készítette csodás grafitrajzokat. A három szerző, Trogmayer Ottó, Koncz Margit és Paluch Tibor Hétezer éves kerámiaművészet című albuma 2005-ben jelent meg. A borítóterv Huszár Imre, a kiadványterv Czabarka Zsuzsa munkája.
Trogmayer O. - Koncz M. - Paluch T.: Hétezer éves kerámiaművészet. - Seven thousand years old ceramic art. Múzeumi Műhely 4. Hódmezővásárhely 2005. Szerk.: Bende L. - Lőrinczy G.

Nagy eredménynek tartjuk természettudományos periodikánk 3. kötetének (**Studia Naturalia 3.**) Szeged, 2003. megjelenését. A kötet egyetlen tanulmányt tartalmaz, melynek címe: "A szegedi múzeum természet-tudományi részlegének története". Szerzője Gaskó Béla. A tanulmány minden érdeklődésnek kimerítően elegendő, hiszen 1885 és 2000 között követi nyomon a szegedi múzeum természettudományos részlegének az életét.

A Studia Historica sorozat köteteiből eddig 9 jelent meg. Hasonlóan más tudományi területekhez a történeti részleg is közül tematikus köteteket, főként egy-egy jelentős esemény, illetve személy évfordulója kapcsán. Ilyen kötetek az "Ujjászületett város" c. árvíz-történeti és újjáépítés történeti kötet, a "Legmakaibb makai -Tóth Ferenc Emlékkönyv-", továbbá a szegvári Falumúzeum történetét és Jaksa János életét feldolgozó "A múzeumalapító" c. könyv. Kiemelkedő szakmai színvonalú a zászlógyűjteményünket áttekintő kiadvány, melynek címe "Évszázadok zászlói".

Az utóbbi év termései közül az évfordulók kapcsán született összességek emelhetők ki. Így **Marosvári Attila: 1956. forradalom és megtorlás a Makói járásban. Makó, 2006.** illetve Bálint László: 1956. A forradalom Makón. Szeged, 2006., valamint Molnár János: Az 1956-os forradalom Szegeden és Algyón. Hogyan átéltem és láttam. Szeged, 2006. kötetei.

Az 1956-os kiállítás kapcsán látott napvilágot **Marosvári Attila: Ahol a forradalom lángja fellobbant 1956. Szegeden. c. katalógusa-Szeged, 2006.**, **Kass János: 1956. 24 grafika. Szeged, 2006.** és **Tóth Sándor: 1956. grafika és szobor. -Szeged, 2006.**

Külön említést érdemel az egyedi tartalmú kiállítás katalógusunk, amely az **Ujjászületett remekművek** címet viseli. Ez a kiadvány válogatás Szabó Tamás restaurátorművész 25 éves munkásságából. Szeged, 2006.

A Fekete házban rendezett Dalí kiállítás kapcsán készült **"Az aranykor"** c. katalógus-Szeged, 2006., amely méltán vált népszerűvé a látogatók között.

A Studia Ethnografica c. sorozat köteteiből öt kötet jelent meg. A tematikus kiadványok közül kiemelkedő jelentőségű kiadvány a **"Legszögédibb szögedi"** c. kiállítás katalógusa, valamint a **Juhász Antal 70. születésnapjára készült "Határjáró" c. emlékkönyv.**

-Bárkányi Ildikó szerk.: **Juhász Antal: A Duna-Tisza közti migráció és hatása a népi műveltségre. Szeged, 2005.** (megjelent 2006. márciusában)

A Studia Historiae Literarum et Artium sorozatból eddig három tanulmánykötet jelent meg. Szerkesztője Lengyel András országosan elismert irodalomtörténész ezek mellett évek sora óta az irodalomtörténet egy-egy jelentős alakjának, azok munkásságának egy-egy szakaszának szentel monografikus köteteket.

2006. december 31-ig megyei szervezetünkhöz tartozó Tornyai János Múzeum kiadványai is gyarapították publikációs eredményeinket. Az évenkénti Oszi Tárlat katalógusain és a Múzeumi Műhely periodikán kívül rendkívül alapos összegzés a **Dömötör János Emlékkönyv** (2002), illetve a **Dömötör Jánosnak "A Tornyai János Múzeum 100 éve"** (2004) c. kötet.

A Makói Múzeum Füzetei sorozat 5 megjelentetett kötet egy sikeres kezdeményezés folytatásának tekinthető. Ezek: Lengyel katonai menekülttábor Magyarcsanakon, Makó a dualizmus és a forradalmak korában, Kossuth Lajos és Dobsa Lajos emlékezete, A makói atlétika 1947-1973., A Dontól a Marosig 1943-1944.

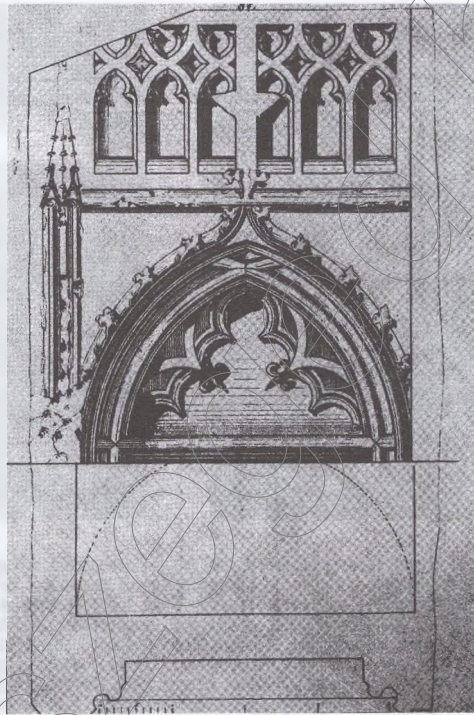
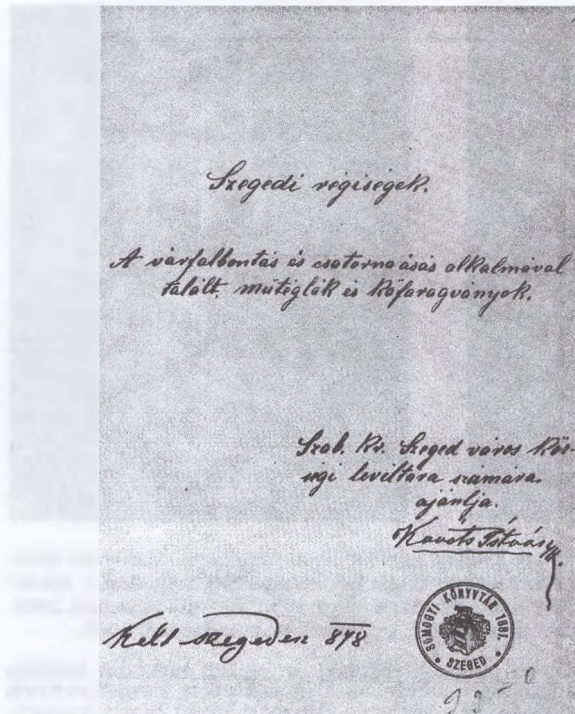
Kosztá József Múzeum, Szentes

Megjelent a **Szentesi Múzeum Füzetei sorozat 2. száma**, amely a bolgárkertészkedés hagyományainak állít emléket. Jelentős tudományos eredmény a **Langó Péter-Türk Attila: Honfoglalás kori női sír Szentes Derek-egyházi oldal határrészéből** (2003) c. kiadvány, valamint **Dömötör Jánostól a "Kosztá József hagyatéki állandó kiállítása"** (2002) c. katalógus.

Tari László Múzeum, Csongrád gondozásában 1998 óta folyamatosan jelenik meg a **Múzeumi Füzetek-Csongrád c. sorozat**. A közel tíz év alatt nyolc füzet jelent meg.

Nem hasonlítható össze a monografikus igényességgel készült munkákkal a 26 évet élő Múzeumi kutatások Csongrád megyében c. sorozat. Mégis említést kell tennünk róla. Ugyanis egyfajta rövid, mégis informatív éves munkabeszámolókat közöl. Reprezentálva a közlők sorában a munkatársak kapcsolatát a Duna deltától Londonig. Funkciója sajátos. Munkabeszámoltatás az év tevékenységéről, egyszerre ugyanakkor téma-foglaló tudományos közlés. Olykor negyven-negyvenöt előadást kellett egybeszerkeszteni. Néha pedig huszonöt-harmincat. (A munkához Gaskó Béla és Lőrinczy Gábor nyújtottak segítséget.)

Tóth István

Városi régészet egykor és ma

A középkori Szeged újabb faragott kövei

A szegedi kőtár magvát a legutóbbi időkig az a több mint 2000 darab, a középkori vár lebontásakor 1876-1878, majd 1881-1882-között megmentett román-kori, gótikus és reneszánsz faragvány jelentette, amelyeket egy helyi építőmester, Kovács István egyenként, saját pénzen vásárolt meg a várbontást végző munkásoktól. Az értékes gyűjtéményt azután 1888-ig saját házában őrizte, amikor is az akkortájt megalakult Városi Múzeumnak ajándékozta.

Egy "szegény porfiú", a szegedi "városi régészet" megalapítója

Kovács István a régi Szeged méltatlanul elfelejtett, igen jelentős kultúrtörténeti hagyatékot ránk örökítő alakja volt. Valójában a kor példamutató vállalkozójának mintaképét testesítette meg. Olyanét, amilyennek a mai kor vállalkozójának is lennie kellene. 120 aranyat ajánlott fel egy olyan könyv kiadására, amely a "gyakorlati építéstudomány" ismereteit volt hivatva összefoglalni. 1860-ban, évtizedekkel korábban, mint a Reizner-féle monográfia ötletének megszületése, pályadíjat ajánlott föl egy Szeged történetét feldolgozó munka megírására. De rendszeresen támogatta anyagiakkal a város iskolaügyét is.

Legmaradandóbb tette mégis a várbontással kezdődött. Amikor 1876-ban megkezdődött a vár agóniája, önkéntesen felügyelte a munkákat. Legelőször a Vízitorony és a keleti várfal között húzó falszakasz lebontása indult meg. Ekkor került napvilágra az a 2. századi római márvány férfi-portré töredék, amely egy nagyobb dombormű vagy szobor része lehetett, hiszen Kovács István "Szegedi régiségek" címmel 1878-ban készített rajzokkal bőven ellátott leírása szerint "Ugyanitt feküdték a[z]... arcképnek, több tagjai is, melyet azonban a munkások semmire sem becélülve visszahoztak a föld alá". A várbelsőben levő, török-korban épült "Térparancsnokság" épületének sorsa 1878 őszi pecsételődött meg. Innen kerültek elő a vártemplom legszebb gótikus kövei, köztük a szamarhátíves, 15. századi szentségtartó fülke töredéke.

Ő figyelte meg a mai Deák Ferenc- és Vár utca sarka táján, a legutoljára tűzérési raktárként használt középkori palota

padozata alatt eredeti helyzetben levő római padlótegőket. Arra is kiterjedt a figyelme, hogy padlót a rómaiak egy ízben megújítottak, hiszen a felsőt piskóta-alakú, az alsót nyolcszög alakú padlótegővel borították be. Ugyancsak a bontási munkák során gyűjtötte össze az IMP (imperator) feliratú, tehát császári téglavetőben - valószínűleg Antoninus Pius (138-161) uralkodása alatt - készült téglákat és más, a római uralom emlékét őrző leleteket is.

Az elbontott vár falából származik az a feliratos kő is, amely bizonyítja, hogy a leletek egy római utálmást (mansio) jelölnek. Kovács István felfedezése Szeged legkorábbi történetére vet fényt, ugyanis a felirat kibetűzhető szavai:

VIL (vilicus - vámállomás élén álló tisztviselő), HICUL (vehiculum, vehiculatio) MERCATOR, (azaz kocsi, kocsin történő szállítás és kereskedő, vagy ilyen személynév) arra utalnak, hogy a követ a császári futárposta és a vámkezelést irányító conductor (vámberlő) rabszolga, vagy felszabadított rabszolga jogállású alkalmazottja állíttathatta.

Ugyancsak Kovács Istvánnak köszönhető, hogy a vár legkorábbi, valószínűleg még Árpád-kori épületei közül legtöbb ismerettel a déli fal vonalába később erődítményként beépített palotáról rendelkezünk. Ez a téglafalazású épület a délnyugati saroktoronytól (Posta-palota) keleti irányban 54 méterre emelkedett, ugyanott, ahol a római épület maradványait Kovács István megfigyelte.

A középkori palotának ekkor már csak a földszinti része létezett. Kovács István három kelet-nyugati irányú, téglalap alaprajzú dongoltozatos helyiséget írt le, melyek padozatát fehér márvány lapokkal, illetve háromszög alakú téglákkal burkolták. Falsíkjait

valószínűen falfülkék tagolták, melyekről Kováts István ez esetben is pontos leírás adott: *"Belsejében 20 apró boltzatüregek voltak, mintha sírboltok lettek volna"*. A helyiségek bontásakor a félköríves dongaboltozat alatt még *román-stylü oszlopfőket* - feltehetően gyámköveket - is megfigyelt.

Részletesen leírta, hogy a belső falsíkok vakolatát sárga, fehér vörös színű dől négyzetes mezőkre osztott álló geometrikus falfestés borította. A várfalak elbontásakor észrevette, hogy egyrészt azokat később építették az épülethez, másrészt a várfalak megőrizték a külső vakolat meszelt falsíkainak geometrikus díszítését *"testszínezéssel kockázva felülről egész az alapig"*. Gyakorlatilag meghatározta az épület építéstörténetének legfontosabb mozzanatait a római kortól a középkorig. Megfigyelései nélkül semmit sem tudnánk a középkori palotáról.

Pedig Kováts István nem szakemberként, külön díjazás fejében, vagy bármiféle hivatalos megbízatás keretében tette, amit tett. Igaz ugyan, a városi tanács már jóval a várbontást és az újjáépítést vezénylő királyi biztosság megérkezése előtt kijelölt egy nyolctagú testületet, amelynek a feladata lett volna a bontási munkák ellenőrzése és az előkerülő régiségek megmentése.

Önéletírásában - amely majd száz évvel később 1981-ben jelent meg a Magvető kiadó gondozásában *"Egy szegény porfiu önéletrajza"* - címmel, így emlékezett vissza: *"A kijelölt biztosság egy este össze is jött hat számban Reizner János, akkori városi főjegyző elnöklete alatt, ahol megbeszéltük, hogy mindennap másikkal megy a várbontást ellenőrizni, és az értékes tárgyakat összegyűjteni."* Csakhogy a királyi biztos is kinevezett két embert, egy mérnököt és egy őrmestert, ugyanezzel a teendővel: *"...midőn a jó urak meghallották, hogy a királyi biztosság is rendelt oda két egyént ellenőrnek, elállottak a vállalkozástól, s feléje sem ment egyikük sem a bontásnak."*

Ezzel hamvába holt a "városi régészet" első intézményes helyi kísérlete. Am ez sem befolyásolta Kováts Istvánt az elhatározásában: *"A várbontás kezdetől egész végeztéig egész végeztéig napestig ott voltam, kilencven egész napon által. ...Sok kéllemetlenségnek is voltam kitéve, úgyhogy egy nagyobb szabású köért a bontó vállalkozóval majd ököre is kerül a harc. A munkások valamennyien általában dolgoztak, s ezek is ellenkeztek az átadás miatt, minthogy köbméterenként lettek fizetve. Akadtak köztük olyanok, akik ha már a falban látták, hogy egy nagy, szép faragott kőre akadtak, már ott összezüntak, hogy hasznát ne vehessem. Szemem látára összeaprózták! Azt mondták, hogy vegye ki az úr!*

Persze így nem haladtam sokra, más módját vettem a dolognak. Végigmentem a bontók sorain, és figyelmeztettem az embereket, hogy ha egy szép faragott követ vagy téglát épségben kivesznek, annak nagyságától függően 2-től egész 15 krajcárig fizetek érte, úgyhogy kénytelen voltam kétszer-háromszor is annyit fizetni, mint amennyit kubikban érte kapott volna. De így aztán haladtam is! A fizetésért maguk odajöttek hozzám a munkások jelenteni: uram, van szép nagy követ vagy téglám!"

Igy lett a "szegény porfiu", Kováts István egymaga a szegedi "városi régészet" megalapítója.

Gótikus templom romjaira épült a vár Mária Terézia kapuja

Hosszú idő elteltével, az elmúlt évben végre intézményesen, ígéretesen beindult a városi régészet" Szegeden. Egyre-másra rukkol elő a már régen várt eredményekkel. 1999-ben, a múzeum mögött árválkodó barokk-kori vármaradvány, a Mária Terézia kapu "modernizálása" során, amikor nem kis paradoxonként megelőző feltárás nem előzte meg az

építkezést, előkerült a középkori vártemplom északi fala.

Azóta több-kevesebb rendszerességgel, az utóbbi három évben a Csongrád Megyei Önkormányzat, Szeged MJV Önkormányzata és a kulturális kormányzat (Nemzeti Kulturális Alapprogram) támogatásával tervszerűen folyt a templom feltárása. A legnagyobb meglepetést a templom déli oldalkápolnájának még a török-korban, helyben beomlott gótikus, faragott kőbordás boltozata jelentette, melynek jelentős részét szinte kőről-kőre sikerült feltárni. A faragott, 15. századi homokkő borda-tagokból jól rekonstruálható az egykori csillagboltozat szerkezete.

A gótikus boltozati bordákon túl áttört, mérműves ablakkeret-töredékek, oszloplábazatok és fejezetek, nyílásbéllet-töredékek sokasága látott napvilágot. Még a régi kőtári reneszánsz darabokat jól kiegészítő szima-tagos ablakkeret-töredékek is előkerültek. A "vezérleleteket" egy 14. századi vésett alakos, feliratos sírkő és a festett, lilium és folyondár mintás Anjou-kori oszloptöredékek jelentették.

A templom feltárt része több mint húsz méter, eredeti hossza meghaladhatta az ötven métert. Ebben az évben éri el a feltárás a templom nyugati végfalát. Jogos az izgalom, hiszen most dől el végérvényesen, vajon túlterjeszkedik-e az egykori templom romja az úttest alá is, vagy díszes nyugati portáljának maradványai máig ott lapulnak valahol a mai kerékpárút előtt a Várkertben, ahol még jól feltáráshatók és bemutatásukra elegendő hely is adódna számukra.

Rövidesen befejeződik Dugonics András "Szent Örszébet" templomának feltárása. A megmaradt részletek helyreállításával és bemutatásával felsejlik majd előttünk annak az impozáns gótikus templomnak a képe, amelyet a 18. századvedtük magas, karcsú, impozáns, támpillérekkel megerősített gótikus templomként ábrázoltak.

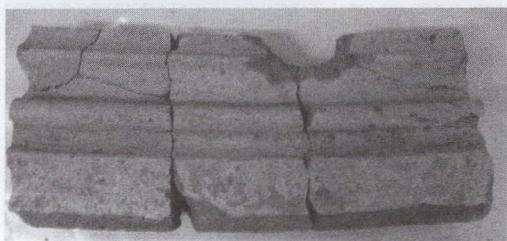
Talán a jövőben még arra is adódik alkalom, hogy a templom vármaradvány alatt rejtőző részét is kiszabadítsuk, s előkerül az északi oldalon várható karcsú torony és kis sekrestye maradványa is. A műemléki bemutatással, megfelelő parkrendezéssel sikerülne valamit a régi középkori Szegedből is visszavarázsolni a mának, anélkül, hogy a "palotás Szeged" szép, eklektikus belvárosának összhangját háborgatnánk. A várban végre megvalósulhatna a régi köveket méltó helyen bemutató kőtár, ami az ország keleti felének egyedülálló nevezetessége lehetne.

Vártorony a pincében

Az év elején újabb meglepetés következett. A Vörösmarty és Deák Ferenc utca sarkán, a volt Juhász Gyula Művelődési ház pincéjében megelőző feltárás során előkerültek a középkori téglavár északi és nyugati falának részletei, valamint az északnyugati saroktorony robusztus falai.

A feltárt terület nagysága ugyan mindössze 370 m², de a középkori szegedi vár 15. században épített észak-nyugati saroktoronyának előkerülése, a hozzá csatlakozó északi és nyugati várfal-szakaszokkal annál nagyobb jelentőségű. A saroktorony átmérője 12, 90 m, a falak vastagsága 2, 40 méter (az alapok szélessége eléri a 3 métert).

A feltárást tanítványom, Fogas Ottó végezte, aki már a vártemplom feltárásában is oroszlánrészt vállalt. Munkája eredményeképp kiderült, hogy az 1881-1882-ben lebontott középkori téglavár falait ezen a ponton nem rombolták le az alapfalakig, hanem mintegy 1,5 méter magasságban megálltak a bontással. Egyes falszakaszokon az egykori felmenő fal magassága eléri a 170 cm-t is. Ez azért fordulhatott elő, mert ezen a területen a várudvar szintje mélyebb volt, mint a déli és keleti oldalon, így a belváros újjáépítésekor tervezett új terepszint az akkori járószinthez képest mintegy 1,5 méterrel

magasabban került kialakításra.

A saroktorony a lebontás előtti állapotában egyetlen hengertestből állt, falkoronáján lőréses mellvédrel. Mintegy kétharmada kiugrott a várfal síkjából. A 18. században löportoronyként használták. Cs. Sebestyén Károly kutatásai szerint még a török uralom alatt 1,10 m-es kupolaboltozatot építettek a toronybelsőbe, melyre mintegy 1,90 méter vastag földtöltést raktak. Mindezekből következik, hogy a toronybelső téglával lerakott padozatán a feltárás során előkerült gerenda- és oszlopmaradványok igen nagy valószínűséggel a középkori vár védelmi rendszerének részei, a falak, a kapu- és saroktoronyok belső oldalán ácsolt "gyilokjárók" szerkezetéből valók. A tornyot áttörő lőrések ugyancsak 15. századi építésre utalnak.

A középkori vár északnyugati saroktoronya és a hozzá csatlakozó várfal-szakaszok kiemelkedő jelentőségük nem csak Szeged, hanem az egész Kelet-Magyarország műemlékei sorában. Középkori építészeti emlékeinkből az Alföldön ugyanis néhány kis falusi templom és templomrom kivételével csak a gyulai vár maradt fenn, mint a török hódoltság előtti korszak világi építménye.

Szegeden az alsóvárosi ferences templom és a Dömötör-torony után a jelenleg is feltárás alatt levő 14. századi gótikus vártemplom alapfalai jelentették eddig a középkori építészeti megmaradt, bemutatatható példát. A vár északnyugati saroktoronyának feltárásával a bemutatatható középkori műemlékeink száma ezúttal négyre nőtt Szegeden.

Kiemelendő, hogy a felmenő várfalak igen jó állapotban maradtak fenn, látványuk szinte lenyűgöző, bemutatásra különösen alkalmasak. Megfelelő tervezéssel megtalálhatóak azok a műszaki megoldások, amelyek lehetővé teszik az épület megváltozott rendeltetésének megőrzésével a kiemelkedő jelentőségű műemlék megmentését és megőrzését.

A feltárás tanulságaként el kell mondani: a tervezés időszakában a saroktorony helye már ismert volt. Magam, a városi önkormányzat felkérésére több alkalommal készítettem régészeti hatástanulmányt, melynek során jeleztem a saroktorony várható előkerülését. Meglep, hogy az előrejelzés ellenére a kivitelezők számára váratlan volt a torony előkerülése.

Az egyik régészeti hatástanulmányomban azt a lehetőséget is fölvettem, mely szerint a belvárosi szecessziós paloták alatt húzódó várfalak és tornyok, a pincékben feltárható és bemutatathatók lennének. Mi több, ezek összekötésével egy Európában is egyedülálló lehetőség kínálkozik egy földalatti, korszerű módon kialakítandó "sétány", azaz egy "vár a város alatt" konstrukció megvalósítására. Ez nem csak az örökségvédelem, hanem a korszerű városépítészeti és a turizmus szempontjai szerint is kívánatos, példászerű megoldás lehetne. Részben a föld alatt, részben a föld felett körüljárhatóan nem csak a várfalakat lehetne bemutatni, hanem boltok, szalonok sokasága kaphatna helyet a földalatti "sétálóútcán". Lehet, ez az álom csak a távoli jövőre tartozik, az előkerült várfalak és a torony megmentése, bemutatása azonban a mai örökségvédelem feladata.

"Szép ferences templom", kissé magyaros műsével

A saroktorony feltárásával párhuzamosan ugyancsak váratlan leletek bukkantak elő a Roosevelt tér délkeleti sarkán, a Tömörkény István Gimnázium udvarán. Egy új épületszárny alapozását megelőző próbaásatás ugyan csekély eredménnyel zárult a múlt év nyarán, a decemberben megindult alapozási munkák azonban egy 18. század végi téglakerítés alapozásából a várbeli templomban előkerült példányokhoz hasonló boltozati bordákat hoztak a felszínre. Töröcsik Istvánnak, Kovács István ugyancsak öntevékeny, ám szakértő követőjének köszönhető, hogy az első értékes darabok nem kerültek újra a föld alá.

A megindult leletmentés további bordatagok, nyíláskeretek darabjait eredményezte. Felmerül a kérdés: az újonnan előkerült gótikus faragványok vajon a lebontott vártemplom építőanyagként széthordott kövei lehettek-e, vagy más, eddig ismeretlen 14. századi épülethez tartozhattak. Az utóbbi gyanút látszik erősíteni egy ettől nem messze, az Oskola utca közelében gázvezeték fektetése közben talált kapubéllet darab, valamint egy jól megalapozott feltevés is. Máté Zsolt építész doktori disszertációjában matematikai megfontolásokra alapozott modellel és hagyományos topográfiai eljárások egybevetésével rekonstruálta Szeged 1879-es arviz előtti településszerkezetét.

Ennek során arra a következtetésre jutott, hogy a mariánusok - a későbbi konventuális minoriták - temploma és rendháza a Palánk városrész (középkori belyáros) északi részén, a vár déli főkapujával szemben, a mai Oskola utca - a Roosevelt tér déli házsora - és a Tisza vonala által körülhatárolt tömbben (az 1546-os török defter egyik, Boldogasszony megjelölésű mahalléja) lehetett.

1578-ban a török kincstár áruba bocsátotta a Palánk-beli romos épületeket és üres telkeket. Többek

között "a kolostornak nevezett köépületet, melyet egyik oldalról az országút, másik oldalról egy templomrom, a harmadik oldalról pedig a Behram zaim által megvásárolt kőházak határoltak". A kolostorhoz barátságos csatlakoztak "amelyek egyik felől a kolostorral, másik felől az országúttal, a harmadik oldalról pedig a romos templommal, Musztafa udvarával és egy üres telekkel voltak szomszédosak".

A leírás, ha valóban az említett tömbre vonatkozik, nagyban megerősíti egy további középkori templom és kolostor létezését Szegeden. Talán ez volt az a "szép ferences templom" amelyben Bertrandon de la Brocquiere a "kissé magyaros" istentiszteletet hallgatta 1433-as utazása alkalmával, s most ennek kövei kerülnek elő lépten-nyomon az építkezések során. Hogy az újonnan előkerült leletek esetében erről, vagy a vártemplom szanaszét hordott köveiről van-e szó, arra a későbbi vizsgálatok adnak majd választ.

Annyi bizonyos: az új régészeti eredmények, az előkerült faragványok tovább erősítik Entz Géza 1965-ben, a szegedi kótár rendezése kapcsán megfogalmazott véleményét: "...az Alföld városai között, a középkori Szeged építészeti szempontból is első, ahol a központi hatalom támogatásával az akkori ország legmagasabb színvonalához kapcsolódó művészet és műveltség virágzott."

Horváth Ferenc

„Egy nagy mű záróköve”

Egy királylátogatási aranyérem visszatért Szegedre

Amikor 1879. március 12-én a Tisza áradása, a "nagy víz" szinte teljesen eltörölte a föld színéről a várost, még senki sem gondolta, hogy maga a király személyesen eljön megtekinteni a pusztítást. A katasztrófára Európa szerte is nagy részvéttel tekintettek, és az árvízkárosult város megsegítésére gyűjtéseket szerveztek. A romba dőlő városba végül is a király, I. Ferenc József már március 17-én ellátogatott.

Az uralkodót bizonyára mélyen érintette a helyszínen tapasztalt óriási pusztulás megrendítő látványa. Ennek megfelelően ígéretet tett, és tekintélyt latba vetve azonnal intézkedett az újjáépítés megkezdéséről. A munkálátok királyi biztosává nevezte ki az országos középítészeti tanács elnökét, gróf Tisza Lajost, aki június 15-én megérkezett Szegedre, s rögtön hozzá is kezdett a nagy munkához. A kormány, az országgyűlés számos rendelkezést, törvényt hozott az újjáépítésről, kötvényt bocsátottak ki, stb. Nem csoda tehát, hogy a komoly erővel megkezdett újjáépítés első, valóban új időszámítással főléro jelentőségű szakaszának befejezésekor, 1883 nyarán nagy lelkesedéssel várták a király újbóli látogatását Szegeden, aki legutóbb a romokat láthatta.

Egyre jobban kibontakozott az új, a modern Város képe. Az újságok, a Szegedi Napló és a Szegedi Híradó, néha ugyan különböző megvilágításban és indulattal, de rendszeresen tájékoztatták Szeged népét a tervekről, azok alakulásáról, s a megvalósult részletekről. Július közepétől pedig már szárnyra kaptak a bizonytalan hírek Ofelsége látogatásáról, "egyelőre mérőben kombinációknak" tartva azokat.

Valószínűleg azonban kiszivároghatott, hogy Tisza Lajos még július elején levelet írt az uralkodónak, s kifejezetten meghívta Szegedre. Azután Bécsben is járt, majd augusztus elején érkezett vissza ismét a városba. Ő maga hozta a hírt, hogy I. Ferenc József, ő császári és királyi felsége elfogadta a meghívást, talán szeptember végére. Ettől kezdve az újságok a legapróbb részletekről is minden nap rendszeresen tudósítottak.

Már ekkor ún. "polgári bizottság" alakult, amelynek vezéralakjai rögtön szűkkörű megbeszélést tartottak a felsővárosi kaszinóban. A királyi fogadtatását rendező nagy bizottság néhány nappal később, vasárnap ülésezett. Itt el is döntöttek, hogy fölállítanak egy városi bandériumot, amely a régi szegedi polgárorégi egyenruhában fog kivonulni. Az újságok részletesen leírták a ruhát, amelyet aztán augusztus végén az összes szerelékkel együtt, Beck István tanácsnok vezetésével a királyi biztosnak be is mutattak.

A városi tanács elé augusztus 23-án terjesztette elő Tisza Lajos a királyi látogatását. Levelében mintegy megindokolta, hogy miért is fordult kérésével a királyhoz: "...Nem mintha Szeged újjáalkotása már be volna fejezve, hanem mivel a mű, külsőleg legalább már annyira előre haladt, hogy méltó a megtekintésre." Ugy gondolta, hogy ez Szeged ünnepe, egyben háláünnepe, és a föltámadás ünnepe is lehet.

A tanács először augusztus 29-én ülésezett a királylátogatás előkészítési ügyében. Ez alkalommal néhány alap-

kérdésről volt szó csupán, pl. az uralkodó és a kíséret elhelyezéséről, a szomszédos megyék és városok küldöttségeinek meghívásáról, valamint a színházban tartandó díszelőadásról. Az előterjesztést Szabados János tanácsnok így fejezte be: "Ebben az ügyben a tanács elhatározta, hogy a díszelőadás alkalmával a prolog díszes kötésű példányából egyet a király, egyet a királyi biztos páholyába, egyet pedig, megőrzés végett a város levéltárába helyeznek el." A díszkötés költségeiről már ajánlatot is kaptak Posner Károly budapesti mestertől. Ekkor még tudtak gondolni a saját, de mégsem öncélú dokumentálásra!

A következő napok egyre a készülődés lázában teltek. Egy más után vetődtek föl jó és kevésbé jó ötletek, tervek a ritka esemény emlékeztetésének fokozására. Erre példa egy augusztus 31-i újsághír, amely szerint "egy élmés budapesti fémáru kereskedő" emlékérem verésére tett ajánlatot a tanácsnak. Arról is tudtak azonban, hogy egy helyi iparos már ajánlkozott hasonló elképzeléssel.

Valóban így is volt. Pósz Alajos (1845-1904), szegedi ékszerész a királyi biztosnak írta meg levélben ajánlatát augusztus 28-án, amelyben kifejtette célját, rajz vázlatát mellett leírva a tervezett érmet: "...A legmagasabb látogatás Szeged évkönyveiben arany betűkkel lesz beírva s mivel e látogatás fontosságát minden szegedi ember tudja és érzi, a közönség minden rétege igyekszik tenni olyant, mi a fogadtatás díszét emeli, és az örömet fejleszti." Az éremkészítés és forgalmazás kizárólagos jogának elnyerése esetén megemlíti az iparos az általa adandó kedvezményeket, köztük: "...kész vagyok a hatóság részére még egy harmadik, nagyobb alakban is azt kiállítani, miket a város a törvényhatóságoknak, múzeumoknak s magas állású egyéneknek emlékül kioszthat."

Az érem az első tervezett emléktárgy, bizonyára azért, mert előállítását nem lehetett csak helyi erőből, gyorsan megoldani. Mindenesetre szeptember 5-re már ismertté vált az érem leírása is: előlapon az uralkodó babérkoszorús arcképe a híressé vált SZEGED SZEBB LESZ, MINT VOLT monddással és az első látogatás, 1879. MÁRCIUS 17. dátumának köriratában, a hátlapon pedig a városháza homlokzatának képe egy, a hamvaiból föltámadó főnix rajzával, PHONIXKENT UJJASZULETETT (sic), valamint a látogatás dátumának köriratában. A pontos időpontot ekkor még nem tudták.

Szeptember közepére már a királyi bizottság műszaki osztályának véleménye és a királyi biztos javaslata alapján a város megrendelte az érmekeket. Az érme megjelenéséről közvetlenül az esemény előtt jelentek meg hírek újból, az árakat is közölve és egyéb emléktárgyat is reklámozva. Még egy különös mozzanata van a királylátogatási érem ügyének. Pósz Alajos végül is egyedüli készítő és forgalmazóként kapta meg az engedélyt. Mégis az október 13-i újságban Politzer Sándor ékszerész is saját készítésű érmet hirdetett: "A csinos érmeken a városi ház és a kálváriakápolna sikerült rajzolatai láthatók, 1883-ik év október 16. körülírással."

A királylátogatással kapcsolatosan városi közgyűlést első alkalommal szeptember 1-én tartottak. Pálffy Ferenc polgármester fölolvasta Tisza Lajos levelét, amelyben értesítette a város közönségét, hogy: "Ő császári és apostoli király Felsége... a várost a rekonstrukció eredményének megtekintése végett a folyó évi október hó első felében legmagasabb látogatásával szerencsétlenül fogja." Vass Pál főjegyző elégedetten nyugtázta az immár megerősített hírt, s megfogalmazta valószínűleg mindannyiuk érzését: "...négy évi szakadatlan munkásság után méltán lelkesedéssel tölt el, hogy e látogatás egy nagy mű záróköve..." A királylátogatás pontos dátumát október 14-15-16-ra tűzték ki, de részletes programját csak később, október 2-án közölték.

A szeptember 4-i közgyűlésre kialakult a látogatás részletesebb műsora és a rendre alakuló bizottságok tevékenységi köre. A műsor három főpontja, a királyi jelenlét mellett természetesen csak "önálló epizódok": 1. fogadás, bevonulás, 2. az állandó színház megnyitása, bál, 3. a Somogyi-könyvtár megnyitása. Ennek megfelelően egyre több hír látott napvilágot a szükséges teendőkről. Kialakult a bevonulás útvonalterve, közölték az egyes bizottságok és a fogadásra hivatalos egyesületek küldötteinek névsorát, meghívókat küldtek a szomszédos megyék és városok törvényhatóságaihoz. Az arad-csanádi vasúti igazgatóság bejelentette, hogy "...a király Szegebre jövétele alkalmából Aradról és a többi közbeeső állomásokról kéjvonatot indít Szegebre és vissza leszállított helyárrakkal."

Még kb. egy hónap állt rendelkezésére a szervezőknek, hogy mindent alaposan átgondoljanak és előkészítsenek a fogadásra. Nagy gondot jelentett a beszállásolás megszervezése. A királyi lakosztály kialakítására a városháza melletti bérházban került sor. Bébutorozására érdekes módon budapesti cégektől rendeltek: Bamberg F. kárpitostól bútorokat és függönyöket, Hardthmuth L. C. gyárostól kályhákat, Testory fővárosi fémgyárostól pedig remek díszérméket.

Külön figyelmet fordítottak a város díszítésére (zászlók, lobogók, gírlandok), összehangolva a magán és hivatalos díszítést, díszkapuk, obeliszkok állítását (14 db), 8 tribün helyét jelölték ki. Az ünnepély küszöbén (okt. 13.) a kirakatokban nemzetiszínű szalagok jelentek meg "Eljén a király" felirattal. A tűzijáték elkészítésére vállalkozó Ulrich budapesti "tűzművész" szeptember 22-én tartott szemlét. Fontos feladat volt a bevonulás útvonalának a meghatározása, az útvonal rendjének fönntartása, valamint az útvonal mentén a nézőközönség számára kialakítandó helyek kijelölése, elkészítése. A tribünökre különböző árú jegyeket bocsátottak ki. Az e kérdéssel foglalkozó bizottság tagjai különféle megkülönböztető jelvényeket kaptak. A rendező bizottság tagjai nemzetiszínű válszalagot, a társulati bizottsági tagok karszalagot, a többi segítő pedig kokárdát kapott.

Javaslatot tettek a király elé vonuló polgári/leányok toalettjére is. A ruhákat ifj. Schlesinger Mór és Szalay Soma boltjaiban lehetett megvásárolni a hirdetések szerint. Később kijelöltek 120 ún. "fehér lányt", akik fehér ruhában készültek a megjelenésre.

Az iparos társadalom is javában készülődött a méltó részvételre. A különböző iparos társulatok elhatározták:

díszzászlóik alatt fognak kivonulni, méghozzá úgy, hogy "...a régi czéh zászlókat megtisztítják a még most is rajtuk lévő kétéjfű sasoktól s helyükbe a magyar czimert illesztik." Fölhívják a figyelmet arra, hogy a résztvevők lehetőleg magyar ruhában jelenjenek meg. Az alsóvárosi társalgó egyesület is zászló alatt kívánna kivonulni, de mivel egyelőre még nincs, így: "...elhatározatott, hogy a fogadtatás alkalmára egy díszesebb nemzetiszínű egyesületi zászló szereztessék be."

A fotósok is akcióba léptek. Letzter, fotóit az újjáépült Szegedről már szeptember 16-án hirdeti. Szegedi magyar alakok fényképeken címmel arról olvashatunk, hogy "...a helybeli fényképeszek egymással versenyezve sikerültnél sikerültebb képeket produkálnak a rekonstrukció köréből... valamint a kivonulók köréből." Jóval későbbi az a hirdetés, amelyben az egyik ismert könyv és papírkereskedés tesz ajánlatot: "Ő felsége a királyi díszbevonulásának hivatalos fénykép-felvételére megrendeléseket elfogad egyedül Endrényfi L. és Tsa."

Szeptember 13-án már részletesen közölték az újságok, hogy "...a hatóság a király-látogatás alkalmára hivatalos jellegű emlékérmeket veret... Az emlékérmek készítése jogát Pósz Alajos helybeli, előnyösen ismert ékszerész nyerte el." A város rendelt is - az újság fogalmazása szerint - 4 db tallér nagyságú aranyat, kétfőt nagyobb, kettőt pedig közép súlyban és még egy kisebbet aranyból, 100 darabot pedig ezüsből. De készültek érmeek rézből és británia fémből is a nagyközönség számára. Az elhatározás és megegyezés után "...felhívatik ennél fogva Pósz Alajos helybeli ékszerész, mélyszerint a fennebb érintett emlékérmeket és börtököket még kellő időben, vagyis a legmagasabb látogatás bekövetkezése előtt László Gyula tanácsnokhoz beszállítsa...". Az ezüstérmékből készültek mellűk, karékek és óraláncok is. A városi tanácsülés október 3-án úgy határozott, hogy aranyból két "nagyobb" érme készüljön a királynak és a trónörökösnek, két "középszerű" Tisza Kálmán miniszterelnöknek és Tisza Lajos királyi biztosnak és egy "kisebb alakú", Pálffy Ferenc polgármesternek.

Az érmeek készítésének több apró részlete tisztázatlan. Az érmeken a király arcképének nyakrészén a G.A.S. mesterjegy látható. Pósz Alajos ugyan említi ajánlatában, hogy eredetileg a magyar pénzveredés kívánta veretni a tervezett érmeket, de az idő rövidsége miatt már más módon kellett a kivitelezést megoldani. A mesterjegy alapján tehát Georg Adam Scheid, bécsi fémárgyárossal tárgyalhatott. A cég 1958-ban ünnepelte fennállásának 100. évfordulóját. Scheid működése révén fejlődött az eredetileg Michael Markowitsch tulajdonában lévő kis kézműves üzem gyárrá. 1885 után már külföldön is alapítottak ékszergyárakat, így Prágában, Budapesten és Bukarestben is. Külön fejlődtek a kész- és félkész ékszerüzemek, metszőüzemek. Nem tudhatjuk, hogy részleteiben, vagy esetleg teljes egészében a bécsi fémárgyárban készült-e a szegedi érme.

Meghívók is készültek, hiszen mind a színház, mind a Somogyi-könyvtár megnyitására, valamint a színházi bálon korlátozott számú közönség jelenhetett meg. A bálra az újságok szerint 1400 db meghívót készítettek. A királyi látogatásra kizárólag az udvar adhatott meghívást. Ezért a város csak értesítéseket küldhetett a szomszéd városok és

megyék testületeinek. A helyi eseményekre "pazar kiállítású" meghívókat és táncrendeket jelentettek meg: "A bizottság nem kimélt sem költségeket, sem fáradságot, csak hogy minden szép és gondos kiállításban készüljön el." A szeptember 14-én elküldött értesítésekre egyébként sorra jelentek a városok és megyék küldöttségei, elsőik között Baja város küldöttsége szeptember 18-án. Szeptember 22-én pedig már a tudományos élet jelentkező jeleiről is szép névsort tudtak közölni.

A nyomdák is igyekeztek kivenni részüket az üzleti lehetőségekből. A zenemű kereskedésekben kapható volt egy kotta: "Szeged szebb lesz mint volt címmel Dankó István, helybeli népzeneész megzenésítette Pósa Lajos néhány versével". A könyv és papírkereskedések pedig két új kiadványt is tudtak kínálni erre az alkalomra. Az első nagyalakú füzetet A feltámadt Szeged (Unnapi emléklap) címmel Enyedi Lajos és Társa nyomtatta és adta ki 20 oldalon 24 szövegek közt képpel, neves személyek Szegeddel kapcsolatos rövid írásaival, jókívánásaival. A második Szeged halála címmel Burger Gusztáv és Társa műintézete jelentette meg 12 oldalon írásokkal, versekkel Szegedről 11 képpel.

Végül egy egészen különleges egyedi tárgyi emlékről is tudomást szerezhetünk a Szegedi Napló október 3-i számából. A városháza homlokzatára elhelyeztek egy "öles nagyságú" Phoenix madarat, a város újjászületésének jelképeként. "...Az igen sikerült kivitélű szoboralak ércből van öntve, de egészen úgy néz ki, mintha kőből volna faragva. Bischoff bécsi ércöntő műhelyéből hozták."

A város életében mindenképpen jelentős esemény rendben lezajlott. De még mindig keletkeztek újabb említésre méltó dokumentumok. A király városban tett útját egy térképen részletesen, pontról pontra bejelölték s "...e térképet a király-látogatás emlékére, erekleve gyanánt a Somogyi-könyvtárba helyezi el Reizner könyvtárigazgató."

Az egész nagyszabású rendezvény lezárásaként a város által készített szép ezüst emlékérmékből az ország összes törvényhatóságainak küldött Szeged polgármestere egy-egy példányt, levelében a "testvéri szeretet jelének" neveze az adományt. Végeredményben 63 megyei és 26 városi törvényhatóság, elsősorban nyilván a résztvevők, kaptak ilyen ajándékot, amelyet aztán köszönettel nyújtottak, visszaigazoltak az érintettek. Névsoruk a Szegedi Napló december 4-i számában jelent meg mintegy a királylátogatása összefoglalásaként.

Az életmód általános jellemzői a hétköznapiak mellett az ünnepnapok is. A főbb fölsorolt tárgyi és írásos dokumentumokból mindössze csak néhányat őrizünk az arra hivatott intézmények gyűjteményeiben.

Az aranyérmek sorsát csak részben tudjuk nyomon követni. A bécsi Kunsthistorisches Museum éremtára 1883-ban kapott, valószínűleg a császár tulajdonából egy arany példányt a szegedi újjáépítésre és királyi látogatásra készült éremből: átmérője 38 mm, súlya 41,59 g. A Rudolf trónörökös éremgyűjteményének leltárát is közlő tanulmányból tudjuk, hogy a katalógus 367. tétele: Szegedin-Wieder-Ersthung, 188311 egész 1/8 # [dukát] súlyban rövid szöveggel említi a szegedi érmet. A trónörökös halála után 1889-ben magángyűjteménybe került a Münzkabinett-ből. Így az első szegedi aranyérmet egy éremkereskedésben 1891-ben becserezték. Ez az érmet 1897-ben az Egger-Chubasch cég árverésről a Magyar Nemzeti Múzeum éremtárába került.

A Szeged Városi Múzeum, ma Móra Ferenc Múzeum egyik alapító gyűjteménye a numizmatikai. A fejlődése több mint száz évre visszatekintve így meglehetősen sokrétű és sokszínű. Megtalálhatók benne mind a gyűjtőterületről előkerült ásatási, szörvány és zárt pénzletek, mind pedig a vásárlásból vagy adományozásból származó régi és új magyar fém- és papírpénzek, római és külföldi pénzek, valamint más numizmatikai "műfajok": mint pl. az emlékérmek, kitüntetések, jelvények, a

pénzként használt egyéb fizetőeszközök, vagy a helyi vonatkozású értékpapírok, általában a pénzzel és a helyi bankokkal kapcsolatos dokumentumok, stb. A vidéki múzeumok közül jelenleg egyedül Szegeden működik "élő" éremtár a magyar múzeumi hagyományoknak megfelelően önálló könyvtárral, adattárral, fotótárral.

Az éremkészítésnek is vannak hagyományai Szegeden, amelynek a kezdete éppen az 1883. évi királylátogatás. Az érmetek verési eljárással sokszorosították, a verőköveket a szegedi Móra Ferenc Múzeum Éremtárában őrizzük 1926 óta. A kivert darabszám pontosan esupán az aranyak tekintetében ismert. Mai tudásunk szerint tehát a nagy aranyérmékből egy db a bécsi Kunsthistorisches Museum Münzkabinett-jében, egy db pedig a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárában van. A többi aranyveretről eddig nem volt tudomásunk.

A főntebb említett aranyveretekből egy példány 2005. májusában került elő egy bécsi cég árverési katalógusában. Az aranyérem adatai: átmérője 38 mm; súlya 27,60 g. Ezek szerint ez az érmet egyike annak a két közep súlyú érmetnek, amelyet Tisza Kálmán és Tisza Lajos kaptak.

Az érmet egy miskolci gyűjtő - mint már más alkalommal, más hungarikumot is - a jelzett árverésen megszerezte és följánlotta múzeumunknak megvételre, mint e témában legilletékesebbnek. A följánlott érmet gyűjtője forgalmi értékének 2.000.000 azaz kétfélmillió forintot jelölt meg, amely összeg természetesen múzeumunknak sajnos részben sem állt rendelkezésre.

Több hanki és egyéb szponzor elutasítása után kérésünkre a NKOM, támogatva az érmészeti és helytörténeti szempontból kiemelkedő jelentőségű darab megszerzésére tett erőfeszítéseinket, külön keretből biztosította a szükséges összeg felét. Ezután továbbra is kerestük azt a tisztelt érdeklődőt, leendő támogatónk, a leendő mecénást, szponzort, aki vagy akik az aranyérem megvásárlásához még szükséges fönnmaradó egy millió forintot összeg előteremtéséhez hozzájárul lehetősége, ereje, legjobb szándéka szerint, hogy segítse megszerezni gyűjteményünknek ezt a helytörténeti ritkaságot, amelyhez egyéb források pillanatnyilag és továbbra sem álltak rendelkezésünkre.

Az eladóval közös megegyezés alapján a vásárlás megvalósulásának határidejét 2006. december végére állapítottuk meg. Ez bő másfél éves várakozási időt jelentett. Végeredményben a teljes összeg előteremtésében a Móra Ferenc Múzeum, a Csongrád Megyei Önkormányzat Múzeuma tett nagy lépést, amikor az éppen sikeres gazdálkodási évet záró intézmény a fönttartó engedélyével kiegészítette a vásárlás összegét. Az utolsó pillanatban segítségünkre sietett az éremgyűjtők társadalma is. Különböző összegekkel járult hozzá a vásárláshoz a két nagy egyesület, a Magyar Numizmatikai Társulat és a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Budapest, valamint az MEE vidéki csoportjai közül a Csongrád megyei, a bajai, a kecskeméti és a székesfehérvári városi szervezetei, ezen kívül az Aranyforint Alapítvány és személy szerint Bánhidi Andor (Baja), Hajdu Béla (Szeged), Szabó Géza (Szeged).

A nehezen, de végül mégis sikeresen megszerzett jeles érmet egy 2007. március 12-én nyílt kis kiállítás keretében mutattuk be a nagyközönség számára. Megnyitót, egyúttal a szervezésért elismerő szavakat a megyei közgyűlés alelnöke, történész Dr. Zakar Péter mondott. A támogatók a múzeum képével díszített, névre véselt bronzérmet kaptak (Szabó Géza ötvösmester följánlása). A korabeli ünnepélyes hangulat földidézésében közreműködött táncsal, dobzóval a Pavane Történelmi Táncgyűttes, valamint I. Ferenc József megszemélyesítésével Nusser Emil tanár úr. Az eseményt sikerrel népszerűsítette a sajtó (újságok, rádió, TV stábok) és Bányai Attila kiskundorozsmai cukrármester, akinek jóvoltából több zsebkészletet is kaptak az érmet csokoládéból kiöntött hasonmásához.

Nagy Ádám

„...a felejtés iszaprétegei alól”

A centenáriumi Buday-év

Az évfordulók a maguk megszokott rituáléjával egy-egy pillanatra az ünnepeket felé fordítják a figyelmet. Nyilvánvaló ugyan, hogy ilyenkor valójában csak mulasztásainkat akarjuk feledtetni, elfedve, de kicsit pótolva is mindazt, amit a nem-előtérben álló hétköznapiakban nem tettünk meg. Buday György esetében is így van ez. Most száz éve, 1907. április 7-én született Kolozsvárott, s már annak is közel két évtizede, hogy 1990. június 12-én az angliai Coulsdon szanatóriumban elhunyt. Lett volna tehát idő, hogy elkezdődjön a módszeres kutatás, az utóbbi másfél, két évtized általános kulturális hanyatlása azonban, mint annyi más feladatnak, ennek sem kedvezett. Pedig Budayról szólva egy olyan művészről (s szegedi pályaszakaszát tekintve: irodalom- és mozgalmárszervezőről) van szó, aki megérdemelné, hogy ne csak ilyenkor forduljon feléje a figyelem. Életműve a magyar kultúra jelentős tétele. Jelentősége legalább két vonatkozásban vitathatatlan. Mint a Szegedi Fiatalkor mozgalma megteremtője és vezéralakja, beírta nevét Szeged és az egész magyar művelődés történetébe. A Művészeti Kollégium, a legendás "Művkoll", amelynek ő volt a motorja, az egész magyar nyelvterületen ismertette azt a szociális és művészeti törekvést, amelyet barátaival (Ortutay Gyulával, Erdei Ferencsel, Radnóti Miklóssal s másokkal) képviselt - nemzedéktársai számára is mintát adva. Mint fametszőművész pedig már nagyon fiatalon ismert s elismert lett. Grafikus ambíciója már szülővárosában, Kolozsvárott is megmutakozott, már középiskolásként is önálló kiállítása volt, de igazában Szegeden bontakozott ki, s Buday mint szegedi művész keltett először nemzetközi érdeklődést: 1937-ben, a párizsi világkiállításán pl. már megkapta a művészeti nagydíjat. Olaszországi, majd angliai ösztöndíjas éveit azonban, amelyek csupán egy szépen bontakozó művészi pálya aktuális, de átmeneti állomásainak ígérkeztek, élete sorsfordítóivá váltak. Angliában maradt, s élete nagyobbik része, 1937 végéig haláláig, 1990-ig már ott telt el. Emigrációja kényszerűség és lehetőség volt egyszerre: az elkomoruló magyar közélet eldurvulása készítette távozásra, de von-

Tiszapart

1

iróportrékkal pedig a magyar kultúrához való természetes hűségét dokumentálta. Ide is, oda is tartozott, s mindkét kultúrát gazdagította.

"Harcostársam ő és művészetemben rokonom" - mondta róla a harmincas évek közepén barátja, Radnóti Miklós. Bizonyos, hogy ma elsősorban ez a fiatalkori szerepvállalás, a magyar nyilvánosság előtt mozgalmárszervezőként és művészként is megjelenő fiatalember "lát-szik", mai tisztelői ezt az arcát vélik ismerni, erről tudják a legtöbbet. De egy művész utólag már igazában "csak" művei révén él, ha él. S e vonatkozásban nagy előny, hogy Buday György életműve többre tehető, gazdag és összetett életmű. Így vannak, akiket a magyarországi periódusban alkotott, "népi" fametszetek kulturális utalásokban gazdag képi világa nyugtáz le, s vannak, akik a későbbi, már Angliában alkotott, sok vonatkozásban új s más asszociációkat elindító művekre esküsznek. A különféle ízesek megtalálhatják a számukra kedves műveket. Ám az életmű igazi ismerői tudják: ez a kettő valójában egy - egy életmű más-más, de egymást kiegészítő és erősítő oldalát alkotják. Az életmű természetes rendjében összefonódnak s egységes világgá szerveződnek.

Buday György életműve, egy váltásaiban és kanyaraiban is jellegzetes 20. századi életmű. Ismerete hozzá tartozik kultúránkhoz s önismeretünkhöz, emberlétünk megértéséhez.

2

A Buday-kutatást - a történeti szituáció általánosan érvényesülő logikáján túl - egy sajátos helyzet alakítja. A hagyaték, történeti okoknál fogva, két különböző közgyűjteményben van. Az angliai életrajzas anyag a művész halála után hazakerült ugyan, de a hasonló hagyatékokkal amúgyis túlterhelt Országos Széchényi Könyvtár kéziratárában lett elhelyezve. Ez az anyag ma is terra incognita, kéziratári földolgozása még nem történt meg, belőle publikációk sem születtek. S egyelőre kevés a remény arra is, hogy e helyzet változzék. A hagyaték másik, a magyarországi pályaszakasz (1924-1936) dokumentáló része még a nyolcvanas évek végén, Buday tudtával és szándékai szerint a szegedi múzeumba került. Magam, aki ezt lehetőségeim szerint szorgalmaztam és előmozdítottam, már a nyolcvanas évek elején egy ügynevezett állandó (valójában egy-két évtizedre szóló) Buday-kiállítást állítottam össze a művekből és a dokumentumokból. Ez előbb a múzeum Roosevelt téri főépületében, a kultúrpalotában volt látható, majd 1985-től a megnyíló Fekete házban. A kiállítás, bár neve "állandó" volt, különböző, részben esetleges okok miatt az 1990-es évek végén lebontásra került, átadva helyét másnak. Addigra azonban a művész húga, dr. Buday Margit önzetlensége révén a múzeum megkapta a hagyatékunk azt a részét, amelyet addig - nehéz időkben is - a főorvosasszony saját lakásában őrzött. A dokumentumok-

ból, bár akkor még magántulajdonban voltak s a beléjük tekintés is bizalmi kérdés volt, a nyolcvanas évek elejétől kezdve számos publikáció is készült. Budayról és a Szegedi Fiatalkorról (leszámitva Csaplár Ferenc még 1967-ben publikált úttörő kismonográfiáját) ma is majdnem csak annyi tudható, amit ezek az írásaim s forrásköléseim megismerhetővé tettek. S azóta, bár a külső körülmények, a viszonyok erőteljes átrendeződése s az általános érdeklődés ezzel is összefüggő megfogycokzása a Szegedi Fiatalkor kutatásának sem kedvezett, két területen mégis fontos előrelépés történt. Az egyik az, hogy a romániai változások következtében - a magyarországi tendenciáival részben ellentétesen - Erdélyben némileg megélénkült a figyelem a kolozsvári születésű, s így az erdélyi tradícióknak is részét képező Buday s életműve iránt. Előbb Kántor Lajos szervezőmunkája, majd a kolozsvári egyetemen tanító Cseke Péter ügybuzgalma szem elé hozta az életmű erdélyi aspektusait - az erdélyi érdeklődők számára is. A másik terület, ahol pozitív fejlemény figyelhető meg, a múzeumi belső munka. S bár ez kifelé nem látszik, elmondható, előrehaladt az életmű múzeumi földolgozása (rendezés, leltározás stb.). Ezzel ugyanis a magyarországi élet- és pályaszakasz kutatásának lehetőségei ugrásszerűen megnöttek. A szegedi múzeum a Buday-kutatás bázisává, megkerülhetetlen központjává vált

Nem hagyható említetlenül, hogy Dr. Hörcher Andrea, aki Buday Margit halála után átvette tőle az örökségápolás gondját, lelkesen, a mutatkozó közönnel dacolva, mint az úgy élő lelkiismerete mindenféle Buday-ügy szolgáltatába állt. Ő vetette föl pl. már 2004-ben, hogy a londoni magyar kulturális intézet rendezhetne Angliában egy Buday-kiállítást; hogy itthon is legyenek különféle rendezvények; hogy Buday posztumusz kapja meg a Magyar Örökség-díjat; egyáltalán: hogy folyják a munka, legyen jelen az életművel való foglalkozás a magyar kultúrában. Megvallom, ő vett rá engem is, hogy írjak a londoni intézet akkori igazgatójának, hátha megvalósítható lesz egy ottani kiállítás. S ő volt a legfőbb mozgatója a mostani centenáriumi rendezvények előkészítő, figyelemfelhívó ügyködéseinek is.

A szegedi múzeum a maga szerény lehetőségei szerint, mint a hagyatéék egyik részének őrizője és gondozója, személyemen keresztül igyekezett is eleget tenni az évfordulós igényeknek. A Buday György és Jancsó Béla közötti levelezést, amely teljes egészében a múzeum birtokában van, s amely Erdély két világháború közötti művelődéstörténete szempontjából becses forrásanyag, az erdélyi kutatók rendelkezésére bocsátottuk. A 2006 végefélé Kolozsvárott megjelent Buday György és Kolozsvár című, gazdag tartalmú és szépen kivitelezett kötet szerkesztője, Cseke Péter ezt a levelezést tette meg - okkal - joggal - a könyv gerincének. S ez a levelezés készítette ihletett esszé megírására Poszler György akadémikust is, aki - mint "egykori" kolozsvári - eleve érzékenységgel bírt e téma iránt. A kolozsvári kötetben, a dokumentáción túl, Szeged egyébként is jelen van: Kass János is, magam is szerepelünk benne írással. Tanulmányom (Buday György és Kós Károly), értelemszerűen, ugyancsak a Szeged és Erdély közötti korrespondenciákra figyel. Buday egyik nevezetes művét, az Arany János balladáihoz készített figyelemre méltó fامتetsorozatát ugyanis, mint kiadóvezető, Kós Károly segítette a nyilvánosság elé. (Kós egyébként nemcsak igen korán fölfigyelt Buday tehetségére, de mint művész, mint "mester" is inspirálta Budayt.)

A centenáriumi megemlékezés jegyében, rendezésben, most április 5-én a múzeum újabb Buday-kiállítással jelentkezett. E kiállítás, amelynek címe - utalva az idők kedvezőtlen változására - egy Kass Jánostól vett szomorú félmondat lett ("...a felejtés iszaprétegei alól"), a száz éve született művészt mutatja be. A Fekete ház belsőépítészeti lehetőségeihez mérten jó helyen, műveket és dokumentumokat egyként fölvonultatva igyekszünk megmutatni valamit Budayból. A középpontban szükségképpen a művek állnak. Sajnos, a teljes oeuvre bemutatására nincs lehetőség - ma nincs szakember, aki minden darabját ismerné és összegyűjteni képes volna. De a lehetőségekhez mérten valamennyi pályaszakasz jelen van e kiállításon. A fiatalkori, még Erdélyben született színes rajzoktól kezdve, az első szegedi lépések s a művészi önmagára találás termésén át az angliai művekig mindenből kap ízelítőt az érdeklődő látogató. Látható a főmű, a Shakespeare Athéni Timon-ához készített remek sorozat,

amely eredetileg egy angol bibliofil könyvsorozat számára készült, de ereje a legszebb könyvből is kiemel: minden szempontból túlnó az illusztrációk szokásos státuszán. Ebben a sorozatban már egyszerűen van jelen a minden részletfinomságot kifejezni képes tökéletes technikai tudás, a vizuális lélekábrázolás bravúrja és - egyáltalán nem utolsó sorban - önmaga tragikus lelki metamorfózisának megsejtése, sőt megelőlegezése. Emberi, személyiség-történeti dokumentum is tehát. De ugyancsak látható a nevezetes Magyar Íróportrék sorozat egy része is - így többek közt a Zrínyiről és Balassiról készült portré éppúgy, mint mondjuk az Adyé, Radnótié vagy a náluk (s Budaynál is) fiatalabb, de mára már az irodalomtörténet Partheonjába tartozó költők egynémelyike. A művek mellett - a rendezői szándékhoz híven - az azokat megalkotó ember is megjelenik a kiállításon: az élete egy-egy állomását dokumentáló fotók, vele kapcsolatos különféle dokumentumok, személyes tárgyai (pl. pipái, kitűntetési, sőt utolsó magyar útlevele) is megtekinthetők. Közülük az 1947-es hazalátogatásakor készített fotósorozat eddig soha sem volt látható, nem ismert (még szakemberek körében sem) nagy szerelmének, Bauer Lillának - Buday által haláláig megőrzött s most - itt bemutatott jónéhány remek portré-fotója. S nem ismert a maga nemében némi politikai pikantériával is bíró útlevele sem, amely egy mindmáig "ismeretlen", soha nyilvánosságra nem kerülő hazalátogatását dokumentálja. (Ez a hazalátogatás persze külön történet: egyszer talán lesz alkalom megírni.)

A múzeum kezdeményezte, hogy a centenáriumi alkalomból Buday György kapjon Szegeden emléktáblát, s a város hivatalosan is emlékezzen meg róla. A domborműves emléktábla, mint ismeretes, el is készült, de nem lakása falára, hanem a Dóm téri Pantheonba került. Ez rang. Az örömben mégis némi kesernyész íz is vegyül: a tábla körül keletkezett közgyűlési és hírlapi csetepaté, bár nem Buday körül szikráztak föl az indulatok, hanem a mellé társított Hont Ferenc megítélése körül, - mindenképpen orientációs zavart tükröz. S ami különösen fájdalmas, e vita megmutatja, hogy a mai kulturális légkör, amelyben Budayról is szólni kellene, nem kedvez a nyugodt s érték-tisztelő tudományos munkának. (Ha igaz, az elrontott ünneplés légkörét javítandó, Buday neve utcanévtáblára is hamarosan fölkerül. Ez helyesíthető, de nagy áttörést semmiképpen nem hoz: a mai légkör messze van az ideálistól.)

Ugyancsak a múzeumhoz, jelesül a múzeumi szervezet részeként működő Kass Galériához kötődik az előbbieken már emlegetett kolozsvári Buday-kötet szegedi könyvbemutatója. Ezen, április 12-én délután részt vett a kötetet szerkesztő Cseke Péter és a Korunk főszerkesztője, Budaynak régi tisztelője, Kántor Lajos, valamint a Galéria "névadója", a Buday utóéletének alakulásáért sokat tevő Kass János, s e sorok írója. Öröm, hogy a közönség soraiban neves irodalmárok éppúgy fölfedezhetők voltak, mint Szeged egyik korábbi polgármestere vagy a mai hivatalos város képviselői. S természetesen egy-két Erdélyből elszármazott szegedi is megjelent. Művészetkedvelők s lokalpatrióták tehát egyaránt voltak.

Alsóvárosi búcsú

4

Az év folyamán, ha minden jól alakul, még legalább két fontos esemény várható. Mindkettő valamiképpen a múzeumhoz köthető.

Az egyik egy londoni Buday-kiállítás. A londoni Magyar Kulturális Intézet (amely szegedi-végről a Buday alapította hajdani intézmény utóda, funkciójának megöröklője) szeretne ősszel egy kollekciót bemutatni Buday műveiből. A tér, amelyben az anyag elhelyezésre kerülne, igazán kiváló s stílszerű: az "angolos", tartózkodó elegancia egyik mintapéldája. A szervezéssel megbízott Stalmájer Adél megküdte a potenciális kiállítótér fényképeit, térképvázlatát stb. A helyszín, úgy hiszem, méltó az alkalomhoz. S az intézet, mint a magyar kultúra angolai "nagykövete", a magyar dolgokat egy pontba összegyűjtő s azt az angoloknak koncentráltan megmutató intézmény, márcsak e jellegéből fakadóan is ideális helyszín egy ilyen kiállításához. A kérdés csak az, megteremthető-e az anyag kiszállításának, elhelyezésének pénzügyi fedezete. Egy ilyen bemutatkozás ugyan - más, nagyobb volumenű, nagy médiakörítéssel nyilvánosság elé lépő tárlathoz képest - kimondottan olcsó, sőt szinte költségnélküli, ám a mi viszonyaink között ez az összeg sem könnyen előteremthető. A kiállítandó anyag

mindenesetre adott, a szerepét majd betöltő szegedi kiállítás, lebontás után, részben "átköltöztethető" Londonba.

A másik ez évi esemény egy kiadvány lenne. A múzeum őrzi Radnóti Miklósnak Budayhoz írott közel negyven levélét. Ez a jelentős dokumentumértékkel bíró levelegyűttes szinte kiállt a külön kiadványban való közzétételért. Ha ez az anyag, megjegyzetelével, megjelenik, két legyet ütünk egy csapásra. Nemcsak Buday György szegedi életének egyik dimenziója válik így megismerhetővé, de a költőről való ismereteink is jelentősen gyarapodnak. S talán az sem érdektelen összefüggés, hogy eközben a Szegedi Fiatalok mozgalmanak eseménytörténete, atmoszférája és kulturális teljesítménye is láthatóbbá válik. Végző soron tehát Szeged művelődéstörténete gazdagodik. A levelek közzétre való előkészítésére ez évben mindenképpen sort keríték, jóllehet egylegöre nincs még a kiadvány pénzügyi fedezete: a múzeumnak ma szokásos kiadványaira sincs elegendő pénze. Ám remélhetjük, Radnóti Miklós joggal magas presztízse, "neve" ezt a könyvecskét is "eladhatóvá" teszi, azaz akad majd a kiadásnak anyagi támogatója is. Hogy így lesz-e, majd kiderül. De olykor talán az igazi érték is támogatásra talál.

5

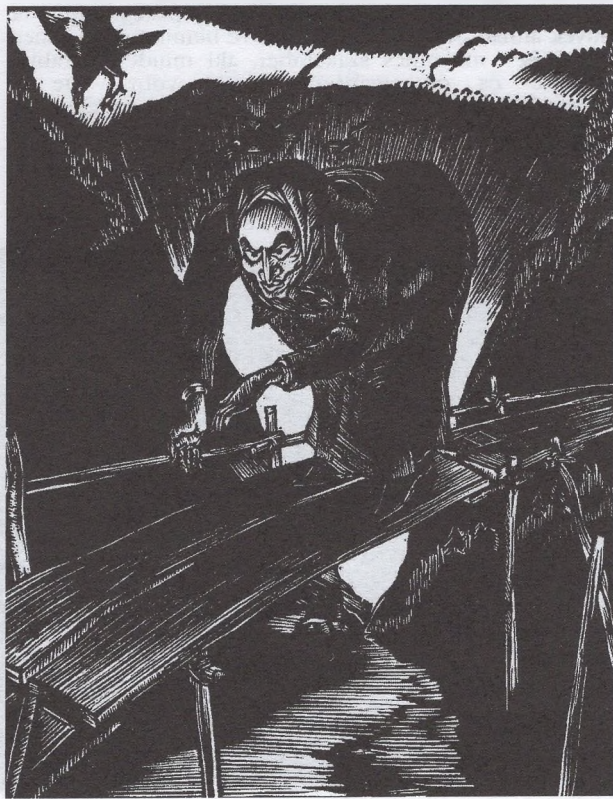
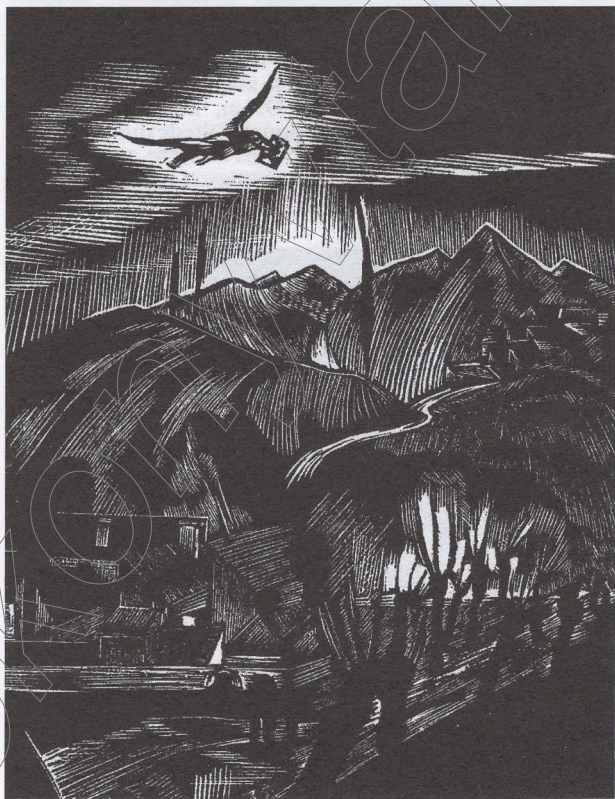
Mint minden centenáriumnak, ennek is az igazi tétje nem az, hogy ideig-óráig az ünnepeltre irányul a figyelem. Nem is az ilyenkor adott hosszabb-rövidebb rádiós és tévés szereplési lehetőség a kutatóknak. Ezek - mint eszközök - kellenek, jó, hogy vannak. De egy centenáriumnak csak akkor tölti be valódi szerepét, ha az ünnepelés - ráirányítva az ünnepeltre a figyelmet - a háttérben, csöndben az életmű fölvetette problémákkal is szembenéz, s új, magasabb szintű pályára állítja a kutatást.

Jól hangzó, de fölszínen mozgó, megalapozatlan ötletekben most sincs hiány. A "fogjuk meg és vigyék" logikája olykor ma is érvényesül. Nem nagyon hallok azonban azokról a tervekről, amelyek - megvalósulva - valóban a Buday-ismeretek számottevő gyarapodását hoznák. Ez, azt kell mondanom, egyáltalán nem véletlen, s nem is csak közös gyarlóságaink tükröződése. Az a mozgalom, amelyet a Bethlen Gábor Kör, majd a belőle kifejlődő "élesapat", a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma fémjeléz, s amelyre sokak Buday-ismerete ma is leszűkül, ma közvetlenül nem aktuális. Sőt, az ami ma történik, sok szempontból éppen ellentétes a "nép felé fordulást" zászlajukra tűző Szegedi Fiatalok törekvéseivel. Ezt a tényt lehet szépítenni, lehet

elhallgatni, de nem érdemes. A történeti kutatás feladata, ha valódi történeti teljesítményről van szó, nem a mai politika/legitimitásának megteremtése: a legitimálás a "pártkatonák" és a "sajtómunkások" dolga. Lelkük rajta. A történeti kutatás feladata átváltosabb. A feledésbe süllyedő hajdani történeti mozgások rekonstrukciója és megértése annál komolyabb és következményeit tekintve messzebbre előremutató feladat, hogysem a mindenkor "politika" szolgálatáért prostituálja magát a kutató. Az irodalom- és mozgalmárszervező Buday tevékenységének kutatása tehát ma csak ellenszélben folytatható. Aki ezt fölsimeri és vállalja, az nyugodtan tüzheti maga elé a célt: a szervező, "organizátor" Budaynak a mainál részletesebb s mélyebb bemutatását. Aki azonban ezt az ellenszélben hajózást nem vállalja, annak másfelé kell fordulnia.

S hogy mi lehet az a "kényelmesebb", de mégis termékeny és előrébbvivő terület, amelyen ma igazán hasznos munkát lehet végezni? Én, a számos kutatási lehetőség közül, ma kettőt látok igazán aktuálisnak és egyben járhatónak.

Az egyik annak az anyagnak a közzététele, amely a kezünkben van, közzétehető s egy tökéletesen új világot nyit meg előttünk: ez Buday Györgynek szüleihez és

Atheni Timon

testvéreihez (elsősorban édesanyjához és Margit húgához) írott leveleinek a közreadása. A tekintélyes terjedelmű levelezés - egy kicsiny hányadát leszámítva - a külföldön tartózkodó, majd végleg ott letelepedő Buday évtizedeken keresztül írott, hosszabb-rövidebb beszámolóinak gyűjteménye. Ebből a szövegegyüttesből, túl a kapcsolat-tartás tényének dokumentálásán, egy összefüggő életút-kronika, vagy ha úgy jobban tetszik, levélregény bontakozik ki. Az anyag múzeumi földolgozása most folyik, kedvező föltételek esetén közlésre való előkészítése (számítógépbe vitele, megjegyzetelése, kísérőtanulmány-való ellátása) néhány év alatt elvégezhető. S némi erőfeszítéssel nyilván a nyomdászámbla is előteremthető lesz. Ha pedig ez a kiadvány megjelenik, lényegesen többet, pontosabbat s mélyebbet fogunk tudni Budayról. Az eseménytörténet adalékain túl egy személyiség története is megmutatkozik majd. Egészében pedig megteremtődik az alap ahhoz, hogy Budayt immár egészében, angliai pályaszakaszával együtt láthassuk és vizsgálhassuk. Alapozó jellegű munkáról lenne tehát szó.

A másik lehetőség, amely előttünk áll, már bonyolultabb és költségigényesebb, azonban meg nem spórolható, el nem mismásolható. Ez a művésznak, a művészi életműnek a kutatása. Mindenekelőtt: el kell készíteni egy oeuvre-katalógust, föl kell mérni darabról darabra az egész életművét, regisztrálni kell valamennyi rajzát és metszetét. A szegedi múzeumban levő anyag, az OSZK Kézirattárában őrzött (jelenleg áttekinthetetlen, de föltehetően az angliai pályaszakaszra nézve a legteljesebb) metszetyűjtemény, s a magánkézben, szétszórva "lap-

pangó" más művek jegyzékbe foglalása, egységes adatbázis-ba szervezése, persze, aprólékos munka. Precizitást, szorgalmat s - egyáltalán nem utolsó sorban - komoly művészettörténeti tájékozottságot igényel. Akárki nem végezheti el. Jó lenne, ha egy fiatal, még hosszú távra tervezni tudó művészettörténész vállalkozna erre a feladatra, s még inkább jó lenne, ha erre a várostól erkölcsi és anyagi támogatást is kapna. E munka előzetes hírveréseként, mintegy filius ante patrem, azaz még a teljes jegyzék elkészülte előtt, de már az életmű fő vonulatainak ismeretében egy gazdag anyagú, szépen kivitelezett, életrajzi bevezetővel és művészettörténeti elemzésekkel kísért album is készülhetne. Ez, amellet, hogy provizórikusan kielégítene a kutatás legégetőbb igényeit, a nagyközönség számára is végre a maga teljességében mutatná meg a művészt: az életművet.

Az igazi áttörést ez hozhatná meg, s ez lenne a leghasznosabb a második haza, Anglia művészettörténet-írása számára is. Ezzel, ha az album-béli szövegek angol fordításban is közölve lesznek, a nemzetközi könyvpiacra is be lehet jutni: Angliában, Amerikában is terjeszteni lehetne. A vizuális információ nemzetközi. S így Buday (s Szeged) híre földrajzilag távoli világokban is megerősítést nyerne.

Az anyagfőltáró részletkutatások mindemellett nyugodtan folyhatnak. Kedv és erő szerint, idő s lehetőség függvényében. Csak az üres frázisoktól célszerű tartózkodni: azok, rövid távon bármily előnyösnek mutatkoznak is, hosszú távon egyáltalán nem kifizetődőek. Beszennyezik az életművet, deformálják a recepciót: mindent hiteltelenítnek.

6

Sok ez "programnak" vagy kevés? Nyilvánvalóan kevés, sokkal többre lenne szükség munkában is, pénzben is. De alighanem a legtöbb, amit ma - egyéb feladatoktól is terhelten - elvégezhetünk. Ezt, azt hiszem, nem árt szem előtt tartani, ha reális célokat akarunk magunk elé tűzni. A lehetőségeket figyelmen kívül hagyó felelőtlen tervhalmaz általában kevés eredmény szokott hozni. A mai Szegednek pedig szüksége van Buday Györgyre és élet-

művére is. (Nemcsak az övére, de az övére is.) Nem vagyunk oly gazdagok, hogy könnyelműen lemondhatnánk róla, s teljesítményét átadhatnánk a feledésnek. Akárki akármi beszél: a városnak arra a színre s arra a teljesítményre is szüksége van, amit ő s életműve jelent.

Ez az örökségápolás pedig csak a realitásokhoz igazodó komoly munkával végezhető el.

Lengyel András

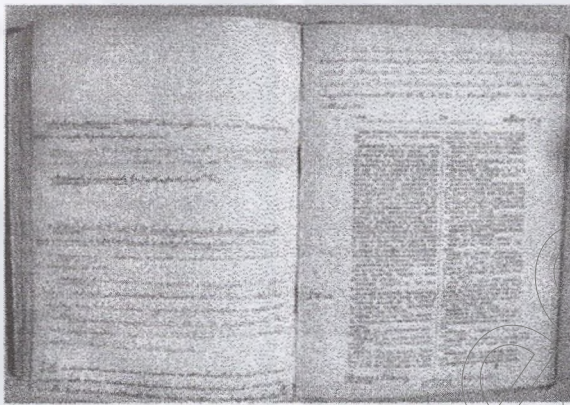
„Örököse szülővárosának”

Bálint Sándor hagyatéka a néprajzi gyűjteményben

Bálint Sándor néprajztudós gyűjtéseinek kéziratjai, jelentős tárgygyűjteménye és lakása berendezésének néhány reprezentatív, sokak számára ismerős darabja a néprajzi gyűjtemény részét képezi, 1989 óta, gondozója 2003-ig Ifj. Lele József. Ezt megelőzően néhány éven át a történeti osztály munkatársai kezdték meg feldolgozását.

Bálint Sándor tudományos hagyatékához, 1980-ban bekövetkezett halála után állami segítséggel, az akkori kultuszminisztérium jelentős erkölcsi és anyagi hozzájárulásával juthatott a múzeum. A védetté nyilvánított hagyatékrol annak idején az Alsóvárosi Plébánia is lemondott a helyi tudományosság műhelyének javára, mondván, igazi megbecsülést olyan közegben nyerhet, ahol e jelentős anyagot szakszerűen gondozzák, muzeológusokra, restaurátorokra bízva a dokumentumok, tárgyak további elhelyezését és kezelését. Abban, hogy a múzeum és Szeged városa számára is felbecsülhetetlen értékű hagyaték nem vándorolt el, sőt egyben maradt és helyben maradt, nem kis szerepe volt - többekkel együtt - az intézmény egykori igazgatójának, Dr. Trogmayer Ottónak, aki kifejezetten "szegedi ügynek" tekintette a hagyaték sorsát. A több mint huszonöt éves történet számunkra legfontosabb végkifejlete, hogy a néprajzi és helytörténeti dokumentumok, kéziratok, számottevő muzeális értéket képviselő tárgyak együttese, a tudománytörténeti szempontból egyre becsebb, érdekesebb adalékokkal bíztató magán és szakmai levelezése, mindez felül a helytörténet, művészettörténet és a vallási néprajz számára jelentőségéből mit sem veszített közel ötezer kötetes könyvtára ma is a múzeum tulajdonában van.

Bálint Sándor fél évszázadnyi gyűjtő és feldolgozó munkájának hozadékai, Szeged és a szegedi nagytáj népeletének tárgyi és szellemi emlékei, szakrális, néprajzi, egyháztörténeti kutatásai kéziratokban, ezek előtanulmányai forrásértékű jegyzetek, térképek, kivágatok, cédulák formájában maradt ránk. Több mint 150 levéltári dobozt töltene meg, életművének legfontosabb fejezeteit tükrözve. Gyűjteményében találhatók levéltári jellegű dokumentumok: autográf és géppel írott, kis példányszámban sokszorosított kéziratok, ill. néhány, a családra vonatkozó dokumentum. Eddig csak apró részletekben közölt¹ - kollegákkal, barátokkal, volt diákjaival, plébánosokkal, írőkkel és művészekkel, szerkesztőkkel és kiadókkal folytatott - levelezése váratlan adalékokkal szolgálhat. Váltott levelet *Ortutay Gyulával, Solymossy Sándorral, Bibó Istvánnal, Szekfű Gyulával, Katona Imrével, Klaniczay Tiborral, Kontuly Bélával, Buday Györggyel* és még sorolhatnánk. Könyvek, folyóiratok, ima- és énekeskönyvek, különnyomatok, újság- és egyéb nyomtatványtörzsedékek, ill. tetemes számú kisnyomtatvány: szentképek, vallásos ponyvafüzetek, gyász- és emlékcédulák, búcsúra felhívó plakátok, képes levelezőlapok, brosúrák sorakoznak itt. Néprajzi

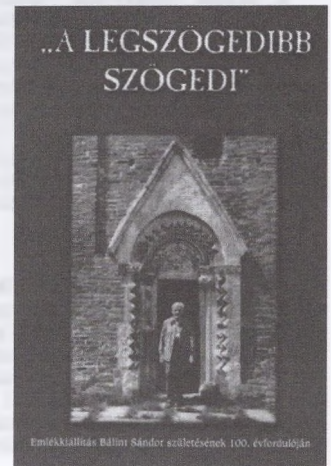
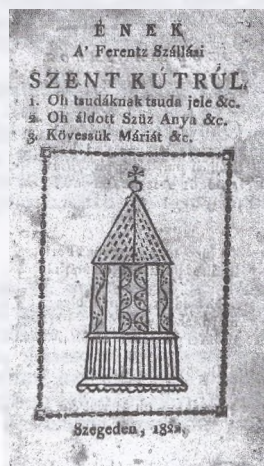
tárgyak a kisbútoroktól a festett tojásig, szakrális tárgyak a kolostormunkáktól az öltöztetett viaszszobrokig, tükör szentképek, festett üvegképek, keretezett, installált szentképek, metsetek, grafikák, fogadalmi tárgyak, búcsús emlékek, feszületek. A képzőművészeti alkotások sorában, - jó részük Tömörkény utcai lakását díszítette - *Kontuly Béla, Molnár C. Pál, Nyilassy Sándor* festményei, *Kopasz Márta* grafikái, egy doboznyi ex-libris, *Kovács Margit* kerámiai, s mellettük a naivak is, mint *Vankóné Dudás Juli* akvarell-sorozata, *Tombác János* saját meseil-

lusztrációi, *Polyák Ferenc* faragásai. Természetesen megannyi fényképfelvétel, gondos reprodukciók, fotográfus barátai, kollégái jövőtől, kik megbízásból, vagy gyűjtőutak kísérőjeként segítették.

Szeged és a szegedi nagytáj néprajzával, nyelvi örökségével, helytörténetével, művelődéstörténetével, műemlékeivel foglalkozó adatok kerülnek elő a dossziékból, melynek jó része napvilágot is látott életművének kiemelkedő állomásaiban. Város "népeletének és művelődéstörténetének enciklopédiája", a kétkötetes *Szegedi szótár* (1957) a kivésőben lévő helyi tudásanyag újbóli kiadását várja. A hagyatékban őrzött nyomdai kefelevonatot a szerző négy részben bekötötte, s úgy kezelte, mint egy le nem zárt kéziratot: korrekúra-szerűen illesztette be folyamatos kiegészítéseit, újabb és újabb megjegyzéseit, forrásadalékokat, kifejejtett, vagy fölfedezett címszavakat. Szinte meg egy kötetre rúgna a tudományos nyilvánosság elől mindmáig rejtőző Bálint Sándor-i bejegyzések tömege. Vegyük például a Tisza folyónkhoz köthető, ill. belőle képzett számos fogalom közül a "tiszavíz"² címszót: *a Tisza vize, amely még a múlt század végén is ivóvízül szolgált* a szerző, valamikor később egy Tömörkény-i elbeszélés részlettel gazdagította: *'Húsz év előtt még ittuk a vizet. Ma [1901] már; egy-két konzervatív különcöt kivéve, nem inná meg senki. Legfőképpen a vizen járó nép hasal rá, hogy nyeljen belőle, de már nyári apadáskor, mikor a vize langyos, az sem állja meg szó nélkül. Szidni nem szidhatja a vizet, amely a kenyerét adja, de még is mond annyit: 'Ez is hidegebb szokott lönni Mátyás napján'' TömUj60.³ Vagy kiragadhatjuk az egyetlen kiadásból kimaradt "borító" fogalmat, amit kiegészítésében így magyaráz: *'a régi városi javadalmi hivatal tisztviselője, aki kint a gazdáknál a forrásban lévő új bor mennyiségét adóztatás céljából fölbecsülte, útján a tanyai esküdt is elkísérte*'.*

Szűkebb pátriájának szolgálatába szegődve a többi Alsóvároshoz, Szegedhez és környékéhez köthető hatalmas tanulmányai - a paprikáról, építészetről, reneszánszról, ünnepekről, tájnyelvről, irodalomról - majd életműve koronájának, a *Szegedi nemzet* három kötetének minden "nyersanyaga" a hagyaték impozáns része.

A teljesség igénye nélkül, de szólnunk kell a gyűjtemény jelentős részét képező szakrális néprajzi anyagról,

mely felöleli a Kárpát-medencei magyarság, de a kisebbségi népek vallásosságának hitéleti emlékeit is, középkorra visszanyúló forráskutatásokkal, a magyar egyház- és a liturgiátörténet vonatkozó adataival. Böngészhetők a búcsújáró helyek kultikus hagyományainak emlékei, története, legendái, a szentek kultuszának és ábrázolásának történeti és művészettörténeti adalékaival, a népi hitvilág bámulatos folklóranyagával, kéziratos imákkal és énekekkel. Számos helytörténeti, kultusztörténeti, művészettörténeti adat, tárgyi emlékek, fényképfelvétel egészíti ki az egyes kegyhelyek kutatását, melyeket tájanként és kegyhelyenként még ő maga rendezgetett. Saját bevallása szerint "a magyar lélek platonai tartományainak útkalauzát"⁴ szedte egybe, mikor megalakította e téma első néprajzi és szellemtörténeti szintézisét (*Boldogasszony vendégségében*, 1944). Torzón maradt életművébe még számos tudományos igényű összegzés fért néprajzi kutatási eredményeinek újabb és újabb kötetekben való megjelentetésével.

A számítógépes feldolgozás és a kutatás érdekében elkezdődött a különböző eredetű és műfajú dokumentumok és műtárgyak típusonkénti elkülönítése, így fény derült a papír alapú műtárgyakat, kis szentképek, vallásos ponyvafüzetek és egyéb kisgrafikák nagy számára. Leszámítva, hogy e kollektió egy-egy részletét - feltehetően anyagi okokból - Bálint Sándor még életében eladta budapesti és szegedi közgyűjteményeknek - így került a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteményébe, ill. a szegedi egyetemi könyvtárba is több száz kisnyomatvány, - még így is kétezer darab, különböző korokból származó vallásos ponyvafüzetet és hétezer darab imakönyvből illő kis szentképet számoltunk meg. Nyilvánvaló, hogy a gyűjtő különösebben az értékes, kutatásai szempontjából sokat mondó darabokat tartotta magánál. Köztük a ponyvatermelők legismertebbjétől, a pesti *Bagó Márton*, *Bucsánszky Alajos*, az óbudai *Bartalits Imre*, a magyaróvári *Czéh Sándor*, vagy az 1801-től működő szegedi *Grünn*-nyomda.

A hitbuzgalmi célokot szolgáló, síkban készült kisgrafikai alkotások (fa-, réz-, és acélmetszetű szentképek, miniatűr festmények, kollázsok), elsősorban privát használatra szánt vallási témájú ábrázolások, melyek nem csupán emlék, vagy ajándék gyanánt, hanem oktató és nevelő céllal is készülhettek. Bálint Sándor, megelőzve korának művészettörténeti érdeklődését, az egyes szentek és legendáik ábrázolásának előképeit, művészeti kifejezőmódjait, a magas művészet és a népi viszonyt kutatta a képi ábrázolásokban. A legrégebbi, 18. század derekától származó barokk nyomatok mellett a 19. század végi és 20. század eleji darabok vannak túlsúlyban, de érzékenyen tekintett a modern kor szakrális művészeti megfogalmazásaira is.

A régiek között, muzeális értékét tekintve is figyelemre méltó a *nagyszombati Egyetemi Nyomda kalendáris szentképsorozata*. A könyv- és grafikatörténeti ritkaságok a 18. század derekán készültek. A nyomda háromszor is közreadta: latinul 1741-ben, majd 1755-1766 között szintén latinul, de ekkor már németül is, végül 1773-ban, német nyelven. Így összesen 1746 rézmetszetű szentkép készült ebben a korszakban. Az év minden napjára egy-egy szentet és mártíromságát megjelenítő képeket főleg a barokkban különösen kedvelt és elterjedt Mária-kongregációk részére adták ki. A római egyház naptári ünnepei jelennek meg hónapról-hónapra, napról-napra, naponként egy szentképpel a lapocskákon.⁷ A laponkénti forgalomba hozatal - melynek szándékát hangsúlyozzák az egyedi impresszumadatok is - lehetővé tette a kispénzű hívők számára, hogy a drága sorozatból legalább egy-egy kedvelt szentjük képét a hozzájuk tartozó szöveggel együtt megvehessék. Ha valaki az egészet kívánta megvásárolni, az egyetemi nyomda

lehetővé tette azzal, hogy az önálló lapokat egybe kötötte, és egyszerű címlappal látta el. A kepeken az ikonográfiai program szerint, az impresszumon kívül, a *rekton* (homlokoldal, előlő lap) egy egyháztörténeti, ill. szentek írásából származó rövid idézet, valamint egy-egy sorban imaszándék és az imába foglaltak köre olvasható. A *verzón*, a hónap és a nap megjelölése alatt rendszerint történeti áttekintést is tartalmazó szövegidézet látható, főként ismert történetirők munkáiból, legendáriumból, továbbá egy rövid imaszöveg is megjelenik. A többszöri kiadás ritka sorozatából Bálint

Sándor 1172 db-bal bírt, de a mai napig tudjuk, hogyan szerezte meg őket. Előzetes feltárásaink szerint eddig publikálatlanul rejtőzött a művészet- és nyomdászattörténeti szakma számára.⁸ Borsá Gedeon - akinek a sorozattal kapcsolatos fentebbi megállapításokat is köszönhetjük, így vall rólu: Magyarországon a 18. században kimagaslóan legjelentősebb officinájának, a nagyszombati Egyetemi Nyomdának ez a legtöbb metszettel díszített kiadványának kötetei ma valóban komoly ritkaságszámba mennek, kélcak csak egyes darabjai. Egyetlen lapjából sem ismert még tíz példány sem.⁹

Tárgyi és emléanyagából többször rendezett kiállítást a múzeum. Legutóbb, születésének centenáriuma (2004) egy nagy időszaki tárlat adott keretmetszetet gyűjteményéről és pályájáról. Ez alkalomból jelent meg egy kiadvány, mint egy katalógusként, a jelentősebb tárggyűjtemések felvonultatásával, több tanulmánnyal kísérve. A kötet végén, fennhagyó módon, a Péter László által 1974-ben összeállított bibliográfiának kiegészítését Gyuris György rendszerezésével közöltük.¹⁰ A hagyatékot bemutató időszaki kiállítást az Esztergomi Főszékesegyházi Kincstár is befogadta, innen pedig a csongrádi Tari László Múzeumba vándorolt.

A Nemzeti Kulturális Alap meghívásos pályázatának jóvoltából mód és lehetőség nyílik a gyűjteményi csoportok rendszerezésére, a dokumentumok, papír alapú és egyéb műtárgyak műfaji szétválasztására, feldolgozására, digitalizálására és a feldolgozott anyag publikálására igényes kiadványok, kiállítások formájában. Nem csupán a műtárgyak hosszan tartó védelmét, de a kutatókat is szolgálják a pályázat segítségével kialakítandó optimalizált tárolási körülmények. A jelentősebb festményeket és tárgyakat a múzeum kiváló szakemberei (*Szabó Tamás*, *Katkoné Bagi Éva*) restaurálták, most folytatni kívánjuk a sort a 18-19. századi, szentek ereklyéit őrző, mives és ritka kolostori munkákkal, az öltöztetett viaszszobrokkal.

A három éves futamidejű nyertes pályázat meghívott partnere, a Somogyi-könyvtár a könyvtári dokumentumok (ponyvafüzetek, imakönyvek) katalogizálását, digitális nyilvántartását, ill. szakemberei a papír alapú műtárgyak konzerváló kezelését, restaurálását végzi. Ezek a munkálatok egy korábbi pályázat segítségével már elkezdődtek, elsőként a gyakorta használt, megromlott állagú, töredékes, olykor szennyezett ponyvafüzetek kerültek sorra, különös tekintettel a szegedi és szeged-környéki nyomdák termékeire. Terveink szerint a gyűjtemény szegedi helytörténetre vonatkozó dokumentumait kiegészülnének a Somogyi-könyvtár meglévő anyagával, így egy kibővített virtuális adatbázis szolgálna a város és vidéke történelmének kutatóit anélkül, hogy a hagyaték fizikai egységét megbontanánk.

A pályázati megvalósítás elsősorban az állományvédelemre és a megfelelő eszközökkel (számítógépes szoftverekkel) történő archiválást, katalogizálást, feldolgozást tekint elsőleges célnak. Ugyanakkor feladatunk, - lehetőségeinkhez mérten - hogy az évekre szóló muzeumi szakmunka eredményeit gyűjteményes kötetekben, katalógusokban, ill. kiállításokkal tegyük ismertté a tudományos, és a város szélesebb közönség számára is.

N. Szabó Magdolna

Irodalom:

- Bálint Sándor: *Boldogasszony vendégségében*. [Budapest] 1944.
 Bálint Sándor: *Szegedi szótár I-II*. Budapest, 1957.
 Borsá Gedeon: A bibliográfiai egység fogalma a régi nyomtatványoknál. In: *Magyar Könyvszemle* 101. évf. 1985. 263-275.
 Lengyel András: Bálint Sándor életrajzához - Levelek hagyatékából (1929-1943). In: *Tiszta XI*. évf. 1987/8. 80-106.
 N. Szabó Magdolna (szerk.): "A legszédibb szegedi". Szeged, 2004.
 Szilárdfy Zoltán: A magánáhitat szentképei II. Szeged, 1997.

¹Lengyel A. 1987

²Bálint S. 1957. 579.

³Az idézet Tomorkény István "Új bor idején: elbeszélések: 1901-1904." című, 1957-ben megjelentetett elbeszéléskötetéből való.

⁴Bálint S. 1944.

⁵Szilárdfy Zoltán megállapításai. Ld. Szilárdfy Z. 1997.

⁶Bálint Sándor, tévesen, fámetszektént tartotta őket számon.

⁷A kanonizált (hivatalosan nyilván tartott) szentek száma több mint az esztendő napjai, így egy-egy napon akár több szentet is ünnepeltek, ezért nagyobb számú a sorozat, töredékei arra, hogy egyetlen nap sem maradjon ki a kollektív imádságból.

⁸A nyomdailag teljes, 1746 darabból álló sorozat 90 %-át regisztrálták az OZK-ban. Bekötött példányával bír az esztergomi Simor-könyvtár is.

⁹Borsá G. 275.

¹⁰N. Szabó M. 2004.

Leniz: Egy világ

Rejtett szépségek

Női ábrázolások a 19. században

Négy magyar nagyvárosban láthatták 2006-ban az érdeklődők a "Rejtett szépségek" - *Női ábrázolások a 19. században* című kiállítást, mely a száz évvel ezelőtt megnyílt Szépművészeti Múzeum egykori Modern Külföldi Gyűjteményének alkotásaiból válogatott. A "Remekművek vendégségben" címmel meghirdetett vidéki kiállítás sorozat részeként a 19. századi, 20. század eleji képzőművészet egy szeletét kívántuk bemutatni. A válogatással igyekeztünk a korszak meghatározó francia nemzetének képviselőin túl, más európai nemzetek alkotásaiból is felvonultatni. A művészet egyik örök témáján, a női ábrázolásokon keresztül szándékoztunk szemléltetni azt a fejlődést, mely a klasszicizmustól kezdődően a 20. század elején induló irányzatok felé mutatott. A 19.-20. századi gyűjtemény gazdagsága és sokrétősége lehetőséget nyújtott arra, hogy a kiválasztott tematika alapján érzékeltessük a folytonosságot.

"A Rejtett szépségek" című kiállítással sikerült felhívni a figyel-

met arra is, hogy a gyűjtemény egyes kiváló darabjai nem ítélnék örök raktári kárhozatra. A kiállított 65 műalkotás 61 művész munkája. Ezek nagy része a budapesti látogató előtt is ismeretlen, mert az egykori 19-20. századi állandó kiállításokon is csak ritkán és kevés számban kerültek bemutatásra. A francia művészetet grafikák és szobrok (pl.: Bonnard, Gauguin, Renoir, Toulouse-Lautrec, Rodin stb.), a belga művészetet elsősorban a szobrászat képviseli, köztük: Meunier három munkája. A festők esetében közel egyenlő arányban szerepelnek olasz, német és osztrák művészek alkotásai. Mind a plasztikák, mind a festmények kiválasztásánál találkozunk az észak-európai országok munkáival is (így: Zorn).

A kiállításon száz év távlatából képet kaphatunk a művészi érték és az átlagos korizlés korabeli találkozásáról is. Segítségével kirajzolódik az adott időszak szellemi élete, illetve az egykori gyűjtők érdeklődése és a múzeumi gyűjtőtevékenység iránya. A Szépművészeti Múze-

Stuck: A tavasz

um alapítását megelőzően, az Országos Képtár tulajdonába kerültek az újonnan szerzeményezett művek, azonban a korabeli kortárs gyűjtés elemyező számot tett ki. A modern kollekciót a múzeum 1906. évi megnyitásának idejére, a törvényi alapításának időszakától, azaz 1896-tól vásárolt kortárs alkotások és a Nemzeti Múzeumból átvett - többnyire magánszemélyek adományaként odakertült - műtárgyak alkották.

A vásárlások alkalmával - az 1861-ben létrejött Magyar Képzőművészeti Társulat szempontjait szem előtt tartva - a magyar műveket helyezték előtérbe. A nemzetközi művészeket is befogadó kiállításokon az első időszakban az osztrák és a német művészek alkotásai domináltak. A nyolcvanas évektől e kiállításokon egyre inkább megjelentek előbb a francia, majd a belga, végül az olasz művészek is. A Nemzeti Szalon nemzetközi művészeket is bemutató, modernebb ízlést felvállaló, 1894. évi megnyitása, majd az új Múcsarnok épületének 1896. évi

Lerolle: Fürdő nők

di Kultúrpalotában, azaz a Móra Ferenc Múzeumban tekintse meg.

Papp Katalin

felavatása, Európa felé tágitotta ki Budapest művészeti "ablakait". A skandináv művészek iránti érdeklődés kezdete már a következő évszázadra, a 20. század elejére esett. A nemzetközi kiállításokról történő vásárlásokkal, a művek születésével szinte egy időben igyekeztek kibővíteni a gyűjtemény egyoldalúságát. Így a mára létrejött gyűjteményi együttes századforduló éveinek anyagát már ezek a szerzeményezések adják, amit további főúri hagyatékok, adományok egészítettek ki. Figyelemreméltó, hogy a kiállításon bemutatott alkotások közül az egyik korszak jelentős része gróf Andrássy Dénes 1912-es hagyatékából származik.

A korszak művészetét kedvelőinek ajánljuk, hogy a Szépművészeti Múzeumban is ritkán látható válogatást a kiállítás immár utolsó helyszínén, a felújított szege-

Böcklin: Tavaszi est

A vasútállomás (Bahnhof) az árvízkor

Megújuló állomásunk

Kis vasútépítési történet

A Szegedet érintő első vasútépítési elképzelések 1840-ben merültek föl. A város hatósága ennek alapján 1845-ben a Szeged-Kecskemét közötti szakasz megépítését tervezte. A kisajátítandó területeket díjtalanul engedte át, és részvényekkel járult hozzá a költségekhez.

A szabadságharc eseményei azonban a gondolatot háttérbe szorították, s azokat csak az 1852. évben vették elő, de ekkor már a magyar állam. Szeged a tervezett vasúti közlekedésen keresztül bekapcsolódhatott a közép-európai forgalomba. Először a Pest és Cegléd közötti vonal épült meg, 1847. szeptember 1-én nyitották meg. Az akkori viszonyokhoz képest rendkívül gyorsan megépült a Cegléd-Félegyháza közti szakasz, melyet 1853. szeptember 3-án adták át a forgalomnak. A Félegyházától Szegedig terjedő szakaszon 1854. március 4-én történt meg a személyszállító próbautazás.

Az állomás a későbbi rendező pályaudvar épülete volt. "Hála az égnek, valahára megvan" - írta 1854. március 4-éről keltezett tudósításában a Pesti Napló szegedi levelezője. A cikkből megtudhatjuk, hogy egy óra tájban érkezett meg a koszorúkkal ékeskedő "Szeged" mozdony vontatta különvonat. A fényes egyházi segédlettel történt beszentelési szertartás után "órákig vonult be hosszú, keskeny sorokban a tapadó sár miatt leginkább pallókra szorítózkodó népsokaság a városba."

Szeged városa ezután a vasútvonal Temesvárig történő meghosszabbítását tervezte. Megkezdődtek a tárgyalások a Tiszán áthaladó vasúti híd megépítésére. A munka 1856 őszén indult meg. Egyelőre csak ideiglenes híd épült facölöpökön, melynek 1857. november 8-án tartották meg a terhelési próbáját. A vonal műszaki szempontból eredményesen vizsgázott.

A vasútvonal teljes értékű működtetéséhez azonban hátra volt még egy nehéz feladat, az állandó jellegű vasúti híd megépítése. Ezt Cézanne francia mérnök tervezte, és ő vezette az

építkezést is. Építése 1857. március 1-én indult és a kész hidat 1858. december 2-án adták át a forgalomnak.

A hídépítéssel egyidejűleg folyt az állomás kivitelezése. Az épületet 1859. augusztus 22-én adták át a forgalomnak.

Sokba került, a társaság nehezen építette föl, egész télen dolgoztak rajta. Ennek az lett a következménye, hogy tavaszra nem száradt ki, s csaknem az egész belső munkát újra kellett készíteni. A sok gond ellenére igen csinos épületet sikerült tető alá hozni!

A szegedi iparosok Zinken mérnök úr felügyeletével és vezetésével dolgoztak: Hoffer Károly építő, Varga asztalos, Geisler lakatos, Hort bádogos és Konecsnyi Ferenc mázoló. Sajnálatos, hogy ezeknek a mestereknek keresztnevét a Szegedi Híradó nem adta meg, és az 1880-as Szegedi Kalauzban a nevük már nem található. Azonban a társaság németül írta az indóház homlokára: Bahnhof, és az épület három részén is látható volt: Szegedin.

Az 1800-as évek végére a szegedi vasúti állomások már nem feleltek meg az ország második városa igényeinek. Az idegenek, akik városunk érintésével utaztak a balkáni országokba, ha az ócska, piszkos vasúti állomás után ítélték volna meg Szegedet, ugyancsak nevetséges fogalmat alkothattak volna maguknak a Tisza parti metropolisról. Például, mikor Európa országainak diplomatái, külföldi írók, az interparlamentáris konferencia tagjai a Vaskapu megnyitására utazva tíz percet töltöttek a "Szeged" pályaudvaron, szűk és szegényes volta ugyancsak meglepte őket. Ekkor történt, hogy egy osztrák mágnes felesége azt kérdezte Apponyi Albert gróftól, hogy hány puszta állomáson áll meg a vasút a híres Szegedig. Mondják, hogy a grófnő oly kellemetlenül érezte magát a szegedi állomáson, hogy minden ízében remegett, félve nézett az ajtókra, nyilván minden pillanatban várta, hogy betoppannak az alföldi

haramiak... Állítólag Apponyi pirult, mikor be kellett vallania, hogy Szeged város vasúti állomásán időznek.

A város megtette a lépéseket, hogy mind a "Szeged", mind a még sokkal igénytelenebb "Szeged-Rókus" állomást megfelelő módon átalakítsák és kibővítsék. Erre nézve a tanács 1896 őszén terjedelmes fölterjesztést intézett a kereskedelmi miniszterhez, akinek leiratában azt a hírt közli a város közönségével, hogy a Szeged és Szeged-Rókus állomás épületeinek, továbbá a Tisza és a rendező pályaudvar kibővítésének tervezése már munkában van, és gondoskodik arról is, hogy a törvényhozás az erre szükséges költségeket rendelkezésére bocsássa a tárcájának.

Ezzel megkezdődött a több évre szóló, nagyszabású vasúti építkezés, melynek első része a Szeged állomás bővítése volt, voltaképpen teljes újjáépítése a régi alap fölhasználásával. A terv szerint az új indóház impozánsnak ígérkezett, és méltónak Szegedhez. Az előző épületet úgyszólván teljesen magába nyelte a leendő új épület.

1901. március végén árlejtést írtak ki az új pályaház építésére, melyre 12 ajánlat érkezett, budapesti, aradi, hódmezővásárhelyi és több szegedi vállalkozótól. Mint legelőnyösebb ajánlatot tevő vállalkozót, Robelly Aladár szegedi építész bízta meg a munkálatokkal az államvasutak igazgatósága.

1901. év április első napjaiban megkezdték a régi épület bontását. Helyére tervezték a jóval hosszabb és szélesebb tornyokkal, kupolával ellátott, neoreneszánsz stílusú új épületet.

Egyúttal kiépítették a pályatestet. A szivattyú teleptől kiindulva, s a rendező pályaudvar előtt elhaladó vasúti pályát ezután csupán tolatásra használták. A személyszállító vonatok számára a rendező pályaudvart elkerülő 2 méter széles és 8 méter magas új vasúti töltést építettek. Ezt közbiztonsági szempontból tette az államvasút igazgatósága. A rendező pályaudvaron állították össze a két szegedi állomásról indítandó személy- és tehervonatokat és e célból folyton tolattak a pályatesten, ami veszélyeztette a vonatközlekedést.

A szegedi üzletvezetőség utasította az ál-

Rittinger Károly

a m. kir. államvasutak pályavendéglőse
Szegeden.

Van szerencsém Szeged város nagyérdemű közönségét értesíteni, hogy a m. kir. államvasutak új pályaházában a mai kor minden igényeinek megfelelően berendezett díszes vendéglő összes helyiségeit

I. évi december-hó-elsején

átveszem és megnyitom.

Midőn a n. é. közönséget helyiségeim megtekintésére felkérem, reménylém, hogy kitűnő ételek, legjobb hegyi és buckai borok, mindenkor friss kőbányai sör és kiváló minőségű kávéházi italoknak mérsékelt árak mellett kiváló pontos és figyelmes kiszolgálása által a n. é. közönség elismerését sikerülni fog kiérdemelnem.

Kitűnő tisztelettel

Rittinger Károly,

1120

pályavendéglős.

lomásfőnökséget, hogy a régi épületből költözködjék ki, s a vasúti forgalmat terelje az ideiglenesen fölépített felvételi épületbe. Az építkezéseket mintegy két évre tervezték.

1901. júniusra a Szeged-pályaház régi, sárga épülete, melyet sok évtizeden át annyira megszokott a szegedi szem, örökre eltűnt a föld színéről. Csak a romja, s néhány földszintes fala maradt meg. Alig három hét alatt bontották szét a tömör, nagy épületet.

A vasútbővítés munkálataival járt a hármas kőlyuk betömése, majd ezzel egyidejűleg a mellette fekvő városi szivattyútelep áthelyezése.

1901. augusztusában serényen folyt az állomás építése, közel 100 munkás dolgozott az épület földszinti falának emelésén. Még a tél előtt tető alá akarták hozni.

Szeged mindhárom pályaudvarán folytak az építkezések. A rendező pályaudvaron új vasúti töltést építettek, s a meglévő töltést emelték, Szeged-Rókus állomáson pedig a megnagyobbított épületet díszítették, és dolgoztak az új robbanó anyagraktár elkészítésén.

Mind a minisztériumban, mind az államvasutak igazgatóságánál nagy érdeklődést tanúsítottak Szeged vasúti építkezései iránt. A kereskedelemügyi minisztériumból Szegedre jött Kovács Gyula főfelügyelő, az államvasutak igazgatósága részéről pedig Pfaff Ferenc felügyelő, az új állomás tervezője, továbbá Wéhle Ede és Duschek Sándor államvasúti főmérnökök. A központból érkezett főhivatalnokok megsemmisítették a vasúti építkezéseket, és több utasítást adtak a vállalkozónak az építésre nézve.

Az új fölvételi épületet, mely szép arányaiban kezdett bontakozni, a következő év, 1902 decemberében tervezték átadni a forgalomnak. Az épületet ez évben már tető alá is kellett hozniuk a vállalkozóknak. Addig is az ideiglenes építményben bonyolították le a forgalmat. Miután azonban ez az épület a közlekedés számára szűknek bizonyult, még a tél beállta előtt kibővítették. A város felőli részét megnagyobbították, üvegezett csarnokkal látták el, a vágányok felé pedig földönt, fűthető peron létesült. Nagyon lassította a munkát, hogy a talaj több helyen nem volt eléggé hordképes. Vizes volt a föld, s nehogy

Képeslapok a századfordulóról

megsüppedjen az épület, folyamatosan cölöpöket vertek a földbe, s ezáltal tették teherbíróvá.

A felvételi épület építésénél nagyobb arányúak voltak azon munkálatok, melyek Szeged személy- és a Tisza teherpályaudvaroktól kiindulva a rendező és átmeneti pályaudvar egész hosszában, öt kilométervonalon már hónapok óta folytak.

Ezen munkák központja a 900 méter hosszú, két vágányúra kiépülő, új átmeneti összekötő vonal volt. Ez a rendező pályaudvar ósdi épülete előtt haladt el. Mire a hét méter magas vasúti töltés elkészült, a gyors- és személyvonatok többé nem álltak meg a rendező pályaudvaron, hanem Szeged állomáson keresztül Dorozsmára haladtak. A rendező pályaudvaron ezután kizárólag a tehervonatokat állították össze.

Ugyancsak itt folyt a régi töltések magasítása is. Hogy árvíz ne akadályozza a forgalmat, a régi sín-párokat az eddig észlelt legnagyobb árvízszint fölé emelték. Szeged-rendező pályaudvar és Szeged-Rókus állomások közötti három kilométer hosszú vonalon a forgalom legkisebb akadályozása nélkül helyenként egy méterrel magasabbra kerültek a sínek. Amikor egy-egy vonat elfutott a töltésen, akkor fogtak a munkához. A síneket, talpfákat megemelték, és földet, kavicsot vertek alájuk.

Itt állandóan 150 szegedi munkás dolgozott. A szükséges földet vonatokon Oroszlámosról szállították Szegedre. Közel kétszáz ezer köbméter földet. A földszállításnál 240 embert foglalkoztatott a vasút.

E nagyszabású és érdekes töltésemelési és építési munkálatokat Taussig Ármin mérnök ellenőrizte. Az összes vasúti építkezést Lindenmayer József főmérnök, a szegedi vasúti osztálymérnök-ség vezetője irányította. Az üzletvezetőség részéről az építési felügyeletet Bernáth Kálmán főmérnök gyakorolta.

1902. november végére, kétévi kitartó munka után végre teljesen készen állt már az új vasúti pályaház impozáns épülete. Az építő munkások befejezték a munkájukat, a díszítők, asztalosok és üvegesek is azon fáradoztak, hogy a legközelebbi napokban tervezett megnyitáskor már teljes kényelmet nyújthasson ez a pompás épület az utasoknak.

A szegedi üzletvezetőségnek egy szűkebb bizottsá-

ga átvette a pályaházat Robelly Aladár vállalkozótól. Stelczel Frigyes főfelügyelő, a bizottság elnöke végigjárta a helyiségeket és a legnagyobb meglepéssel tapasztalta, hogy a tágas, világos várótermek és éttermek a legkényesebb igényeket is kielégíthetik. Délután 5 óraker világitási próbát tartottak az új pályaházban. Ott volt Stelczel főfelügyelő, az épületet tervező Pfaff Ferenc felügyelő, Duschek Aurél építész, Bernáth Géza vonalbiztos főmérnök, Steiner Károly légszergyári igazgató, Bogyós Ottó állomásfőnök, Kemény Simon ellenőrmérnök és Robelly Aladár vállalkozó építő. A forgalom megnyitása, 1902. december hó 1-én, hétfőn délelőtt történt. Ekkor adták át ugyanis az összes helyiséget rendeltetésüknek. Reggel kilenc óraker a vasúti állomás személyzetének minden tagja elfoglalta helyét, a II-od és III-ad osztályú éttermekben pedig megkezdődött a kiszolgálás. Fél tíz óraker érkezett a pályaházba Kállay Albert főispán, Rainer József főkapitány, Koczor János h. főkapitány, akik már ott találták Krzepella Károly üzletvezetőt, Stelczel Frigyes h. üzletvezetőt, Prileszky Pál felügyelőt, Bernáth Kálmán főmérnököt és a rendőrség részéről Pottyondy Miklós alsóvárosi rendőrbiztost a kirendelt rendes vasúti őrséggel együtt. A főispánt, a hatóság és az üzletvezetőség képviselőit Bogyós Ottó állomási főnök és Robelly Aladár építész fogadta. A társaság megtekintette az új pályaház helyiségeit. Az I. és II. osztályú váróterem gyönyörű freskói dicséretére váltak Kaciány Ödön festőművésznek, aki szintén jelen volt. A művész kifogásolta, hogy a belső ajtókat világos lila üvegtáblákkal látták el, mert a világos lila szín rontja az élénk színű freskók hatását. Tíz óraker rohogott be az új peronba a 703. sz. gyorsvonat, mely hat perc várakozás után indult Budapestre. Azoknak, akik az utasokat kísérték, föltűnt, hogy nemcsak a peronon, hanem a várótermekben is hűsz filléres belépőjegyet szednek. Ez újdonság volt Szegeden, mert a közönség nem szokta meg, hogy megfizesse a várótermekbe való tartózkodást. Voltak akik azt mondták, inkább az étterembe mennek és megisznak egy pohár sört.

Szépen haladt az állomás előtti tér rendezése is. Igaz ugyan, hogy az az udvarnyi terület, amely a

Vaspálya-utca végén és az állomás előtt terült el, csak jóakarattal volt térnek nevezhető, de nagyban folyt itt a munka és még éjjel, fáklyafénynél is dolgoztak az aszfaltozók. Az új pályaház részei a következők voltak: földszinten volt jobbról és balról a pénztár, a háttérben történt a podgyászfeladás. A földszinti bal fölépcső az I. és II. osztályú váró- és étkező-termekbe vezetett, a jobboldali lépcső a III. osztályúba.

Az emeleti balszárnyban voltak a hivatalos helyiségek, a forgalmi iroda, a "táviroda", amelyek berendezésével Szeged fölülmúlta az összes magyarországi állomást. A modern technika minden vívmánya egyesült itt a legpraktikusabb módon. Drót nem volt sehol, ellenben érdemes volt megtekinteni a távírószobát, amelyben külön vonala volt minden nagyobb iránynak. Be volt rendezve a hivatal mozgósítás esetére is, úgy, hogy akkor egyenesen érintkezhetnek a hadügyminisztériummal. A felszerelések kivétel nélkül a vasút szegedi távirda-műhelyében készültek.

Az emelet középső részét a váró- és étkező-termek foglalták el. Jobb oldalról a vasútról érkezők részére kényelmes, széles külön lejáró volt, úgy, hogy nem is találkozott a fölfelé menőkkel.

Feltűnően szép volt az egész berendezés, amit csak emelt az aszfalt-parkettírozás. A lépcsőfölgépek falburkolata fayence-ból volt s a zsolnai gyárból származott. Az ipari munkákat Robelly vállalkozó nagyrészt szegedi iparosokkal készítette. Így a lakatosmunkákat Kónya György, a tapétázást Delavilla Lajos, a bádogozást Valkó Sándor, a festést Schiff Benő végezte. Csupán az asztalos munkák készültek Fischer Jakab temesvári műhelyében, mert neki az államvasutakkal régi szerződése volt. A gázcsillárokat a szegedi gázgyár szállította.

Izlésesek voltak a festési munkák is. Kacziány Ödön festőművész, a széptalentumú Szairer József ifjú festőnövédekkel az I. osztályú váróterem mennyezetére megfestette a közlekedés alle-

góriáját. Dreszinán közeleg a tűz és a víz, utána jön a Felvilágosodás, A tiszta levegőben a kereskedelmet és közlekedést jelképezte Merkurius, míg odébb a bőség szaruja látszott. A II. oszt. váróterem pedig gyermek-frizekkel, fesztonokkal és szimbolikus kartonokkal volt tele, jelképezve négy oldalon a bányászatot, művészetet, földművelést és kereskedelmet.

A III. oszt. váróterem mennyezetén magyar motívumok voltak, amelyek Füleki József fa- és fémpariskolai tanár tervei alapján készültek.

Az egész épülethez 1901 júniusában fogott hozzá Robelly Aladár, akinek sok baja volt az alapozással, hiazzen csak ötméternyi mélységben talált megfelelő talajra. A pályaház 440 000 koronába került.

Érdekes, hogy míg a régi pályaház beépített területe 845, addig az újé 1737 négyszögmétert foglalt el. A nyilvános helyiségek területe a közlekedőkkel együtt háromszorosát tették a réginek 562 és 1680 négyszögméter terület arányában.

Főlemlítésre méltó, hogy az 1870-es években 20 vonat közlekedett az állomáson, az utas szám napi átlaga 100 volt. A zóna behozatala óta lényegesen megváltoztak a körülmények, mert ekkor 18 vonat közlekedett s az utasforgalom átlaga 800 fő volt. A maximális találkozás 6 vonat volt 120 utassal.

Az étteremben, melynek falait köröskörül Kacziány Ödön festőművésznek Bachaus-lakoma című freskója díszítette, nyitáskor a szegedi 5. honvéd-gyalogezred zenekara játszott Kerner karmester vezetésével. Az éttermet Rittinger Károly jóhírű helybeli vendéglős kitűnő konyhája látta el. A vendéglő konyhahelyisége a III. osztályú váróterem alatt volt, s onnan felhúzó gépeken szállították az ételeket. A konyhával szemköztre került a rendőrség szobája.

Bányai Gitta

Az össznépi kópé

Király Levente a „szegedi” Nemzet Színésze

Király Levente színművész közel öt évtizede él városunkban. 1959-ben a Színművészeti Főiskola elvégzése után szerződött a Szegedi Nemzeti Színházhoz. A döntést nem a szabad választás szülte.

Akkoriban a friss diplomás színészeket vidéki színházakba irányították, afféle kötelező két éves szakmai gyakorlatra, hogy alaposan belerázódjanak a színészmesterségbe, hogy megszokjanak, vagy megszokjenek ha nem elég kitartóak és tehetségesek.

Király Leventét Komor István rendező nézte ki magának – jól jön ez a 22 éves, formálható, remekül mozgó sajátos organumú fiatalember a társulatba. Király Levente tulajdonképpen szerencsésnek érezhette magát...! A színház, az igazgató Vaszy Viktor jó hírnévnek örvendtek, Komor szerepajánlatai kecsegtetőnek tűntek a fiatal színész számára, a városról szép emlékeket őrzött egy régi osztálykirándulásnak köszönhetően.

A kötelező vidéki szerződést számúzetésként is megélhette volna... Király Levente Budapesten született, saját bevallása szerint 22 éves koráig két hétnél hosszabb ideig sohasem volt távol a fővárostól, a Duna-parttól. Itt nevelkedett fel, megszokta a városi nyüzsgést, de a folyó megnyugtató közelsége is létfontosságú volt számára.

Szeged Alföldi város, nem élénkítik változatos hegyvonulatok, de a Tisza szeli ketté. Hid köti össze a két part-lapályán elterülő városrészeket, a folyón úszóházak ringatóznak, a fás ligetes partok sárgálló, homokos strandokat rejtenek. A belváros ugyan könnyen bejárható, de patinás szép épületeivel, harmonikus tereivel, parkjaival, az ország egyik legszebb színházával, egyetemével, a kötelező vidéki pályakezdet ellenére is vonzóan tűnik.

Szinte minden megvan itt – jóllehet kicsiben, emberibb léptékű formában – amit mindig is szeretett, amiben felnőtt. Szerepek sokasága vár rá, s ez minden eldönt. „Megszökni” nem akar, hamar a városához szokik, a közönség gyorsan megtanulja a nevét, megszereti. Ő az a vékony, szőke, kék szemű szeretetre méltó fiatalember, akinek marcona őrmestert kellett alakítania a legendás Kiss Ferencel egy színpadon a Zalameai béróban (1959. X. 2.). Hiába erősítette hatalmas ragasztott bajusszal a figurát, 62 kilójával nemigen sikerült hitelesen elfogni a hatalmas indulattal játszó Kiss Ferencet. A Calderón darab után nagyobb erőpróbaté vártak rá. Arzubov Irkutszki történetében, Goethe Egmontjában, majd Shakespeare Romeo és Júliájában kellett bizonyítania. A szerelmes tragédiát Szendrő József rendezte, Papp Eva játszotta Júliát, Mécs Károly Romeót. Szendrő fiatal színészekkel vérbő szerelmi drámát rendezett, amelyben Király Levente emlékezetes, létteli reneszánsz Mercutiót formált. Az akkori felfogáshoz képest reveláció erejével hatott ez az előadás: a megmerevedett, finomkodó nyegvenesek helyett végre mozgékony, heves indulatú fiatalokat lehetett látni ezekben a szerepekben. Mercutio az első mérföldkő a színészi pályán, amelyre évtizedek múlva is emlékezik a szakma és a közönség. Mert igen furcsa a kollektív emlékezet, mi marad fenn, mit őriz meg a közönség egy-egy előadásból, egy-egy művészi megformálásból. Rejtély miért éppen egy bizonyos alakítás, egy figura emlékezik ki a múlt kódéből plasztikusan, élön elevenen, mozgásban, hanghordozásban egyaránt. Egyik legelső előadás, amit iskolás koromban láttam a Szegedi Nemzeti Színházban a Rómeó és Júlia volt. Király Levente lenyűgöző vitalitására, fiatalos szertelenségű, haldoklásában megrendítő Mercutiojára maig emlékezem.

Talán... nem, egészen biztosan azért, mert eleven, hús-vér embert formált már akkor is, ahogy évtizedeken keresztül maig is teszi.

A rendezők a legelső időktől kezdve számon tartották, szerepekkel kínálták. A vidéki színház sokarcú, a közönség szükség szerűen „mindenevő”, hiszen Szegeden a drámát, operát fogyasztó egyetemi értelmiségi, a polgári réteg mellett számítani lehetett az iparosokra és munkásokra és a környező

települések parasztságára is.

A sokoldalú műsorpolitika gerincét szükség szerűen az operettek és a zenés darabok alkották. Király Levente sorsa évtizedekre megpecsételődött, zenés darabok, operettek sztárja lett, mert fiatalkori alkátával megtestesítette a „fiú”, a szőke kék szemű „férfinaiva”, a vécces, inéscélkedő táncoskomikus típusát.

A fiatal drámai színész nem tudott nemet mondani Békés András rendezőnek, amikor 1960-ban megkérdezte tőle, tud-e énekelni, táncolni. Király Levente még Gellért Endrétől tanulta a színészmesterséget a főiskolán, aki azt az elvet hirdette, a színésznek mindenhez értenie kell, a színészetika azt kívánja, hogy mindig eleget kell tenni, mindent meg kell tanulni. Király Leventének nem kellett az alapoknál kezdenie a zenés műfajt, hiszen remekül táncolt és énekelt.

Az Érdeklődés c. zenés vígjátékban Domján Edit és Kaló Flórián partnereként arat sikert estéről estére mint tizenéves sihedér. Olyannyira bevált a zenés színpadon, hogy ettől kezdve vonzza a zenés szerepeket, sora osztják rá a táncoskomikus figurákat, sikert sikerre halmoz ebben a szerepkörben. Fergetegetes temperamentumú, remek humorú táncos-énekes a

színpadon. A szegediek hamar megszeretik, mondhatni beleszeretnek ebbe a mindennapi életben is rendkívül kedves, szeretnivaló fiatalemberbe. Ahol ő megjelenik, ott unatkozni nem lehet egy percig sem; színpadon felvillanyozó, a magánéletben ember báj lengi körül.

És jönnek az operettszerepek egymás után, remekebbnél remekebb partnerekkel. A hatvanas években Lehoczky Zsuzsával, Kovács Zsuzsával alkotnak leginkább feledhetetlen párost. A két szubrettet hamarosan elszippantja a Fővárosi Operett Színház. Király Leventét is megkeresik ajánlatokkal, de ő akkor már nem hisz a gyors fővárosi sikerben, a szegedihez hasonló gazdag szerepkínálatban.

Mert akkoriban már nemcsak ő hódítja meg a várost, Szeged is magához vonzza őt, a maga emberi léptékű arányával, élhető légkörével, a sok baráttal... Itt érzi otthon magát, az életet napsütésben, a Tiszán, vagy a színházban. Az operettszerepek nem halványítják el benne a más veretű, fajsúlyosabb színjátszás iránti igényt és a szerepek is rátalálnak.

A hatvanas években Beaumarchais: Figaro házassága (1965. X. 11.) c. vígjátékában jöllehet másodszerosztásban kapja meg a címszerepet, de alakítása az érettebb pályatárs és rendező, Bozóky István Figarója mellett sem másodrendű. Színészi palettáján újabb színfolt Shakespeare: Tévedések vígjátékának ikerpárjából a Syracusai Antiphilus. Shakespeare végigkíséri majd egész eddigi pályáján, no de ne vágjunk az események elé...

Az álsíkerek, a „megcsinált” enyhébben vagy erősebben aktuálpolitizáló szindarabok ügyeskedő, flegma vagy selyma hősei mellett – mert ezekből is eljártott egy sorozatot –, mindig akad egy-egy maradandó értékű alakítás, mint pl. Csehov: Három nővér c. darabjában Csebutikin szerepe (1966).

Miért is hagyná el ezt a várost, amikor itt találkozik a szerelemmel... Túl a fiatalság első, hebeherguya korszakán, harminchoz közel érinti meg egy fiatal lány gyönyörű, tisztametszésű arca. A lány nemcsak meghatóan törekeny és szép, de okos is, matematika szakos egyetemista, megbecsült szegedi család gyermeke. A lánykérés házasság követi, amely máig tart. A két gyermek, a fiú és a lány közül, Attila követi édesapját a pályán.

Nem csupán a közönség szeretete a nélkülözhetetlen éltető elem, legalább annyira fontos a színházban uralkodó jó légkör, a kollégák megbecsülése. A színpari siker, a csapat, a társulat össz munkáján is múlik, nem elég hozzá egy-két kimagasló tehetség. Király Leventének jó a kisugárzása, légköre. Szívesen választják őt a rendezők, „örömszínész” már a kezdetek kezdete óta. Angyal Mária, aki a 60-as évek közepe óta egyre több zenés darabot, operettet állított színpadra

Szegeden nem szívesen hagyta őt ki, szinte nincs rendezése Király Levente nélkül.

A színpadi siker azonban nem részegíti meg. A hiánycikknek számító táncoskomikus szerepkört, bármilyen nagy népszerűséget is hoz számára, idővel szeretné átlépni, mert beskatulyázásnak érzi, mivel pályája mérőköveit mégiscsak a prózai szerepein méri le. Sándor János, Jászai-díjas érdemes művész a 60-as, 70-es és 80-as évek jelentős rendezője, majd tagozatvezető főrendezője, aki háromszor tért vissza Szegedre, s akinek tevékenysége egy-egy színház történeti korszakot is jelez, szintén egyre inkább kötődik Király Leventéhez.

Ez a szakmai kapcsolat évtizedek alatt mélyül barátsággá. Valószínűleg kölcsönösen inspirálták egymást. Legendás előadások egyik részről, emlékezetes alakítások másik részről tanúskodnak erről a jótékony szellemi kölcsönhatásról. Hogy Sándor János eleve tudatosan személyében gondolkodott-e, vagy önkéntelenül, véletlenül választotta oly sok esetben azokat a színdarabokat, amelyekben mindig jelentős szerep jutott Király Leventének - tulajdonképpen lényegtelen. A közös munka eredménye bizonyítja, idővel alkotótársakká váltak.

A hetvenes évek elején a prózai színpadon kezdett szerepet váltani Király Levente. Külsőleg is átalakul, a karcsú fiatalember idővel megemberesedik, a férfikor életszerével újabb színpadi típus eljátszására lesz alkalmas fizikailag is. Sándor János rendezői pályáját végigkíséri Shakespeare-mániája. Az angol géniusz több darabját is megrendezte Szegeden: A makrancos hölgy, Vízkereszt, VI. Henrik, IV. Henrik... A színeszt várják a Shakespeare-hősök.

Egyik izgalmas átváltozásának lehettünk tanúi 1973-ban. Shakespeare: Vízkereszt, vagy amit akartok c. vígjátékát operett-szerűen játszotta a színház. Gyarmathy Ágnes jelzesszerű, ám minden színhelyet jól érzékeltető forgószínpadán kifestett arcú, óriási cipős, buggyos nadrágos bohóc (Király Levente) cirkuszi zenére csetlik-botlik, produkálja magát mint a porondon, majd átvált és lélegzetelállítóan elmondja a híres Jacques-monológot az Ahogy tetsziből: Színház, színház az egész világ... A nyitókép, a keret hangulata, és Király Levente bohóc-játék mestere végigkíséri az egész darabot - betétdalaival hasonlóan torokszorító síró-nevető légkört teremt. Sándor János hozzáír, átértelmezi Feste szerepét, Király Levente a darab legizgalmasabb szereplőjévé válik.

Ekkoriban Giricz Máttyás az igazgató, aki elődje Lendvay Ferenc „szórakoztató” színházát gondolkodtató, vitárakészítő színházzal igyekszik felváltani. Weiss, Danek, Witkiewicz, Lunacsarszkij, Görgey... egyaránt helyet kapnak műsórpolitikájában. Weiss: Marat halála c. abszurd játékában Király Levente a Kikiáltó. Fehér maszkban és ruhában most nem egy shakespeare-i színpadon, de az örültek házában irányítja a játékot. Alakítására a fővárosi szakma is felfigyel a Színház c. szaklap külön cikkben méltatja szerepfelfogását, alakítását.

Vannak szerepek, amelyek visszatérően kísérik a Nemzet

Színészét: ilyen többek között Sancho Panza. Először Lunacsarszkij: A felszabadított Don Quijote c. művében formálja meg a figurát, majd musical-színészként - mert „ügyeletes” musical-színész is lesz belőle -, a La Mancha lovagjában. Giricz rendezésében ifj. Újlaki László okos mértékkel, belső fegyellemmel jószágkereső Don Quijotéja mellett „hús-vér realitását” Sancho Panzát állított színpadra, aki „nyugösen viseli a történelmet”, a hétköznapi boldogulást előnyben részesítve jó kedélyű komédiázásával ellenpontoszza a „bűsképű lovag szélmalomharcát”.

Három évvel később, ugyancsak Giricz rendezésében Nagy Zoltán - Don Quijote kísérőjeként arat sikert a La Mancha lovagjában.

Majd újabb színfoltként színészi palettáján megjelennek a dörzsölt, ravasz olykor félelmetesen manipuláló, de mégis mulatságos mai figurák. Görgey, Maróti, Csúrka szinte háziszervezőnek minősülnek Szegeden ezekben az években. Míg az ügyeletes „félelmetes elvtárs” szerepében az idősebb pályatársé, Kovács Jánosé a babér, addig Király Leventéhez olyan szerepek tapadnak, mint például az ál orvos Csúrka István Az idő vasfoga c. vígjátékában, ahol a szélhámosság nagyban és eredményesen művelő Kenéz Pál figuráját kelti életre tündökletesen.

Egy évvel később klasszikus magyar vígjátékban, az Angyal Mária rendezte Liliómfiban „sisterég vulkáni hévvel” Szellemti változatos jelmezeiben, „Pökheni és földhözragadt, fennkölt és szakadt” (Délmagyarország, 1979. V. 13.)

Modern drámák figuráinak életrekelője, jellem- és karaktertízés, Shakespeare-hős, musical-színész, énekes, de emellett még mindig ő az operett-előadások lelke. 1979-ben A bajadér c. Kálmán operett helyi kritikusa, Tandí Lajos így lelkesedik Leventéről, a táncoskomikusról:

„Szívem szerint egyetlen táncbetéttel foglalkoznék, mégpedig La Tourelle Fülöp, azaz Király Levente és Marietta, azaz Karádi Judit harmadik felvonásbeli kettősével: „Jön-e velem naccsád shimmyt járn...” Ebben a fergeteges táncban benne sűrűsödött minden, amiért érdemes ma operettet színpadra állítani és nézni. Nagyszerű színészi adottságokkal, jellemhez formált énekkel és a képességekhez koreografált mozgásokkal, a nézőkre olykor kikacsintó, a figurát felülről és ironikusan szemlélő, minden részletében pontosan kidolgozott, felépített alakítással kápráztatnak. (...) Király Levente a modern táncoskomikus felfogás példázatát mutatja be, az operett elsőszámú főszereplőjévé lép elő, az előadás motorja, a humor letéteményese, az érdeklődés fenntartója.”

Am a színész legkedvesebb szellemi gyermeke ezekből az évekből - ahogy napjaink beszélgetéseiből kiderül -, egy Csehov-darab kisebb karakterfigurája, Firsz a Cseresznyés kertből Léner Péter rendezésében (1976), Gyarmathy Ágnes sejtelmes túllfüggönyös színpadán a látvány elemeltáris szimbolikája uralkodott. A színészi játékot kicsit el is nyomta ez a nagyszerű díszlet, csak Ragyevszkaja (Barta Mária) és Firsz, Király Levente ragyog ki egyedül kontúrosan a

sejtelmességből. Király öreg Firsze az etikus ember megtestesítője, aki egyaránt felelősséget érez, a többiekkel ellentétben, a család sorsáért, a házért, birtokért, ahol egész életében szolgált – jelképesen a hazáért.

Talán azért is emeli ki így utólag is szerepei közül Király Levente ezt a figurát, mert még fiatalon megelőlegezett benne valamit a saját későbbi enjéből, az érett, idősebb bölcs művész színpadlólétéből.

Az országosan elismert rendező, Ruszt József rövid szegedi regnálása idején (1980-82) sem panaszkodhatott mellőzöttségről.

1984-ben 25 éves pályaméréseiben is elismerően szól róla: „Ruszt József színészismerete és pedagógiai érzékenysége számomra is rejtett értékeket bányászt ki belőlem a Calandriában, a Cymbeline-ben, a Zikovékban...” Ruszt azonban két év után „robant”, itthagyjva Szegedet, magával viszi a társulat felét...

Levente marad, s az idő őt igazolja. A nyolcvanas évek elejétől újra Szegeden van Sándor János, akivel még szorosabb művészi alkotó munka fűzi majd össze, együtt jelentős sikerek letéteményesei lesznek.

Király Levente, amikor megkapja Sándor János főrendezői Dumas-Sartre drámája: Kean, a színész... főszerepét, negyedszázada él már Szegeden. Önmaga is mérföldkönek érzé pályáján ezt a szerepet, szinte pályamérélet készít:

– A jövő évad lesz a huszonötödik, amit a Szegedi Nemzeti Színház tagjaként ebben a városban töltök – ... - Negyedszázad talán a hűség próbájaként és példájaként is fölfogható. Pedig nem voltak könnyű esztendőik. A színész élete különben is hullámhegyek és hullámvölgyek változásai. Jól mondja Kean: „A színház, csakúgy mint a szerelem, egyetlen törvényt ismer: emelkedj vagy tűnj el!” Az én szerelemem a színház. A színház és a játék. Erről a szerelemlről pedig így szól London királya: „Ég és föld között, szemtől szembe és nyelvet öltve egymásfa: íme minden szerelmi történet summázata!” Valahogy így voltam én is, amikor igyekeztem beskatulyázni a hiánycikknek számító táncos-komikus szerepörbe. Megértettem és utólag őszintén mondhatom, ezekben a szerepekben tanultam meg a szakmát, mindazt, ami megtanulható, elsajátítható. De a két és fél évtizedet én mégis prózai szerepek mérföldköveiben mérem. [...]

– Kean szerepe egy vonulat csúcsteljesítménye pályámon (...) A kérdés (...) bennem ágaskodik: el lehet-e választani önnön személyiségünket szerepjátszásainktól, lényegünket mindennapi viselkedéseinktől: Meztelenség és pánccéba öltözöttség kettőssége az életünk. Számomra Kean szerepe óriási színeszi küzdelem, csodálatos munka és megtisztelő ajándék...”

Rendező, darab, főszereplő, színész szerencsés találkozásának lehettek tanúi a nézők a szegedi Kisszínházban. Sartre megtartotta Dumas darabjának értékeit, de a főhős, „London királya” arcélt korunkhoz „torzította”, vagis enyhítette szenvedélyeit, lefaragott pátoszából, megterhelte iróniával, gunyorossággal, az egyszerre kívül-belül látás nyomasztó kettős játékával.

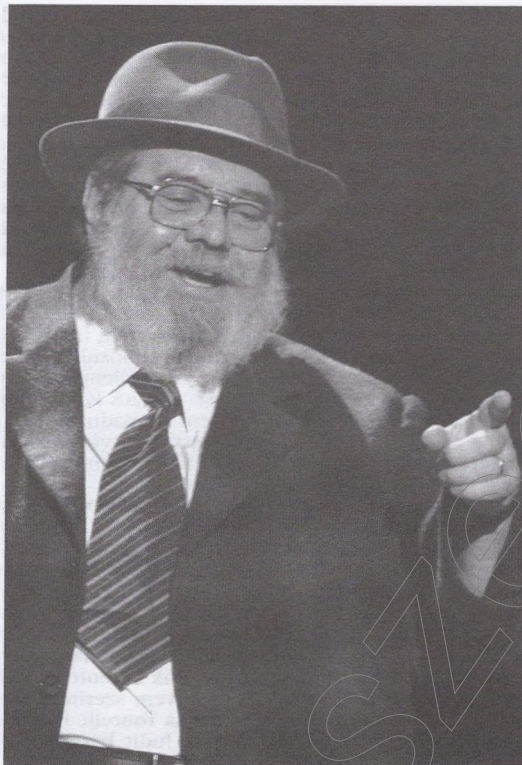
Király Levente fentebb idézett önvallomása, szerepelemzése hűen tükrözi, mennyire időben érkezett és milyen fontos volt számára ez a szerep, belesűrítette negyedszázad minden szakmai tapasztalatát.

A Színház c. folyóirat szakírója, Novák Mária elismerően írt az előadásról. Varga Mátyas a régmúlt színházát idéző díszeleiben Ek Erzsébet jelmezeiben él, mozog „a nagy Kean”, ezúttal a szegedi deszkákon, „akit a legremekebb szegedi színész keltett életre”.

„Kean szerepében – írja Novák Mária – Király Levente is saját színészi emberi kvalitásait bontotta ki: megnyerő selymaságát, kópéságát, kitűnő humorérzékét, sohasem bántó iróniáját (...) és hatalmas játékkedvét”.²

Király letöröl a mitikus alak sötét színeiből, „játsszozik” a nagy szerelemmel, az előkelő Elenával (Borbáth Ottília) és a szerelmes polgárlánnyal (Dobos Kati).

Az első felvonásban kitűnően megjátssza az agyafúrt udvarlót, a másodikban az ideges színészt, de igazán elemében akkor érezhette magát „(...) amikor a harmadik felvonásban Borbáth Ottíliával előadhatta a maga „színház a színházban” nagyjelenetét, amikor az emelkedett hangnemet pillanatonként váltogatta a hétköznapi egyszerűvel, prezentálva azt, hogyan játsszák el ők egy romantikus tragédia szerelmes pár-

ját és egy realista színmű házaspárját (...) Ha a korábban feltett kérdésre – hogy tudnillik mi vonzotta a szegedi közönséget az előadáshoz – egyértelmű választ kellene adnunk, azt mondhatjuk, hogy az érdekes történeten túlmenően a szűkebb pátriájában régóta jól ismert, elfogadott színész, Király Levente tőle megszokott színvonalas teljesítménye.”

A nyolcvanas évek elején, az egész országban végigszórt Shakespeare-vonulathoz simul a Sok hűhó semmiért c. vígjáték, de illeszkedik a színház nemzetis jellegéhez is. Sándor János a részletfinomságok felől közelített a darabhoz s ebből fakadóan 1983-ban koncepciója az újdonság erejével hatott. Bár nem rendezte a manapság divatos „keserű vígjátékká”, észrevette, hogy ez a „napfényesnek” tűnő, irodalmilag igen aranyló komédia meglehetősen „ravsas”. Títkolt, rejtett emberi vonzalmakat, az erkölcsi bukás lehetőségét is feltárt a rendezése. Király Leventére Benedek szerepét osztotta, eredetileg a filmekből ismert, népszerű Papp Éva lett volna partnere, de végül a fiatal Dobos Kati vette át Beatrice szerepét. Izgalmasabb lett így az előadás, s szükség érént kovácsolt. Király Levente, aki „már nem a legifjabb szerelmek csapatának kapitánya” – ahogy a helyi napilap kritikusa megállapította –, „vibráló párost formált a szemtelenül fiatal, burjánzó nőiségében is orszolánkörmeit próbáló Dobos Katali. A korszakokból adódóan – fiatal Beatrice és az agleggyenkorú Benedek –, érdekes felhangok is bele-belecsendülnek az előadásba.”

Király Levente elképesztő átváltozási képességekkel rendelkezik! Ifjúkori alkatát formázza, kilókat ad le, ha olyan hősöket kell megformálnia, mint Shakespeare Benedekje vagy Dumas-Sartre Kean-je. Ha kell, más formáz, bumfordian mackós, szenilis Sir Basil, aki már megjelenésével viharos sikert arat, mert közben operettekben is játszik, ez most számára is felüdülést jelent, „a közönség meg falja, azt ne mondjam zabálja”. (1983. III. 15. Délmagyarország).

1984-ben cingár Keant formál a London királyában, félelmetes nőfáló és komédiás, egy évre rá korpulens, „össznépi kópé” Falstaffként jelenik meg a IV. Henrikben, Sándor János harmadik korszakának egyik legjelentékenyebb rendezésében.

A történelmi Shakespeare-dráma álcájában Sándor János naprakészen politizál. A rendszer ekkor már több sebből vérzik, az allúziók egyértelműek. A Színház c. szakmai lapban Bécsy Tamás, az elismert szakíró, színházesztéta több oldalban elemzi a szegedi előadást. Bécsy szerint ez a színpadra állítás azt sugallja, hogy a pozícióra való alkalmatlanság etikai züllöttséget eredményez mindazokon a területeken, ahová az alkalmatlan személy („király”-vezető) keze ér. A jogtalanság és az önkényeskedés következményeként a felső körökhöz hasonlóan a hierarchia alsóbb rétegeiben, így Falstaff és körében is, éppoly erkölcsatlenség és zűrzavar uralkodik. Király Levente életrevalón jelen van ebben a köznépi hierarchiában és nagy szerepet tölt be a későbbi uralkodó, V. Henrik jellemfejlődésében.

Falstaff olyan, ahogyan él, Henry csak „tapasztal”, s egyéniségének valódi összetevői távol állnak ettől a világtól. A „máhos” szó közlések szempontjából igen fontos az a „szocializmusban” élő gyakorlat, hogy a pozíció jogtalan, mocskos úton való megszerzése a környezetben is felpiszkálja az ilyen irányú törekvéseket, ott is eluralkodik a „mindent lehet” elve, s az a bőven megtalálható törekvés, hogy az etikailag különbet „a felül levőt lerángassa a maga alacsony szintjére”. Király Levente Falstaff alakításában a hitványaságot a „svádája”, szípközö szellemességet, de híg ötletgazdagság jellemzi”. A megöregedést öniróniával, rezignált bölcsességgel jeleníti meg. Kétségtelenül övé a legjobb alakítás, a kövér lovag szellemi szípközö, bumfordi „kedvesége” mögött Király Levente alakítása feltárja ennek az alaknak jópofa hazugságai mögött rejtett erkölcstelen világnézetét.”

Falstaff szintén visszaközö színpadi figurája lesz majd a művésznak, jó tíz év múlva újra életrekelti a fiatal Zsótér Sándor rendezésében.

A történelmi parabolánál tartva, mert Sándor János IV. Henrik rendezése voltaképpen annak is felfogható –, meg kell emlékeznünk Görgey történelmi abszurdjáról, a Fejek Ferdinándnak c. darabról. A XVI. századi abszurd magyar valóságának életrevaló „konjunkúra lovag” várispánját,

Jónapot Mihályt Király Levente formázta meg. A végeken uralkodó kilátástalan helyzetet a várspán leleményes ötlete oldja meg, üzletet köt az ellenséggel és a nyomorgó várba beköszönt a konzolidált jólét és ezzel együtt az erkölcsi zuhlás. Újra egy figura, egy „ügyeskedő” a szereparzenából, amelyben Király Levente mimikája, zsargonja segítségével létrejönnek azok a „szatirikus áthallások”, amelyek által a kor Magyarországnak ellentmondásaira ismerhettek a nézők.

A Szegedi Nemzeti Színház a világdívatot is igyekezettel követi, ha nem is rohan utána. Az operettek sikerszériáját hamarosan megtöri a divatos zenés műfaj, a musical. A West Side Storyt, a Hairt majd százszor tekintik meg a nézők a „mozisínháznak” becézett Zenés Színházban. A nagyszínház megnyitását követően Bock: Hegedűs a háztetőn c. darabja hódít majd. Ez, a harmadik nagylegzetű musical-vállalkozása a társulatnak. A címszerepet eredetileg kettős szereposztásban játszották volna, de végül Király Leventéé lett egyedül, a másik jelölt, Gregor József külföldön tartózkodott. Király Levente életének egyik legjobb alakítását hozta meg ez a premier, Tevjt máig kedvenc szerepei közé sorolja, első átütő nemzetközi sikerét is a Hegedűs a háztetőn féle Sándor-rendezésnek köszönheti.

A Hegedűs a háztetőn cím is ihlető forrásul szolgálhatott, rendezőnek, tervezőnek egyaránt, hiszen Chagall híres festményének világa transzformálódik a Bock-Stein darabban színpadi, képi és zenei jelrendszerre. Az anatevkai zsidóság életének sok humorral átszőtt, szeretetteljes iróniába burkolt, mégis fájdalmas története játszódik a színpadon. Tevje a tejesember ugyanolyan viszonyban van Istennel, mint Chagall festményén a legendák magányos zenésze, aki a háztetők magában hegedülve akar közelebb kerülni Istenhez. Meghitt bizalommal fordul hozzá Reb Tevje a „Ha én gazdag lennék” című azóta világszlágerré vált híres dalában – „egyezzünk ki Istenem, Uram, Örök dicsőség Neked odafent, s nekem egy kis pénzt idelent”.

Király Leventéről (Tevje) nehéz mindig más formában megfogalmazni ugyanazt, hogy mennyire remek színész, milyen nagy művész. Titka talán az lehet, hogy minden új alakítása mögött ott van gazdag művészi pályájának összes tapasztalata: a drámai-, a karakter-színész, az operettek énekes-táncos komikususa. Az ő Tevjeje „szegény”, de nyúlós-tapadós önsajnálattal helyett, megható bájjal viseli, s gyermeki vágyódással ácsingózik a gazdagság után. Tevjeje mégis tökéletesen érzekeli saját helyét, derűvel fogadja el helyzetét az anatevkai faluközösségen belül. Emelkedett a zsidó szombat ünnepén, önfeledten örül az esküvőkép verbó forgatagában. Alakítása komorabb színeit azok a jelenetek alkotják, ahol a leányát elveszítő apá fájdalmát, a megaláztatást, elűzetést méltósággal elviselő embert-mutatja fel.

Király Levente a megelevenedett Chagall-kép! Nizzában, a franciaországi vendég szereplések alkalmából is szuperlatívuszokban emlékeznek meg róla a kritikák. Az utcán, az üzletekben felismerik, az éttermekben a legjobb boricat kínálják neki. Idegenben is szeretik! Valami olyat tud, ami elfelejteti a nyelvi korlátokat... megérteti magát művészeté sokrétű kifejező eszközének birtokában a franciák között is.

Király Levente újra azt érezheti, a franciaországi siker is egy

jelentős mérföldkő művészi pályáján. Bizonyos értelemben az is, pedig még koránt sincs a csúcson.

Könnyű ma már leírni, hogy az ő pályája évtizedek óta egyenesen emelkedőben van... Mint mindenki, ő is megélt már jó pár színházi vihart, érezte erősen a szelét, még ha a villám nem is őbelé csapott... Tapasztalni kellett, sok esetben a siker nem számít, érdemes-művész cím elismeréssel hároméves szerződéssel a zsebében is el lehet távolítani főrendezőt a posztjáról. Láthatta hogy fogják ki mások vitorlájából a szelét... Tanúja lehetett, hogy távozhat művészeti vezető másfél éves tevékenység után olyan módon, hogy társulati romhalmazt hagy maga után Szegeden s mindezt másodsorra cselekszi egy évtized leforgása alatt.

Király Levente mindig a színpadon szeretett színházat csinálni. Nem távozott el világmegváltó művészeti vezetőkkel más városokba, hogy „műhely” hozzon létre, hogy kipróbálja magát, hogy „megvalósítsa önmagát”.

S a szerepek, a rendezők így is rataláltak. Bodolay..., Árkosi..., Szikora..., Zsótér..., Korognay... Emlékezetes előadásokból sejlik fel Király Levente alakja: hol Dürrenmatt Nagy Romulusaként éli túl a pusztulásra érett Rómát, hol Örkény István: Tóték című abszurdjában viseli a tűzoltóöveget, de feltűnik Svejk katonazübbonyában is. Mindig más köntösben, más bőrébe bújva újabb színeket villantva fel. Megtalálja őt a film is, megkínálják kisebb-nagyobb szereppel. Nem ő kínálja magát, őt hívják, viszik, még Amerikába is eljut, Las Vegasban is forgat.

Talán a fizikumja, az újabb Király Levente-arc vonzza a filme-seket, a fiatal rendezőket. Egy ember, egy színész, aki elfogadta az öregséget. A beregségek őt sem kerülték el: szívizomgyulladás, térdműtét... legendás táncos kedvtől visszafogták, önmérsékletre intik... Nem is dacol a korral, de játszani akar, mert még mindig az az „örömszínész”, aki húszéves korában volt. Ezt érzik rajta a fiatalok, ez teszi érdekessé, izgalmassá a vele való találkozást. Szakállt növesztett, meghízott, de tekintete gyermekién tiszta, arcából derű, jóindulat, érdeklődés sugárzik... Nem az öregség, a fiatalság szellemi hívására nyitott, – tudja jól, a folytonosság, a művészi megújulás az ő kezükben van.

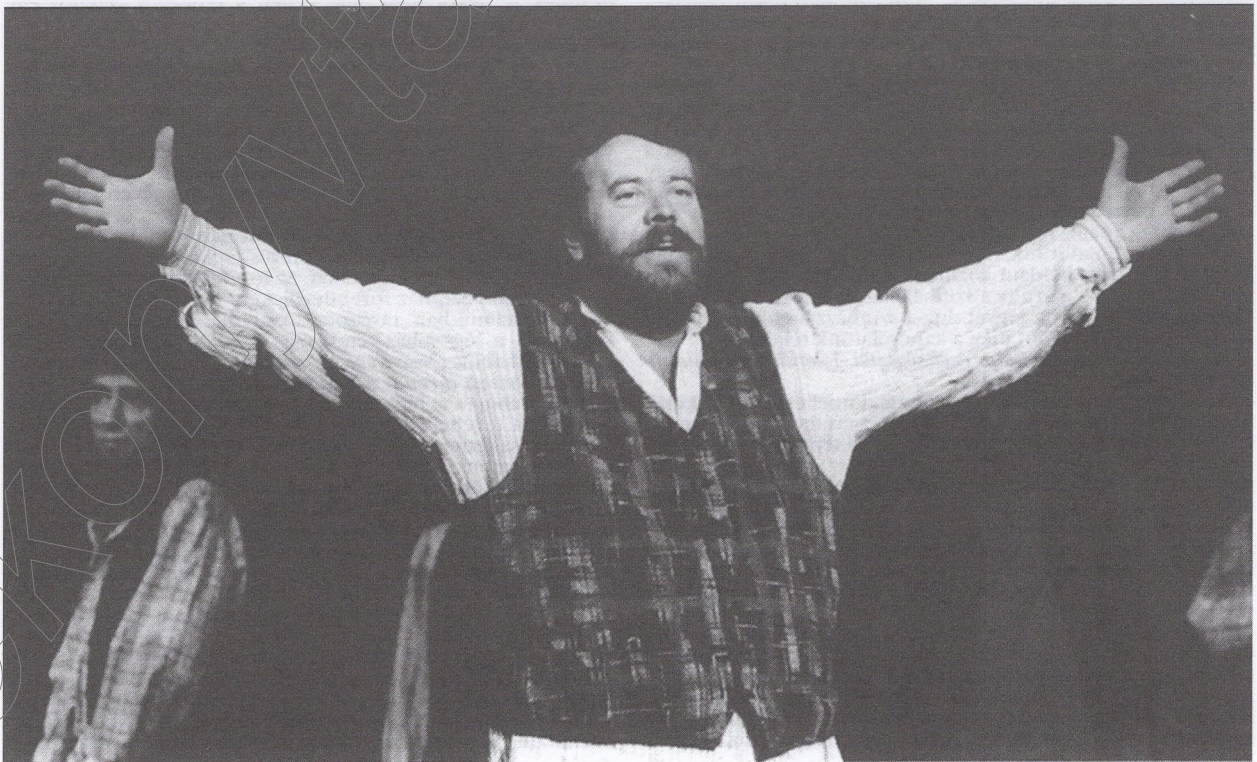
Hatvanon túl sem félt az új kifejezésformáktól, ha úgy érezte komoly művészi tétje van a közös munkának. A fiatal rendezői nemzedékhez tartozó Zsótér Sándorral így lettek alkotótársak: így jött létre a közelmúlt néhány kiemelkedő előadása: Az ügynök halála (Willy Loman), Falstaff, Galilei... Király Leventével a címszerepben.

Király Levente a legnépszerűbb színész Szegeden. Életében Gregor Józsefet övezte hasonló szeretet a városban. Király Levente 2003-ban Kossuth-díjat kapott, 2006-ban első vidéki színészként elnyerte a Nemzet Színésze kitüntetést. Sikerét minden szegedi magáénak érezte, őszintén örült neki.

Most is örömmel gratulálunk,

Éljen Szeged város díszpolgára: Király Levente!

Gyémánt Csilla

Szaladj János! Segíts János!

Életinterjú Sándor János rendezővel

– A családi környezetéről beszélj, amennyiben meghatározta a későbbi életedet!

– Hát meglehetősen meghatározta. Tisztviselő családból származom. Apai nagyapám Tolna megyei, nagyanyám székely, baróti származású. Anyai ágon a család Pest-környéki. Én magam Budapesten születtem Zuglóban, az ifjúságom, meg a húgomé, egy olyan 500 méteres körzetben zajlott. A Kolumbusz utcában születtem, aztán kb. 300 méterrel arrébb költöztünk az Ilka utcába, s onnan kb. 600 méterre a Thököly úton lett önálló lakásom. Nem akármilyen utca ez az Ilka utca. Ha elindulok az 1-es számtól – én a 26 alatt laktam –, a 4-es szám alatt lakott az 1952-es Olimpia egyik bronzérmes futózenije, Goldoványi Béla, aki cserkészparancsnokom volt. Pár házzal feljebb lakott Sarkadi Imre, aki a sarki kocsmában, a Sárga Hordóban sörözgetett rendszerint. Aztán jöttünk mi. A 29-ben Iglódi Pista nevelkedett, a 30-ban Tordy Géza...

– Azt akarod mondani, hogy aki ott lakott az predesztinálva volt a színművészetre?

– Igen, valahogy így, mert Angyal Mari rendező a következő házban, Tessényi János operaénekes a mellette lévőben, velük szemben a Zolnay Zsuzsa és a Zolnay Pali, s az utca másik felén Marton Endre.

Fedák Sárinak is ott volt villája, de azt lebombázták. Az említettek közül egy cserkészcsapatban voltunk Tordy Gézával, velem meg is maradt a barátság. Visszatérve a családra, gyakorló-katolikus család voltunk. Húgommal együtt felekezeti-óvodába, felekezeti iskolába jártam, ministráltam a Szent Domokos templomban, majd az egyháznak meghagyott nyolc középiskola egyikébe, a szentendrei ferences-gimnáziumba íratlak. Viszonylag korán kellett kelmem, mert a 6,48-as HÉV-vel mentem ki.

– Mi volt az elképzelésed a jövőddel kapcsolatban?

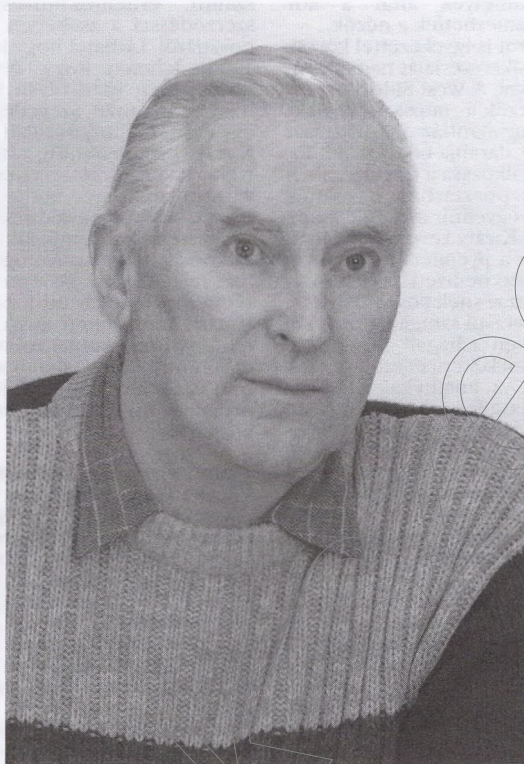
– Az életet ismeretében most talán kissé furcsán hangzik, de komoly elhivatottságot éreztem a papi pálya iránt. Aztán rádöbentem, hogy ahhoz én túl esendő vagyok. A másik dolog, ami érdekelt az atomfizika. Akkoriban is volt ilyen szabadegyetem-féle az ELTE-én, ahova rendszeresen eljártam Jánossy Lajos előadásaira. Bár mindig szerettem verset mondani, nem volt egy határozott elképzelésem a színházzal kapcsolatban.

– A családod járt színházba?

– Hogyne, volt színház és operabérletünk, amíg a szüleimet ki nem rúgták az állásukból. Furcsa dolgok ezek. Utólag tudtam meg, hogy apám a svéd követség megbízásából élelmet hordott a gettóba. Valószínű, ennek köszönhető, hogy 1945 után a Jóváérteli Hivatalban kapott munkát. Amikor kiderült, hogy nem akar belépni a kommunista pártba, mert elvből nem volt tagja más pártnak sem, azonnal kitétek. Évekig nem volt állásuk, a nagyapám postaaltiszti nyugdíjából, meg alkalmi munkákból tengődünk, egészen a Nagy Imre kormányra kerüléséig. Apám például kozmetikumokat kevert – drogista végzettsége volt –, s árulta a színházban, az öltözőkben, s ezért sokszor kapott ingyen jegyet. Így a színházzal ebben a nehéz korszakban sem szakadt meg a kapcsolatunk teljesen.

– Ha jól számolom '55-ben érettségiztél. Jelenkedtél valahova felvételtíre?

– Nézd, ez fel sem merült, X-es voltam. Ennél csak a K, a kulák bejegyzés volt rosszabb. Hiába volt jeles érettségim, felekezeti gimnáziumból egyetemre menni, az elképzelhetetlen volt. Kabinosnak mentem a Gellért fürdőbe, az egy elit hely volt, majd onnan áthelyeztek a Dagály-utcai fürdőbe, ami népfürdő volt. Nem volt nagy fizetés, de a borraalókból szépen ki lehetett egészíteni. Volt, aki zokni mosást rendelt, meg ilyesmi. A húsz fillérék szépen összegyűltek. Sok érdekes embert lehetett ott megismerni, szerettem ott lenni. Este pedig statisztáltam a Nemzetiben. Ez tartott a forradalomig. Részt vettem a tüntetésen. Aztán október 28-án, Szatmári Gyuri, aki orvostanhallgató volt, és még az Ilka utcából ismertük egymást, fölszaladt hozzám, hogy segítsék a sebesülteket ellátásában, mert kevés az ember. Így kerültem a Baross-utcai kórházba, majd bekerültem az egyetemista forradalmi gárdába, kaptunk dióverő puskát, karszalagot, mittudom én mit. Na most ugye ott volt szemben a Kilián-laktanya, párszáz méterre

a Korvin-köz. November 4-én, amikor megkezdődött az orosz támadás megkérdezték, hogy az egyetemi zászlóaljban, ki orvostanhallgató. Na most én nem voltam az, de a Gyurival együtt jelentkeztem. A fegyvert átadtuk és elmentünk sebesült-ápolónak. Hiány volt mindenben, szakemberekben is, így kénytelen voltam például egy sebészprofesszornak asszisztálni egy hasműtétnél. Aztán az értelmiségi munkástanácsok szervezésénél is ott voltam, így december 6-án tartóztattak le, amikor lefejezték a munkástanácsokat. Nincs ennek jelentősége, egy icipíci pont voltam én, anyyi, hogy tele volt a kabátom bélese az Főrsíek, Obersovszkyék által szerkesztett Élnök című laposkával. A Deák-téri rendőrkapitányságra vittek. Hajnaltól sötétedésig voltam ott, akkor az őrzőm felszólított, hogy most megyünk a pincébe. Azt hittem, na most végem. Elvitt egy ajtóig. Azt mondta, na most eltűnik vidéken évekre, fusson, s kilőkött az utcára. Megfogadtam a tanácsot, Veszprémben egy építővállalattal lettem anyagmozgató, de a telephely Balatonalmádiban volt. Ott voltam gyakorlatilag két évig, s betanított-munkás rangig vittem, a bazar, amit építettünk, mai napig megvan.

– Hogy kerültél el onnan?

– Volt egy osztályvezetőm, Kardos

László, akinek az apja Csepel polgármestere volt a háború előtt, a helyettese pedig Mérey Bandi a háború előtti hadsereg ejtőernyőse. Rájöttek, hogy tudok írni, olvasni, s megkérdezték, hol tanultam. Amikor kiderült, hogy a ferencesknél, attól kezdve egészen másképp kezeltek, magukkal vettek akkor is, amikor egyébként nem kellett volna, anyagbeszerzésre küldtek, bejártam így az országot, egyszóval megbíztak bennem. Akkor ők azt mondták, te mostmár munkás káder vagy, mehetsz egyetemre. Ez volt a szörnyű, ha azt írták a káderlapodra, hogy munkás vagy, akkor lehetőleg akár tömeggyilkos is, nem számított. Tehát munkásként felvételiztem fizika-matematika szakra, és tuti ami tuti, beadtam színművészetre is. Ez volt 1958-ban. Felvettek színésznek is, meg színházi rendezőnek is, akkor még nem kellett a rendezői szakhoz egy előzőleg elvégzett másik egyetem.

– Kikkel alkottatok egy generációt?

– Nádasy Kálmán volt a mesterünk, aki egyedülálló nagysága volt a magyar színház történetnek. Ma, húsz évvel a halála után, mindenki az ő tanítványa. Így szokott ez lenni! De mi voltunk az utolsó évfolyam, akinek ő végig osztályfőnöke volt. Külön volt a film- és külön a színházi rendezés, de az elméleti órákat rendszerint együtt hallgattuk. Hatan alkottunk egy évfolyamot. Gróhmann Jutka disszidált, és Selymes Jutka néven Párizsban rádiós rendező lett. Vagy tíz éve viszont egy riportot hallgattam, ő beszélt New-Yorkból, igazából nem tudom mi történt vele. A másik Friss Péter, szintén disszidált, Svédország egyik színművészeti egyetemén tanár. Az itthon maradtak: Sík Feri, aki a Nemzeti Színház főrendezőjeként halt meg, Ruszt Józsa, aki a közelmúltban távozott közülünk, a harmadik Kapás Dezső, aki a Vígyszínház rendezője, és a Színművészeti Főiskola tanáráként halt meg. Vagyis én élek egyedül az itthon maradtak közül.

– Hogy alakult a rendezői pályafutásod?

– Egy darabig nem helyeztek ki, bonyolult történet. Akkoriban kerestek a tévébe rendezőt, már főiskolás koromban rendszeresen készítettem műsorokat, főleg élő adásokat. Sok versműsort rendeztem. Például az Illyés Gyula 60. születésnapjának műsorát. Az történt, hogy egy műsorban Illyésnek, az Óda egy törvényhozóhoz c. versét kellett volna Latinovitsnak elszavalnia. Egyszer csak berohan egy szerkesztő, hogy „állj, Aczél ezt a verset letiltotta, helyette mondd el ezt”. Latinovits elolvasta, azt mondta, ezt nem szavalom el, ez szar. Hogy ki volt a szerző, most mindegy. Na ebből lett egy nagy botrány, mindenki tolta a felelősséget a másikra, végül engem, mint „legkisebbit” küldtek be Aczélhoz, hogy kérjek bocsánatot. Akkor törte meg Illyés a maga fogadta szilenciumot, s állítólag Kádár letolta Aczél, hogy akkor most miért kellett tiltani. Aczél, meg nem vállalta a felelősséget, áthárította a helyettesére, s így ért le hozzám, a legkisebbhez, a főiskoláshoz a felelősség. En meg azt mondtam, hogy én nem csináltam semmi rosszat, nincs miért

bocsánatot kérek. S ennek lett a következménye, hogy mindenki kapott szerződést, csak én nem. Aztán pár hónap múlva mégiscsak kiértesítettek, hogy jelentkeztem a Fészek klubban Gáti Pipinél. En egy nőt kerestem, kiderült, hogy Gáti Pipi a kaposvári színház igazgatója. Ez volt 1963 szeptemberében. Kaposváron találkoztam Bozók Pistával, aki akkor tért vissza az emigrációból, kineveztek ide, Szegedre főrendezőnek, s akkor ő maga mellé kért beosztott főrendezőnek. Két év után megbízott főrendezőnek visszahívtak Kaposvárra. Megkaptam a Dunántúli fesztivál legjobb rendezői díját. Akkor már egy ún. káderosztályos volt az igazgató, volt egy rövid időszak, amikor képeztek ilyeneket a színművészetin. En akkor elkezdtem abszurd színházat csinálni, a realisták mellett. Megrendeztem Görgeynek a Rokokó háború c. darabját, ami akkor reveláció volt, sok díjat is kapott. Kezdem kialakítani egy jó gárdát, Zsámbéki Gábot odahoztam, Koltay Robit, Tímár Évit. Nem értettünk szót az igazgatóval, úgy döntöttem, eljövök, átszerződtem Veszprémbe. De akkor Mislay Pista az évad kezdete előtt Balatonlellén meglátogatt, s szó szerint rimázkodott, hogy menjek vele Békéscsabára. Csaba akkoriban ilyen büntetőhely-félének számított. Elvállaltam és nem bántam meg. Soha emberrel olyan összhangban nem dolgoztam, mint Mislayval. Pedig korábban nem is ismertem. Shakespeare sorozatot rendeztem, Görgey ősbemutatókat, rendeztem a gyulai Várszínházban, teljesen szabadon állítottam össze a műsortervet. Volt egy érdekes eset. Száraz Gyurinak a darabját betiltották, mert akkor volt a Szovjetunióban a pártkongresszus, a Hruscsov leváltása után, amelyen Brezsnyev átvette a hatalmat. Egy örült szatíra volt, kinyomtatva nem jelent meg, nálunk az összes próbapéldányokat begyűjtötték, nálam maradt meg egy példány. Kiderült, hogy a szerzőnek sem maradt kézirat. Egyszerűen behívták a megyéhez. Nem tudok menni, mert főpróba van. Nem baj szakítsam félbe, menjek. Kapcsolták a K-vonalat, s azt mondták, le kell venni a műsorról. Mire visszamentem a színházba már a színészeket is hazaküldték. Viszont meg voltunk hívva Aradra, egy fesztiválra. Gyorsan színre vittem Illyés Fáklyalángját. Hadd ne mondjam, mit jelentett az Aradon játszódó Fáklyalángot 1971-ben Aradon eljátszani. Frentiu Sever jelmeztervező barátom bejött, azt mondta, ne várjatok semmilyen reakciót, minden jegyet felvásárolt a pártbizottság. Nem lesz egy magyar sem a nézőtérén. Ezt mondta délelőtt. Délután hat körül berobogott ragyogó képpel, hogy meg vagytok mentve, Romániában vagytok, az elvtársak eladták a jegyeket feláron, csak magyarok ülnek a nézőtérén. Szóval Csabán engem nagyon megbecsültek, ott kaptam meg az első Jászai Mari díjamat 1972-ben. De nagyon szerettem volna együvé kerülni a családdal. Az első szegedi periódusban ismertem meg a feleségemet, a kaposvári főrendezőségem alatt összeházasodtunk, és megszületett 1968-ban a lányunk. A feleségem balettdalancos volt, és sem Kaposváron, sem Békéscsabán nem volt balett. Ó Pestén élt, én meg vidéken. Megcsillantottak előttem, hogy Szeged visszavár főrendezőnek. Volt balett. Kézenfekvő, hogy igent mondom. Pedig Mislay Pista nagyon kért, „csak egy évet maradj, s akkor ketten megyünk máshova”. Nem volt türelmem. Elidegenedni sem akartam a családomtól. Akkor visszajöttem Szegedre, jött a feleségem, a lányom, s egy év múlva megszületett a fiam. Giricz Matyi volt az igazgató. Jó rendezőnek tartottam, de szakmai, stílusi kérdésekben nem értettünk egyet. Meg ő klasszikus baloldali volt. S ezt a fajta konfliktus szülő helyzetet, itt tapasztaltam meg igazán, kivéve a már említett Száraz György darab esetét, amit letiltottak. A letiltás másik módszere az volt, hogy kihúzták indok nélkül a darabot a műsortervből. Az Elbert Jancsi, akit később meggyilkoltak, ideadott nekem egy darabot – ő fordította – egy orosz szerzőtől, Erdmantól, akit a hazájában nem játszottak. Számaltanszor betették, kihúzták. Ezek már a debreceni történetek, a hetvenes évek vége. Sarkadi Imrét is kihúzták. Nem való magyar színpadra Sarkadi Imre. De ki is lehetett játszani az éberségüket. Azt mondták, a kihúzott darab helyére tegyék be egy másikat. Rozewicz nálunk be volt tiltva. Betettem a másik kihúzott darab helyére. Még egyszer nem ellenőrizték a listát. Nem tétéleztek fel, hogy lesz képem egy másik tiltott gyümölcscsel próbálkozni. És bemutattuk a Kartotékot. Annyi történt, hogy nem engedték, hogy írjanak róla. Ez az eset is engem igazol, aki mindig is azt állítottam, hogy a rendszer az öncenzúrára épült. Na de térjünk vissza Szegedre. A stílusi különbség rendező és igazgató közt mindig oda vezet, hogy kettészakad a társulat. S akkor egy nagyon kedves barátom Kertész Gyuszi lett az igazgató Debrecenben 1975-ben, áthívták, átmentünk. Négy évet voltam Debrecenben, ott melegektem meg a legkevésbé. Az egyetlen hely volt, ahol nem fogadtak be. Az én hibám is lehetett. Sohasem stábbal szerződtem. Mindig azt hittem, egyedül is meg tudok csinálni valamit. Volt egy minisztériumi osztályvezető, sajnos már nagybeteg, aki rajtam is, másokon is sokat segített. Ő nevezett el így: **Bajban van a messiás város, szaladj János, segíts János.** A fő baj, azt hiszem az volt, hogy bizonyos beidegződéseken akartam változtatni. Hogy nem a szakszervezeti titkárra a legjobb énekes, hanem a legjobb énekes a legjobb énekes. Na ebbe beletört a bicskám. Botránnyal jöttem el. Egy elfogadhatatlan helyzet elé állították a színházat. Azt javasoltam, hogy mondjon le az egész vezetéséről. Meg is

szavazták, de aztán Bényei Jóska igazgatót kivül, mindenki visszavonták, hogy mi megfenyegettük őket, azért szavazták meg a lemondást. Na azután nehezen kaptam állást, a feleségem meg nem is kapott. Közben Pozsgai lett a miniszter, s 1980-ban másodszer is megkaptam a Jászai Mari díjat. A feleségem azt mondta, ne vedd át. Sajnálom, hogy nem hallgattam rá, megalukvó voltam. Annyira rossz anyagi helyzetbe kerülünk, ötvenezer forint nagy pénz volt abban az időben. Aztán Kecskemétre kerültem 3 évig, majd visszahívtak megint ide Szegedre, öt éves kinevezéssel. Itt először életemben megpróbáltam kialakítani egy stábot. Meghívtam Görgeyt irodalmi vezetőnek, Vinkó Józsefet dramaturgnak. Miközben a nagyszínház felújítás alatt állt, a Horváth Mihály utcai Kisszínházban, meg a Belvárosi moziban játszottunk. A kritika is taccsra tett. Beskatulyáztak egy bizonyos elvárás rendszerbe, s ha más csináltam, nem értékelték, elhallgattak. Persze ez nem azt jelentette, hogy egyáltalán senki nem írt rólam. Ez a folyamat már 1975-ben elkezdődött. Nagyon szépen megírta ezt Czimer Jóska, aki az Illyés darabokat dramatiszálta. Na de lejárt az öt éves kinevezés, kineveztek augusztusban meg három évre, és decemberben leváltottak. Már '87 decemberében behívták a városhoz, hogy mondjak le. Nem mondtam le. Hogy ki volt a háttérben, nem tudom. A helyzet abszurditását fokozta, hogy leváltásom évében hívták meg a Hegedűs a háztetőn című produkciómát Nizzába, a nemzetközi színházi fesztiválra. S a következő évre, egy hónapos turnéra is meghívtak Franciaországba, ahova még a Cigánybárót is el kellett volna vinni. Ezt már nem engedték.

– *S ki volt az, aki a helyedre jött?*

– Ruszt József, egykori évfolyamtársam. Aztán később egyszer bocsánatot kért. A tévé nyilvánossága előtt a Stúdió c. műsorban. Hogy ha tudta volna, hogy az én karrieremet vele akarják elvágatni, nem vállalta volna el. A halála előtt én felhívtam, s megmondtam, el van felejtve. Na, mindegy. En maradtam beosztott rendező, 1997-ig, a nyugdíjazásomig. Ebben az időben sokat rendeztem külföldön, Grúziában, Litvániában, Temesváron például.

– *Művészet és politika: hogy illenek össze a te felfogásodban?*

– A művészet önmagában politika. Nincs apolitikus művészet. Persze nem a szó mai, devalválódott jelentését értem politika alatt. Aki azt mondja, hogy ő apolitikus, azzal már politizál. Szerintem a színház etikai és nemzeti kérdésekről szól. Aki úgy tud színházat csinálni, hogy ezeket kihagyja, az is politizál. Sokkal inkább, mintha direkt módon tenné.

Most nagy divat a rendező-központú színházról beszélni. Te milyen színházat szeretsz?

En az emberközpontú színház híve vagyok. Ez azt jelenti, etikai kérdésekről kell beszélni, és nem napi politikáról. Ebből következik, hogy a színésznak erős köze van a darabhoz. Több mint ezer színésszel dolgoztam, de nem hiszem, hogy találnál egyet, aki azt mondaná, ráerőszakoltam valamit.

– *Újabb alapkérdés: sokan összeegyeztethetetlennek tartják a művészi karriert a családalapítással. Te hogy éled meg ezt az álkonfliktust?*

– Azt hiszem, a családom nagyon megszervezte azt, hogy ezt a karriert, mondjuk inkább életutat, befutottam. Nem a kérdés van bajom, csak azt nem tudom, mennyire lehet az én életpályámat karriernek nevezni. A gyerekeimtől sokszor elvette az apát, a színház. A feleségem tartotta a hátát, és az ő szakmai karrierje sínylette meg. Ő meghozta értem ezt az áldozatot. Minél messzebb vagyunk a történésektől, annál erősebben érzem. Bár a gyerekeim visszajelzéseiből tudom, jó apuka voltam, de nem olyan jó, mint amilyennek kellett volna lenni.

– *'90-ben kezdted könyvírással foglalkozni? Miért?*

– A leváltásom után maradt egy úr. Ruszt Jóska arra kért, hogy könnyítsem meg a helyzetét, és egy évig ne tegyem be a lábam a színházba. Egy ilyen krízis helyzetben mit lehet tenni? Elkezd kocsimázni az ember, vagy begubózik. Szerencsém volt, meghívtak Grúziába, az egy nagyon izgalmas ország volt '89-ben. Találkoztam Polner Zolival, azt mondta, írd onnan a lapnak. És írtam. És közölték. Aztán hazajöttem, megláttam a színházban a Makó szobrot. Ki ez a Makó? Elkezdett érdekelni ez a kérdés, ki is ez az ember. S akkor beültem a könyvtárba búvárokodni. Péter Laci meglátott, elkérte a jegyzeteimet, elolvasta, s azt mondta, ezt kiadjud, folytasd, írd meg. Így kezdődtek a színház történeti kutatásaim.

– *Ezek nagyon szakszzerűen megírt dolgok. Honnan tudtad, hogy kell ezt csinálni?*

– Hát egyrészt megnéztem, hogy művelik ezt mások. És nem szégyelltem 65 éves fejjel megkérdezni a könyvtároskisasszonyt, aki a lányom lehetne, hogyan is kell ezt szakszzerűen csinálni. Az alázat itt is nagyon fontos, akárcsak a művészetben. Sajnos nem mindig sikerült megvalósítani. Előfordult, hogy több akartam lenni, mint a szerző.

– *Feltevődik-e benned a kérdés, hogy esetleg valamit másképp kellett volna tenned?*

Hát hogyné! Apám a halálos ágyán azt mondta, ha újra kezdené, papnak menne. Nyilván arra célzott, hogy akkor nem okozott volna fájdalmat anyni embernek a távozásával. Bár sok hibát követtem el, a legfontosabb kérdésekben, most sem döntenék másképp. Egy biztos, jobban figyelnék a családomra. És kevésbé lennék szigorú a barátaimmal.

Molnár János

Volt egyszer egy színház

XIII.

A szavam is elakad a meglepetéstől. Ismét Szegedre hívnak, főrendezőnek! Kihörpölöm a langyosra hűlt kávét, és gondolkodási időt kérek, hiszen alaposan meg kell fontolnom a dolgot.

- Egy hét múlva Szegeden találkozunk - nyújtunk kezét egymásnak. A hátralévő időben igyekszem mindent végiggondolni. Az bizonyos, már-már úgy érezem magam, mint egy szellemi beduin, aki egymástól egyre messzebb eső oázisok közt botorkál, valami véget nem érő kultúr-sivatagban. Jó volna végre megállapodni. Itt, Kecskeméten egyre zavarosabb a helyzet. Nem a várományos TV rendező Szónyi Sándort, hanem a pártbizottság emberét nevezték ki az új igazgatónak. A társulat forrong, minden esetleges, bizonytalan. Nekem is elegendő van a "mozgalmi" életből. Nincs értelme belülről erőltetni a változást, hiszen Pozsgayt is félreállították és a Népfőnt "elfekvéjébe" száműzték. Ezek mind amellet szólnak, hogy fogadjam el a felkínált lehetőséget.

De kire és mire számíthatok Szegeden? "Csak az erős, aki egyedül van" - mondja az amerikai Emerson! Igen ám, de ára van az egyedüllétnek. Magányosan nagyon nehéz színházat csinálni, mögöttem meg nincsen csapat. És Nevetőszemű? Mit szól a felkéréshez?

Nem örül neki. Nem szívesen menne vissza a Tisza partjára. Különbösen is, a gyerekek megszerették a pesti iskolájukat, minek őket, már kitudja hányadszor kirángatni megszokott környezetükből.

- Csak addig van ott rád szükség, amíg el nem készül az új színház - állapítja meg tárgyilagosan.

A megbeszélte időben, próba után, kölcsön Trabanttal mégis átmegek Szegedre. Nagy László a lakásán vár. Tájékoztató a színházi helyzetről. Kiábrándító. Ruszt teljesen szétverte a társulatot. A neves színészek közül Bartha Mária, Király Levente és Mentés József, a fiatalok közül pedig csak Vass Gábor és Bognár Zsolt nem ment vele. A zenés részleg a mozi-színházba szorult, egyedül a próza helye mondható megnyugtatónak a Kisszínházban. Tanácstalan vagyok. Végül megégyezünk, hogy a döntést a Zám darab bemutatója utánra halasztom.

A Pokoljárás - talán kecskeméti intimitásai miatt is - nagy siker. A kritika színtelenül fogadja. Közreműködésem a dramatisztikában - írja Nikolényi, a szegedi "vendég kritikus" - "messzebbre nyúlt egy rutinszerű beavatkozásnál, értékes irodalmi anyagot segített átmenteni új minőségébe." Ablonczy László is méltatja a produkciót: "A Sándor János rendezte előadás jökevény perceket szerez, a halállal is olykor komédiázik." A lényegében monodramának tekinthető előadás főszereplőjét, Tolnai Miklóst mindenki dicséri. Okkal. Hihetetlen empátiával bujt bele Zám "hőse", azaz Tibor bőrébe. Minden pillanata hiteles, valóban bejárja a pokol összes bugrját.

Am nem örülhetek felhőtlenül a kétségkívül sikernek, szorongok az önként vállalt határidő. Április eleje van, tovább már etikátnak lenne halogatni a Nagy Lászlónak adandó választ. Így Nevetőszemű minden okos, józan ellenérvére fittyet hívva, végül is igent mondok a szegedi invitalásra. A tagozatvezető - főrendező kinevezésem öt évre, 1987-ig szól. S mivel Pesten, a televízióban rendezni kezdem Görgey Gábor *Alacsony az Aranár* című TV-komédiáját, innen kezdem meg magam köré gyűjteni leendő alkotóársaimat.

Elsőnek Görgeyt igyekszem rávenni, legyen mellettem a színház irodalmi vezetője. Artúrral óráig rójuk az Abonyi utcát, - egyik oldalán a volt szovjet városparancsnokság, most pártiskola, a másikon az egykori Rákosi-villa, - és érvek, ellenérvek csatája után megegyezünk. Az irodalmi vezetőm, a legfontosabb munkatársam, tehát meg van! Az "ezeréves barát" szövetkezik velem. Azonnal javasol egy dramaturgot, Vinkó Józsefet. Régi ismerős, még debreceni egyetemista korából. Kisujjában van a modern francia irodalom. És a televízió színházi rovatának munkatársa. Kétszeresen is hasznos munkatárs. Jöjjön! Így haladok előre, lépésről lépésre, a társulat szervezésével. Nem könnyű a helyzet, hisz lényegében már a szerződtetések után vagyunk. Azt kell kifürkészni, kik nem írtak még alá szerződést, s közülük a legjobbakat lecsábítani Szegedre.

Közben a televízióban folynak a próbák. A modern vízőn történetből gyilkos szatírát formálok. A mai Noé (Mensáros László) és felesége (Pécsi Ildikó) a túlélésre játszik, kicsinyesen, de a nélkülözhetetlen INFORMACIO birtokában. S míg körbefonja őket az ügyeskedő, megvesztegetők és megvesztegethetők piti tömege, pellengérré kerül mai világunk. A két főszereplő és egy kis szerepben Körömdi János csodálatos munkatársaim. Együtt gondolkozunk, együtt soroljuk, visszatük magunkkal a többieket: Harásnyai Gábor, Balázs Pétert, Soproni Agit, Kovács Tituszt, Inke Lászlót, Horváth Gyulát és a többieket. Sikeres TV-játékot csinálunk, amit a bemutató utáni kritikák is nyugtáznak.

Szabadidőmben szakadatlanul színészekkel tárgyalok. Pap Évával, Dobos Kátival és férjével egy Váci utcai presszóban, Galkó Bencével az Erzsébetben, Hollai Kálmánnal a Fészekben, Kovács Zsolttal, Szirmai Péterrel meg a többiekkel Kecskeméten, a színesklubban kötöm meg a szerződést. Sajnos, Beke Sándort, a leváltott főrendezőt nem tudom meggyőzni, hogy jöjjön velem. Teljesíthetetlen feltételt támaszt, a Szabadtéri Játékok művészeti vezetői posztját. Ez pedig nem az én kompetenciám! Pécsi Ildi egy vendégjátékra tesz ígéretet, Anday Györgyit és Juhász Jácintot pedig a szezonnyit

Goldoni-darab, a *Mirandolina* szerepeire hívom meg. Miután Görgey segítségével már alakul a műsorterv, rendezőkről is gondoskodni kell, mert egyedül Angyal Mari maradt Szegeden. A diplomázó rendezőt, Tasnádi Martont szívesen fogadjuk, Csizsár Imrét és Korcsmáros Györgyöt pedig vendégnek hívjuk. A kedvezőtlen körülmények ellenére, elkészül egy közönség visszacsalogatását célzó műsorterv és a prózai tagozat helyzete, lassan rendeződik. Nagy László végre megnyugodhat.

A következő évtől a színház új szervezeti formában kezdi meg működését, az úgynevezett tagozat/gazdálkodási rendszerben. A társulat két tagozatra oszlik: prózaira, illetve operaira. A tagozatok művészeti téren teljes önállóságot élveznek s a költségvetést arányosan elosztva, a neki jutó pénzt ki-ki a maga belátása és felelőssége szerint használhatja fel. Nagy László a gazdasági igazgatóval, Györkei Sándorral együtt kezeli a közös működésre fordítandó pénzt, valamint a tartalék keretet és koordináló, illetve csúcs-irányító szerepet tölt be. Ez a modell még egyedülálló a magyar színházi életben. Utközési pontot csupán az operett jelent. Miközben az előadások kiállításra a prózai tagozat költségvetéséből történik, Pál Tamás, az operatagozat vezetője, a zenekar, a kórus és a tánckar fölötti rendelkezést visszatartja magának. Ez az öszvér megoldás még sok konfliktust okozhat!

A nyár folyamán, miközben a gyugyi "birtokon" álló parasztházat, - mint fecske a fészket, - ismét csinósítjuk, bővíttük, én fel-feljárlok Pestre, hogy Artúrral kialakítsuk az elkövetkező évek szakmai koncepcióját. Úgy gondolkozunk, hogy a színház rekonstrukciója - a tervek szerint, - 1985-re befejeződik. Véleményünk szerint az anyagi, tárgyi rekonstrukció mellett, elérkezett egy öt évre tervezett *szellemi rekonstrukció* ideje is. Fő pillérei: a magyar szerzők ösbemutatóival és sikeres darabjaik felújításával kialakított *nemzeti színházi* jelleg megteremtése, és a külföldi klasszikus valamint kortárs szerzők állandó műsoron tartása. A kedvező zenei lehetőségek, pedig arra ösztökélnek, hogy az operettek mellett a *musicaleket* is meghonosítsuk Szegeden. Ennek érdekében a prózai tagozat zenei vezetőjének a fiatal, tehetséges Nagy Imrét kérem fel.

Szegedi letelepedésünket megkönnyíti a művelődési osztály helyettes vezetője, Juhász Pál. Segit kiválasztani a szolgálatlakást, és gondoskodik arról, hogy Emese és Attila a legjobb iskolában kapjon helyet. Nevetőszemű, bár nem repes a boldogságtól, de beletörődik az új helyzetbe, aminek egyetlen előnye: ismét gyakorolhatja hivatását, a balett-művészetet. A leköltözés katasztrofálisan sikerül. A színház kocsját kísérő műszakiak, bár tisztes pénzt dugtam a zsebükbe, magasan találják a Lenin körüti hármadik emeletet, s az udvarra lerakott holmikkal faképnél hagynak bennünket. Ha Nevetőszemű szegedi ismerősei nem segítenek, a bútorokkal, könyvekkel, ruhaneműkkel és a két gyerekkel az udvaron éjszakázunk.

A vizontagság ellenére, végre Szegeden vagyunk. "Birtokba veszem" a próza birodalmát, a Kisszínházat, bejárom a kecskeméti ékszerdoboz után kiábrándító "mozi-színházat" és szemügyre veszem a szétvert, építés alatt álló nagy színházat. Kiábrándító látvány. A hatalmas épület kibelezeten tátong. A színpadot és a nézőteret szétverték, a számtalan színházi este édes emléket őrző nézőtéri székekkélfortyogó, szurokkal teli edények tüzet táplálják. A régi fényképek, plakátok, iratok egy dohos, vizes pincében reménykednek a megmaradásban, a vendégjátékok babérkoszorúinak s egyéb emléktárgyainak pedig, szörén-szalán lába kelt.

A régi épületből egyedül csak az örökifjú Horkits Erzsike maradt a helyén, pontosabban művészeti titkárként a moziban lévő, alkalmi titkárságon. Eppen ő hívja fel a figyelmemet a mellőzött Berdál Valira. Jókori! O lesz az Angyal Mari rendezte Három a kislányban a mama, Schubert szerepét meg Bárdi Sándorra osztjuk. Egy bolgár mesejáték után, majd ezzel nyit a Zenés Színház. A Kisszínház a *Mirandolina*-val, október elején. Ezt én rendezem. Az opera első bemutatója a Manon Lescaut lesz, de csak novemberben. A dalszínházi főrendezője régi ismerős: Horváth Zoltán. A két részleg közti bemutatókban némi aránytalanság mutatkozik. Zoliéknak négy tervezett bemutatójuk lesz, nekünk, - az operettekkel, - tizenegy! Pedig a próza még mindig szerepköri hiányokkal küzd. Remélem, jövőre majd teljes lesz a társulat.

Míg a szezonnyitó darabok próbái folynak, a Kisszínházi műszakkal megállapodom, hogy a próza költségvetéséből külön kelléktárat hozunk létre, s ügyes házi barkácsolással egy kicsit feljavítjuk a korszerűnek nem mondható színpadi világítást. Nagy lendülettel látunk a munkához, ám a próbák szaporodásával lelkesedésünk ugyancsak megcsappan.

Az 1982-83-as évad első bemutatója a *Mirandolina*. A címszerepet Anday Györgyi játssza, a három udvarlót: Király Levente, Juhász Jácint és Kovács Zsolt. Négyük közül Levente és Zsolt öszjátéka emelkedik ki. Ok adják a legjobban az általam elképzelt Goldoni-stílust. Levente olyan hallatlan intenzitással alakítja az éhenkorász órgroftot, hogy a bemutatót, legnagyobb rémületemre, fölfiástól falja föl a sült csirkét. Mikor megmondom neki, elkerekedik a szeme:

- Nem is vettem észre - mondja.

A helyi újságok ellentmondásosan fogadják az előadást. "Elmarad a várakozástól és a megérdemelt sikertől" - írja Polner Zoltán, míg Domokos László "felporgett, dinamikus előadás"-nak látja. En úgy ítélem meg, hogy bár mindenki a legjobb formáját hozta, az előadásnak nem tudtam megteremtini a stílusességét, ezért hatott kevésbé, mint reméltem.

Égésében tekintve sikeresen indul az évad. A *Három a kislányt* jól fogadja a közönség. A Korcsmáros György rendezte *Imádok férjhez menni*ben Frajt Edit, Vass Gábor és Bogrnár Zsolt olyan pazar komédiázást csap, hogy az előadás végén hosszú percekig zúg a vastaps. A bemutató Gyurinak nem csak a siker miatt emlékeztes. A premier alatt kapja a hírt Pestről, hogy megszűnt Tamás fia. "Indulatokat kiváltó", de szakmailag igen értékes előadást formál Behan A tüzszaból Csizsár Imre. A színjátszás legmodernebb eszközeit vonultatja fel, amivel a hagyományos előadásokhoz szokott nézőket pukkasztja, ám az új élményre nyitottaknak nagy örömet szerez.

Szegedi beilleszkedésünket segíti Leventével való korábbi barátságunk. A két család gyakran találkozik, mindig akad közös témánk, s nem csak a felnőttek, a gyerekek is jól megértik egymást. Nagy Lászlóval és Juhász Pállal, pedig premierekre járunk, - persze megint Nevetőszeműn van a család minden gondja, - hogy ott ismerkedjenek a szakmával, a szakma meg velük. Váratlan meglepetés is ér. Dobos Kati bejelenti, hogy várandós. Megnyugtatom, ne menjen betegágyámba, majd úgy intézem, csak az évad második felében osszanak rá szerepet.

Közben a Zenés Színházban megkezdik a *Tűzijáték* próbáit Tasnádi, akinek ez lesz a diplomarendezése. A lehető legjobb szereposztást kapja, - Obolszky cirkuszigazgató szerepében mutatkozik majd be Szegeden Hollai Kálmán, - és igyekszem minden segítséget megadni neki. En is hozzálatok Kocsis István A korona aranyból van című drámája színre állításához. Mindkét bemutató januárban lesz. Rendezésben is bemutatkozik egy új tagunk: Pap Éva. Ot még a főiskoláról ismerem. Tehetségű színésznő. Szükség is van kitűnő színészi képességére, hiszen Kocsis darabja - bár több szereplős, - valóban monodrámá. Morális aktualitását a benne rejlő kérdés jelenti: lehet-e országos érdeke a gyilkosság? Ez közelmúltunk valódná válszra való problémaképe. Nagy erőfeszítésembe kerül, a hét férfi szereplőt, - akik valóban csak végszavaznak Évának, - teljes erőbedobással készíteni. Amivel mind kitűnő színész, megható alázattal próbálja hátlatlan szerepét.

A színház még a látogatottság szempontjából kedvezőtlen decemberben is telt házakkal játszik. Az igazgató ráncba szedte a szervezőket, s azok gondoskodnak róla, hogy minden előadásnál kellő számú néző legyen. Az egyetemisták ráadásul jelentős kedvezményt is kapnak. Délután gyakran beülök a Káráz utcai jegyirodába és figyelem a közönséget. Meglepő, hogy a fiatalok a kedvezményt inkább a zenés darabokra használják fel s nem az elsősorban számukra bemutatott *A tüzszaból*.

A *Tűzijáték* próbáiról rossz híreket kapok. Hollai állandóan vitába keveredik a fiatal rendezővel s a többieket is erőszakosan maga alá gyűrve próbál. Ez az összeröheltetlenségé már korábbi társulatainál is megmutatkozott. Megpróbálom elsimítani az ellentétet, de azon nem segíthetek, hogy a senkire sem hallgató rendezőt s a békétlen színészt mind jobban kiveti magából a társulat. Szerencsére a sikeres bemutató sokat enyhít a feszült helyzeten, no és Görgy remek diplomáciai érteke. Ot természetesen minden bemutatót itt van, átvészi tőlem a protokoll terheit, és mint most is, segít - a siker jótékony hatását kihasználva, - elfeledtetni a hozzá vezető út keserveit. Vinkó Jóska most nincs vele. Párizsban van, s mint ígérte a jövő évadra onnan hoz nálunk még nem játszott darabokat.

Január 21-én tartjuk A korona aranyból van bemutatóját. Szerzőnk is megérkezik Erdélyből egy demizson kerítészigazgató pálinkával, ami persze a banketten gyorsan gőgeolajja avanszáll. A siker nagy. Hosszan ünneplik Évát és Kocsist. Szinte minden országos lap ír az előadásról. A szegedi előadás költői álom, egy rendező és egy színésznő költői ihletésű vállomása egy királynőről! - így a Tükör kritikus. A Népszabadság Tarján Tamás elemző kritikáját közli. "Főleg a vizuális elemekre érzékeny igényességgel... tiszta, egyszerű, logikus vonalvezetéssel dirigálta"-m a játékot-írja a rendezésről, majd folytatja: "különösen hatásos a jelenetek filmszerűen vágott, egy-egy szimbolikusán is telített történelmi pillanatot kimetsző eleje és vége, valamint az egész darab kezdete és befejezése. A vasfűgöny már annyifeleképp és annyi mindent játszott a színpad hátárait feszegető modern teatrumban. Sándor János mégis talált új funkciókat a vas fölönásának, illetve leeresztésének. A rajta mint falon kopogató Stuart Mária az első percben színterrel lép be; a zároakkord különrekeszti a szemben álló feleket, s lehullásával a hóhérvá pallosát is jelképezi." A Színház Évát dicséri: "egy asszony színváltásainak gazdag skáláját mutatja be, árthatlan és ravasz, szeszélyes és megfontolt, böles és butuska, csábító és puritán, pillanatra változik, ahogy a harci taktika megkívánja." Úgy tünik, megesináltuk az első, átütő sikert!

Nevetőszemű is bemutatkozik a *Luxemburg gróffjában*. Remek előadás. Motorja Király Levente, aki eleméntáris humorral adja Sir Basilt. Örülök, hogy a bosszankodásra mindig van ok. H. Zsolt, akit elengedtem vendégnek Zalaegerszre, a klubban arról fecseg, hogy azt hallotta, valakik (?) üzentek Rusznak, visszavárják Szegedre. Ostoba pletyka, csak arra jó, hogy megbolygassa a társulatot. Ráadásul Hollai ismét bajt kavár. Kijelenti, hogy a Honkongi paróka főszerepét csak szakállan hajlandó eljátszani. Angyal Mária, a rendező ragaszkodik a borotvált archoz. A vita állandóan közöttük, minden apróságokon összekapnak s ettől a próbák hihetetlenül rossz hangulatúak. Vegül Mária kérésére írok Szakonyinak, döntse el szakállas, vagy sem darabjának főhőse. Válasza: mindegy, csak jó színész legyen! Sajnálom Mariát, mert Kálmán most eljuttassa, hogy neki lett igaza. Úgy járkal a színházban, mint egy pulykakakas, gondolván, ő tehetségese is, meg szakállas is. De hala az égnak, a premierig már minden nagyobb botrány nélkül eljutnak, s az előadás nem is lett rossz.

Miközben folynak a jövő évi szerződötések és Ártúrral a műsorterv kialakításán dolgozunk, elkezdtem a Sok hűtő és

miért próbáit. Ez se megy egyszerűen. A két főszereplőnek eredetileg Pécsi Ildikót és Király Leventét képzeltem el. Ok alkati lag és színészi stílusban is remekül passzolnak egymáshoz. Am Ildit nem adta ki színháza, ezért más megoldást kellett keresnem. Vegül hosszas mérlegelés után Pap Évre oszom Beatrice szerepét. Ot azonban alkati lag már korántsem illik Leventéhez. Olyan koncepciót kell hát kitalálnom, ami ezt az ellentmondást feloldja. Így a különbözőségükből fakadó vonzalomra helyezem a hangsúlyt, az ebben rejlő humorforrást igyekszem kiaknázni. Levente empátiaja és gazdag színpadi tapasztalata sokat segít Évának is, és lassan életre kél bennük Benedek és Beatrice alakja. A népi figurák remek gazdát kaptak Mentés, Bogrnár, Jachinek és Kátó személyében. Bizakodóan nézek a bemutató elé.

A főpróba hetében azután Pap Éva váratlanul beteget jelent. Torokgyulladás, szerinte egy hétig nem szabad megszólalnia. Ez azt jelentené, hogy a premiert legalább egy héttel el kell halasztani. Ezt a bérletelés/és az egyeztetések miatt nem tehetem meg. Kimegyek a színezházba Évához, hogy megbeszéljük a dolgot. Valóban beteg, de úgy érzem, a szereptől való félelme is növeli baját. Próbálom meggyőzni, csak mozogja le, játssza el hang nélkül a szerepét a próbákban, a sűgő majd beolvassa a szöveget s így, -ha felgyógyul, - időben megvárhatjuk a bemutatót. Nem vállalja. Ragaszkodik az egy hét szünethez. A folyton körülöttünk serptepertől Hollai, meg csak tüzei. Miután Éva hajthatatlan, nem tehetek mást, közlöm vele, beugratom Dobos Kátit a szerepbe. Kati mindenki elképedésére egy nap alatt bevágja a szöveget, és megbízhatóan eljátssza - mit is várhatnánk egy beugratolt többet? - Beatrice szerepét az április végén, mindössze három nap csúszással megtartott bemutatóban. A viszontagságok ellenére Levente remekelt. "Sok ötlettel építette fel Benedek alakját. /.../ Egy érett színész jó egyensúlyú, izlésre, mértékértartásra való teljesítményének tapsolhatunk" - írjak alakításáról. Éva később visszakapja a szerepet, és felváltva játszhatja Kátival. Az akaratlan rivalizálás jót tesz az előadásnak. A végeredmény persze az, hogy Évi megsértődve elszoródik, az őt bujtató Hollai meg a nyakunkon marad.

Még a Shakespeare-darab próbái alatt egy rendkívüli előadást állítottam színre. A Juhász Gyula születésének centenáriuma-ra Vinkó készítette összeállítást, amit a televízió is közvejtett. Úgy kellett ez nekem, mint púp a hátamra! Az viszont jó, hogy a Párizsból hazatért Jóskaival végre hosszabb időt tölthetünk együtt. Remek darabokat hozott, ebből kettőt, Dumas - Sarte: Kean a színészét és Dario Fo: Egy anarchista váratlan halála című komédiáját jövőre műsorra is tűztük. Kíváncsian fagatom JóskaÉt Elbert Jancsi márciusi - enyhén szölvá - különös haláláról és családja tragédiájáról.

- Itthon arról suttognak, hogy a KGB tette el őket láb alól, mivel 1956-ban, Andropov akkori nagykövetségnek Jancsi tolmácsolt. Talán túl sokat tudott az új főtiktárról?

- Kint is van ilyen szöbeszéd, ám mindenki csak találgat. Bizonyosat senki sem tud.

Énnek ellenére, ismét a műsortervbe veszem az évek óta betervezett, ám nem engedélyezett, Elbert fordította Erdman szatírát, a Mandátumot. Már a beadás pillanatában kihűzzék a bemutatandó darabok közül...

Kísérlet képen a Kisszínház színpadát alkalmi stúdió színházra alakítottuk, és itt tartjuk meg az évad utolsó bemutatóját. Két egyfelvonásost állít színre a színész Galkó Bence, Boldizsár Péter: Félálmaink és Mrozek: A nyitl tengeren című műveit. Az előadás remek, mégis villámgyorsan le kell venni a műsorról. A minisztérium szerzői jogi problémákra hivatkozik, ám nyilvánvalóan politikai oka van az intézkedésnek. Magyarul: az előadást - túlságosan szökömondó - betiltják!

Május végén a megyei KISZ felkérésére a pécsi kulturális fesztiválra összeállítom és megrendezem a fiatalok versenyprogramját, amivel elnyerik a nyugdíjat. Ezzel azután számomra véget is ér ez a farszót évad. A gondok, bajok mellett egyet biztosan nyugtázhatok: úgy tünik, a közönség bizalmát lassan visszanyerjük. Példa erre a Mirandolina több mint 50, és az Imádok férjhez menni 75 előadása!

A nyarat ismét Gyugyón töljtük. Néhány napra Leventék is lejönnek. Annyira megtetszik nekik a környék, hogy házat akarnak itt venni. A gyerekek, Emese és Attila is jól érzi itt magukat. Egész nap csak a Balatonban pancsolóznak. Megismerkedünk felső szomszédunkkal, egy rádióssal, és megtudom tőle, a falu túl végén lévő Sandi völgyben budapesti bábszínházások vettek házakat! A nyár végére nomád körülményeink tovább javulnak. Beszerelük a kúba a szivatyt, és végre használni tudjuk a ház "vizes blokkját", a fürdőszobát meg a konyhát.

Az 1983-84-es évadra jelentős változások történnek a szomszéd, kecskeméti színházban. Beiktatják a Jancsó, Hernádi, Gyurkó "álom triót". A hagyományos színházi struktúrányomban szétverik, mert az általuk kigondolt új működési forma létrehozásához tíz millió forint apanázszt kapnak. Ennyi pénz az összes magyar színház gondját megoldaná. Nem csoda, hogy emiatt tavasszal a Színházművészeti Szövetségben is botrány támadt. Többen követelték, vonják meg tőlük a plusz pénzt. En azt javasoltam, a többi színház is kapjon annyit. Persze egyik indítványból se lett semmi. Mint ahogy abból az előterjesztéséből sem, melyben javasoltam, ne csak Pesten legyenek a színházi találkozó, hanem rotációs rendszerben, a különböző vidéki színházakban is. A szakma "fejének" tekintett elnökség lassan gitt-egylethez lesz hasonló. Rágódunk a problémákön, eredmény nélkül. A kitüntetések felterjesztésénél is egyre kevesebb a szavunk. Előfordult, hogy egy színészt a közönség ülő Székely Gábor nevében javasoltak művészeti díjra, úgy, hogy ő, az igazgatója, nem is tudott a felterjesztésről!

Szegeden is sok minden megváltozott. Bartha Mária, mivel anyagi igényét pénz szűkében nem tudtam kielégíteni, Zalaegerszre szerződött. Pál Tamás és Horváth Zoltán is elmentek. Az operatagozat új vezetőségét karmester, egy-

ben főrendezője is, Oberfrank Géza. A rendezést Felsenstein mellett tanulta, Berlinben. Roppant fegyvelmezt, zárkózott, távolságtartó ember. Az első igazgatói értekezleten kiderül, nem hajlik a kompromisszumokra. Mindezek ellenére rám kedvező hatást tesz. O is családostól jött Szegedre. Házon belüli tekintélyét növeli, hogy ő lett a Szabadtéri Játékok művészeti vezetője. Új helyzetet teremt a színházban a kötelezően bevezetendő ötnapos munkahét is. Hétfőn és kedden nincs előadás, a heti két szünnapot mindenkinek ki kell adni. Anti színházi szituáció! Csak rengeteg fejtörés, színészegeztetés és megalkuvás árán sikerül egy elfogadható próba és bemutató tervet kidolgozni. Elképzelhető, hogy ez milyen nehéz volt, hiszen a társulatnak a kötelező terv szerint az évadban 130 szegedi és 36 tájéladást kell teljesíteni. És ebből az opera előadásszáma csupán 34!

A kecskeméti változások következtében többen hozzánk szerződtek. Többek között Flórián Antal, Bácskai János, Borbáth Ottília és Lengyel János. Új művészeti titkárunk, Simon Ibolya szintén Kecskemétről jött. A Nemzeti Színházról Szabó Ildikót szerződtettük, a főiskoláról Bodolay Géza jön diplomarendezésre hozzánk, két végzős színész, Juhász Róza meg Janisch Eva pedig az idén eljátszik egy szerepet nálunk, és jövőre itt kezdi meg színi pályáját. Az operatársulat Andrejcsik Istvánnal gyarapodott s a balett vezetője Laci kérésére Nevetőszemű lett. Nem örül neki, mert ezzel csak a gondjai szaporodnak.

Evadnyitó előadásunk a Zenés Színházban bemutatott Bál a Savoyban. Művelő Mária a lehetőségeket meghaladó, látványos, szellemes előadást rendezett. "A lelkesedés az egész társulatot jellemezte. Jó volt látni, milyen örömmel, kedvvel vágtak neki az új évadnak" - írja Nikolényi. A Szegeden debütáló Bácskairól pedig megállapítja, hogy "lubickolt" Musztafa bej szerepében. Kedvvel, tehetséggel komédiázik Török Vera, Harmath Andrea és Csizmadia László is. "A táncosok közül kiemelkedett biztos technikájával és stílusérzékével Baráth Ibolya" - így a Táncművészetben Bokor Roland. Szóval jól kezdődik az évad!

En elsőnek a London királya, avagy Kean a színész című, műfajilag játéknak meghatározott darabot rendezem. A korban egymástól vagy száz évre lévő társaságok közül Dumas hivatásunk romantikus, Sartre pedig az idegenszert és lelket végsőkéig igénybe vevő, s végül a magányhoz vezető oldalát mutatja meg. A darab módot ad a művészi szabadság és a társadalmi, politikai szabadság közti konfliktus bemutatására is. A színváltásokat boszorkányos gyorsasággal megvalósító díszleteket a hatalmas tapasztalattal rendelkező Varga

Mátyással terveztetem. Matyi bácsi az egész világot színházzá alakítja, még a nézőteret is bevonja a játékba. A címszerepet Király Leventére osztom. Kean alakjába 25 éves szakmai múltja minden tapasztalatát, keservét és örömet beleürítheti. Salamon sügő hálás figurája Mentessé, de Dobos Kati, Borbáth Ottília és Szirmai Péter is hálás szerepet kapott.

Levente - akit, mint a szakmában mondják: pofon csapott a szerep, - teljes erőbedobással próbál. Szenvedélye húzza, ragadja magával a többieket. Napról napra láthatóbban bontja ki a sikeres, és mégis szívszorítóan magányos színészszeni jellemét az írt szöveg bonyolult szövegéből. Szinte egész fizikai lényé átalakul. Tartása megváltozik, gesztusai megújulnak, és lassan megszületik egy ismerős ismeretlen ember: Kean a színész. S mintha ez a varázslatos metamorfózis ragadós lenne vele együtt alakul Mentessé gazdjára tükrévé, Salamon sügővé; Dobos Kati számító, kezdő színésznőskévé; Szabó Ildi pletykás grófnévé és Szirmai Péter hűvös eleganciájú, walesi herceggé. Nem is emlékszem még ilyen természetesen egyszerűséggel, könnyedséggel és élvezettel folytatott próbafolyamatra. Nem dolgozni, játszani megünk a színházba. Hivatásunkról szóló nagy, közös társasjátékok játszani, aminek csak egyetlen szabálya van: hozz a próbára minél többet szakmai tapasztalatodból, s azt építsd be a játszandó figura jellemébe. Végre igazi együttes Kovácsolódik!

"Evek óta azért nem mutatják be a darabot színházaink, mert nem találunk rá alkalmas színészt" - írja a bemutató után a Népszavában Bányai Gábor, majd így folytatja: "Király Levente lubickol a szerepben. És közben saját bőrét viszi a vásárra: a hazánkban még mindig lenézett vidékiséget, a kitörési vágyat, az öregedést, a pocakosodást teszi személyessé." A többi kritikus se fukarkodik a dicsérettel: "Ellenállhatatlan volt, fenséges és igaz" - így a megyei Hírlap; a Magyar Nemzet szerint "megérettet velünk a színész figurateremtő varázsát"; "csak az elragadtatás hangján lehet szólni herikus alakításáról" - állapítja meg a Magyar Ifjúság, és végül álljon itt a Színház című lap véleménye: "Király Levente saját emberi és színészi kvalitásait bontotta ki: merő selymaságát, köpéságát, kitűnő humorérzékét, sohasem bántó iróniáját, kedve s öntetszelgését, egész lényének derűs egyszerűségét, harmóniáját és hatalmas játékkedvét." A többi szereplő sikerét bizonyítja, hogy a "felvonásvégeken szünni nem akaró vastaps tartotta függöny előtt az együttest." Ami a magam munkáját illeti, annak örülök a legjobban, hogy észrevették: "a szerelmes - filozófikus - romantikus pergő játékból helyi hitvallás" formáltam. "Arról, hogy miért fontos a színház, miért fenségesek az esendő

Kocsis István

A MEGKOSZORÚZOTT

DRÁMAK

*Táncos Vera rendezésénél
nincsen, akivel - nem lehet!
gyakran felváltottuk az évad
rendező elbenedett és a felke-
rem sajtókat beszégetésükkel
a rendező és rendezője har-
monikus együttműködéséről, s aki
ma este reménytelen bebizonyít-
totta, hogy az elbenedett
kezi, táncosai
igazi táncosokkal és hi-
szenettel*

KRITERION KÖNYVKIADÓ

BUDAPEST 1982

Károlyi István

Szeged, 1983. június 21.

ripacsok." Másfél év óta először érzek nyugalmat és megelégedést. De azt is tudom, hogy Levente pályája új szakaszához érkezett, felívelő sokat ígérő stációhoz. Ez pedig felelőséget ró rám, meg kell találnom azokat a szerepeket, amelyek szakmai kibontakozását segítik.

Nincs idő kiélveznem a siker nyomába járó szegedi népszerűséget, mert a premiért követően Nagy Lászlóval Szombathelyre megyünk. Utközben Gyúgyon, megmutatom szerény tuszkulánomomat, felkeressük a kocsmát és a vele ikerpárként működő borbélyműhelyt, hogy hallgassuk a "parasztbölcselő" Keller Jani bácsi történeteit, és feltöltődünk a magyar falu még mindig romlatlan tisztaságával.

Szombathelyen az életünk irodalmi folyóirat rendez tanácskozást a mai magyar drámáról. Minden valamire való drámaírónk részt vesz rajta. Ugyanez nem mondható el a színházak képviselőiről. Bár én nem sokat adok ezekre a "konferenciákra", - csináljuk, ne tanácskozzunk róla, ez az elvem, - mégis eljöttem, mert az egyik este a zalaegerszegi Hevesi Sándor Színház nyitó előadására megyünk át. A tanácskozás egyetlen figyelemre méltó megállapítása: a mai magyar drámairodalom fejlődésének legnagyobb akadály, az ösbemutatózás. A színházak csak eredeti bemutatók tartására vállalkoznak, - ha vállalkoznak, - reprimékre nem. Örömmel nyugtázom, hogy mi, Artúr jóvoltából, ez alól kivételként vagyunk. A vita, beszélgetés sok más elgondolkozott problémát is körbejár, amikor berobban közénk a meghívott, ám késve érkező Kornis és minden előzmény nélkül hosszas panaszáradatba kezd az üldözött hazai zsidóságról. Hogy jön ez ide? Értetlenül figyeljük a szenvedélytől fűtött szavait. A konstruktív hangulatnak egyszerűen vége. Felállok és otthagynom a tanácskozást. Többen követnek.

Este Zalaegerszegen megnézzük Az ember tragédiáját. Ruszt Jóska érdekes előadást rendezett. Átgondolt, filozofikus koncepció. Csak a több Évát és Adámot vitatom. Gábor Miklós megejtően rokonszenves Lucifer. Az egész előadás borongós, pesszimista üzenet. Jóska megmutatja, a szakma szókimondó részének jövőképét.

Visszatérve Szegedre egy sajtótámadás kellős közepében talalom magam. A szegedi színház megnyitásának századik évfordulója alkalmából, Nikolényi István tollából cikk jelent meg a Tiszatájban. (A színház nem ünnepli a jeles évfordulót, hisz mit is ünnepelünk egy szétvert romhalmazon?) - Az írás felelmegeti "azokat a szép napokat" - ez a címe is, - a prózai társulat jelenéről, pedig sötét képet fest. Obérfrank személyében az operajátzás jó kezekben maradt - írja a szerző, - "szemben a drámajátzással, mely változatlanul kilátástalan küzdelmet folytat a prosperitáért." Sok "vádpon" mellett a dolgozat legbátrabb megállapítása: "ebből az intézményből kitűnően meg lehet élni, de lehetőségeihez mérten, a körötte ágyazódó urbanizáció esélyeit kihasználni, annak megfelelni, nincs elég képesség, tehetség, invenció." Vádként olvassa az új vezetés feje, a bérletesek tüzezzéről nyolcezerre csökkenő szómát, miközben figyelmen kívül hagyja, hogy a tanács kötelező előadászámunkat 420-ról 166-ra szállította le! Nem akarja észrevenni, hogy amíg előadászámunk 3/5-ével csökkent, addig bérletesainknak csak 1/5-ét vesztettük el. Az írás tartalma és hangtűzése kísértetiesen egybe-cseng Sebe Jánosnak, a városi társulatság tagjának véleményével.

A társulat becsületét védendő, válaszlevelet írok, melyben pontról pontra cáfolom Nikolényi állításait, végül így fejezem be vitáimatotam:

"Sosem volt-kenyerem a magyarázkodás, én nem a szavak, hanem inkább a színházcsinálás emberének tartom magam. Elképzeléseink megfogalmazását azonban fontosnak tartom, s ha ez magyarázkodás, úgy az ilyen magyarázkodást vállalom. A hivatkozást sem szeretem, ám most mégis hivatkozom hajdan volt ferences tanáromra), Szikra atyára, aki megtanította nekünk és megértette velünk a híres mondást: Navigare necesse est, vivere non est. En ezt a mondást a színházra nézve is érvényesnek érzem: színháznak lennie kell minden körülmények között. Ezt vallom én, ezt vallja minden művész és nem művész munkatársam. Nem szükséges tehát a körülményekre hivatkoznunk. A magyar írók nem azért írnak drámát, mert abból meggazdagodnak s a magyar színházművészek sem azért töltik be hivatásukat, mert abból kitűnően meg lehet élni. Aki ezt hiszi, nem ismeri a színház hétköznapiját. Drámaíró és színházművész azért teszi a dolgát, mert nem tehet mást; csak a színház szűk és mégis tág keretei között tudja kifejezni annak a közösségnek, annak a társadalomnak gondját és örömet, búkeségét és keserűségét, minden rezdülését, amelyben él. Sokkal inkább elhivatottság, munka és felelőség tehát a színház, mint rivaldafényes könnyű élet. En ezeknek a követelményeknek röntgenszűrőjén át nézem az elmúlt évadot."

Szerencsére a társulatot nem befolyásolja az elméleti csatározás, - a színészek teszik a dolgukat. Korcsmáros György ismét egy sikert rendez, a Charley néniét. A remek zenét a szegedi születésű Aldobói Nagy György komponálta. Ebben a

darabban mutatkozik be Lengyel Jancsi barátom - sikerrel. A Zenés Színházban a helyi televíziós szerző, Pavlovits Miklós gyermekmekknek írt darabját állítjuk színpadra, a Giling-galang csodája címmel. Az 1984-es év elejére két produkcióval készülünk. En a Kisszínházban Görgey Fejek Ferdinándnak című történelmi komédiáját, Angyal Mária a "moziban" Női - Szenes - Fényes sikerdarabját, a Nyitott ablakot kezdi próbálni. Különös, de Mariában mindig érzek valami megbánottságot, sértettséget. Talán joggal hordja ezt magában. Közel két évtizede rendez Szegeden, és tavaly, amikor nagy bajba került a színház, mégsem őt bízták meg a főrendezősséggel, hanem egy "idegent" - engem hívtak Kecske-métról.

Sajnálom Mariát. Valahogy ott ragadt a próza és a zene két partja között. Pedig jó rendező. Felkészült, biztos ízlésű, "előjátós". Hangulatember, néha megejtően kedves, máskor kifejezetten gonosz. Jaj annak, akit nem szeret! Meggyőzri, vért pisilte vele, míg másokkal simogatóan kedves, elnéző. A büfében mindig nagy udvar veszi körül. Elvezik szellemes csevegését, imponáló műveltségét. Cinikus, szellemes bon-montját szívesen idézik, mint például azt is, hogy az operett harmadik felvonását már nem kell megrendezni, "elcsúszik az már a saját nyálán." Mari most megint kifogta Hollait. Allandó kettőjük között a villongás, összetűzés. Kálmán egyre erőteljesebben bomlaszt, Mari ellen uszítja a színészeket, akik viszont már vele nem akarnak játszani. Többen is kijelentik nekem, hogy ha a szezon végén Hollai marad, ők mennek el a színháztól. Csitítom őket, mást mosi nem tehetek, teljesen leköt a rendezés.

Görgey darabja roppant aktuális: a történelmi "pangások" időszakában csak keveseknek van elég erőik etikai tartása ahhoz, hogy büntetlenül túléljék a morális fertőt - nyilatkozom Domokos Lászlónak, a Délmagyarország újságírójának, amikor a darab felől faggat.

A török megszállás idején - az időpont persze napjainkban is lehetne, - játszódó történelmietlen történelmi groteszkben Leventének ismét kitűnő szerepe van. Puhány, etikátlan, ügyeskedő, ha kell a hazát is áruba bocsátó figurát alakít. Mentés se panaszkodhat, ő szerepe szerint egy jószándékú, de akaratgyenge hazafit alakít majd, aki maga is előidézője a gyűlölt erkölcsi posványoknak. Unatkozó, szerelemhős asszonyt vendégként Berek Kati adja. Kovács Zsolt a rideg, számitó megszálló, Szirmai Péter egy tehetségtelen költő, Flórián Antal pedig egy kedélyes, ám kegyetlen török követ szerepét kapja. A Csehszlovákiában végzett, új diszlettervező, Molnár Zsuzsa leleményes játkéteret készítet. Dűledező, szegényszaga téglavartat, a zenekari árok külső szélén is végigívelő makett falakkal.

Mária és az én bemutatóm között csupán egy hét van. Főpróbáját mégis végig kell ülnöm, hiszen ez is a főrendező feladata. Megnyugvással látom, hogy a sok konfliktus ellenére vállalható produkció született. Igazolják ezt a közönség is. "Angyal Mária rendezése /.../ a sok jó szerep néhány jó színészi alakítással mulattatja a nagyérdeműt. Hollai Kálmán viszi a primet: a figura háttérországnak tapasztalataival töltkezve játszik el amolyan népszínművesre honosított Svejket" - áll a Tiszatájban megjelent Nikolényi recenzióban. Bár Kálmánnak tagadhatatlanul közönségikere van, érzem a "Hollai-kérdést" mihamarabb le kell zárni, különben zsetészik az együttes.

A Görgey bemutatóval egy érdekes kísérletbe fogunk. Hódmezővásárhelyen előbematotát tartunk s tapasztalatai szerint, ha kell, javítok az előadáson. A "tájbemutató" után, néhány apró súlypont-módosítást követően, január 13-án Szegeden is megtartjuk a premiert. Többek titkozása ellenére - "minek az aktuálpolitizálás" mondják, - a darab végén a szereplőkkel magyarul elenkelettem Lannon: Imagine című, híres békedalát. A siker nagy. A színészek közül Király Levente és Kovács Zsolt kasszirozzak be a legtöbb tapost. A kritika is őket emeli ki a játszó személyek közül. "Király a gypajasi várispan nagy kombinátor szerepében jószérvel az egyetlen, aki megoldja a textus révén szinte megoldhatatlant: olykor lehetetlen finom könnyedséggel és eleganciával vált ritmust, mértéket tart a karakterének alapjellege és a történelmi frivólitást néha nagy komédiázásra csábító kísértései között. Kovács Zsolt (Fiegl Hieronimus királyi biztos), akik eddig talán soha nem láttunk ennyire éretten és ennyi ízléssel játszani, fanyar iróniával és rendkívül következetesen formálja meg a hatalom képviselőjét. Párosuk időnként élményszámba menő pillanatokot szerez."

Február elején, kikapcsolódásul, - no meg, hogy a társulatnak egy kis reklámot csináljunk, - elfogadom az Irodalmi Kávéház meghívását. A Royanban működő vállalkozásnak ez a második estje. A prózai együttes fiataljainak bemutatását vállalom magamra, s ők nyíltan beszéltek szerepálmaikról, családjukról és anyagi gondjaikról is. "A színészek" - írja másnap az újság, - "mint szakmájuknak elkötelezett, ám igen sok gondnal, problémával küzdő embereként jelentek meg a közönség előtt: a maguk realitásában. S ez így volt jó. A kis műsor, amit adtak, akár ajándékraadásnak is felfogható. Tetszett. Megtapsolták őket."

Március másodikára érdekes bemutatónak ígérkezik egy Shakespeare-kortárs szerző testvérszerelmet középpontba állító műve. Artúr kérésére Vas István lefordította nekünk John Ford tragédiáját, a Kár, hogy kurvát. A nálunk Kár, hogy k... címmel játszandó darab Bodolay Géza diplomarendezése lesz. A mű körül nagy vita támad, mert Zsámbéki is be akarja mutatni a Katonában. Vas István azonban - mivel mi fizettük a fordítást, - ragaszkodik hozzá, hogy a pesti bemutató csak a szegedi után legyen. A színészek, - a két főszereplő: Dobos Kati és Vass Gábor, meg a többiek, még Hollai is! - nagy kedvvel próbálnak, imponál nekik rendezőjük határozottsága, felkészültsége és szeretetreméltó egyénisége. Bár érdekes, izgalmas előadásban állítják színe a magyarországi bemutatót, az országos sajtó hallgat. A pesti színházi klikk szilenciumot parancsol. Majd az ő premierjükéről írjanak, mint ősbemutatóról...

Mialatt Szegeden a Ford darab készül, én szabadkai meghívásnak teszek eleget. A Népszínház új, fiatal igazgatója, Arok Ferenc kéri segítségemet. Bájban vannak. A magyar társulat munkáját számtalan indokkal akadályozzák, anyagi támogatásukat évről évre csökkentik, ráadásul a közönség is elmaradt. Valóban, Szabadkán egyre fogy a magyar. Megpróbálunk több éves akcióttervet kidolgozni. Mindketten arra a következtetésre jutunk, előbb a közönséget kell visszacsalogtatni. Üres nézőtérnek hiába játszanánk bármilyen magvas drámát, semmire se mennénk vele! Ugy döntünk Deval habkőnyű vigjátékát, a Nádas Gábor zenéjével feltupírozott Potyautast tűzzük műsorra. A két főszerepet Jónás Gábor és Arok Ferenc alakítja. A táncok koreográfiáját Nevetőszemű állítja be. Ez a rendezés hihetetlenül igénybe vesz. Naponta ingázom Szeged és Szabadka között, hiszen nem hagyhatom a vezetést nélkül társulatomat. De úgy látszik, még fiatal vagyok, mert jól tűröm a gyűrődést. És az előadás se érződik, hogy a rendező napi 100 kilométereket utazott. A bemutató, március derekán, jól sikerül. "Arok Ferenc a groteszk megnyilvánulások mestereként adott lendületet a játéknak" - állapítja meg az egyik kritikus. - Jónás Gáborról pedig így ír: "kikerekített Martine jellemet, belső töltést adott tulajdonságainak. Mindvégig központi hőse tudott maradni a jeleneteknek." Amit rolam közöl, az egyenesen hízelgő: "a vigjátékot nem stülizálta át, mégis - mint valami üres akkumulátort - feltöltötte művészetének vibráló áramával." Hát azért ennyire jó rendező nem vagyok! Mindenesetre a gázi felvétele után Nevetőszeművel eldöntjük a pénzt nyáron a két gyerekkel az Adrián költjük el. (Megjegyzem, hogy a közönségdöngőkkel küzdő színházról, az 50. előadás után egy díszes albumot kaptam, az előadás képeivel. A közönség visszacsalogtatása tehát sikerült!)

Alig érek haza, azonnal hozzátalok dédelgetett teremhez, "a musical meghonosításához". Erre a célra Artúrral Fejcs darabját, a Jó estét nyár, jó estét szerelmet szemeltük ki, s ezzel zenei vezetőnk, Nagy Imre is egyetértett. A Fiú szerepét Kovács Zsoltra bízom, a három lányét Dobos Katira meg a két végzős főiskolásra: Janisch Evára és Juhász Rózára. A zenei alapot, amire előben ráénekelnek majd, a Vígshízházról kapjuk. Attúnékkal, montázstechnikával, filmszerű előadást tervezek, s ehhez Varga Matyi bácsi kitűnő, kocsiokon gördülő díszletet komponál. Zsolt fantasztikus energiával veti bele magát a munkába. Valamilyen titokzatos úton a történet alapjául szolgáló perirathoz is hozzájut. Mindenhol próbál. Otthon, utcán, üzletben, talán még a tusolóban is. Annyira magára húzza a szerepet, hogy már nincs is Kovács Zsolt, csak egy áldiplomata barangol a szegedi utcákon. A bemutatón méltán kapja ő a legnagyobb tapsot. Joggal, mert "Kovács Zsolt Fiúja sok emlékeztetés perceret szerez. Egész attitűdje, tartása, járása, szorongásos magabiztossága sok mindent megsejtet a darab sajtáságos lebegéséből, ugyanakkor féltést és részvétet ébreszt a nézőben." Am nem minden kritikus dicséri. Van, aki ének-tudását kritizálja, más egyéniségének súlytalanságát kifogásolja. A három lány alakítása, valamint az én rendezésem is megosztja a véleményeket. Csak az epizodistákat - többek közt Hollait, Flóriánt, Galkót és a gyümölcsáruslányok karát - dicsérik egyöntetűen. Ezen kívül a hangtechnika szapulásában is egyetért minden kritikus.

Az éneklés hiányosságainak esetelésénél nem tudok keserűség nélkül gondolni kudarcba fulladt "továbbképzési" kísérletemre. Még az év elején lehetőséget teremtettem arra, hogy a színészek reggel kilenctől bejárhasanak a táncosok gyakorlataira, így csiszolódhat mozgásuk, fejlődhet táncudásuk. Sőt Nagy László támogatásával szerződöttünk szá-

mukra hangképzésüket segítő énektanárt is. A munkaidő szigorú betartása miatt, a foglalkozásokon való jelenlétet nem tehettem kötelezővé, de biztam benne, hogy sokan önmaguk vesznek rajtuk részt. Tévedtem. A lehetőséggel alig néhányan éltek. A többség szelíd ösztökélem ellenére sem jelent meg rajtuk, sőt a büfében Mentés Jóska még ki is kérte magának az ilyen "dedős" módszert. Így azután az évad végére hamvába is halt nagy reményekkel indított próbálkozásom. Pedig bebizonyosodott, hogy az új műfajhoz nagy szükség lenne az ének és táncúdas tudatos fejlesztésre!

A Fejcs-bemutatóval majdnem egyidőben Nevetőszeműnek is premierje van. A táncosoknak két Grimm-meseket elevenítő baletet állított színe a pesti koreográfus Géczy Éva, a *Hófeherkét* és a *Hamupókét*. Ez utóbbi cím szerepét táncolja Prokofjev zenéjére. A nagy tetszéssel fogadott táncjátékokkal a színház megtette az első lépéseket, az onnálló balet magalkítása felé.

En egy majdani stúdiószínpad rendszeres működtetésének tervét melengtem magamban. "Előjátéknak" ezért abban állapotam meg Regős Sándorral, a kortézi televízió vezetőjével, hogy az új Uttörő téri műteremben - ideiglenes jelleggel, - színházi előadásoknak is helyet ad. Januári első bemutatónk, Gelman színjátéka a *Négy szemközti mindenki*vel, Szabó Ildikó és Szirmai Péter színészi remeklése ellenére szinte észrevétlen maradt. Nem így a május végi premier! Dario Fo kegyetlen szatírja, az *Egy anarchista véletlen halála*, pompásan beütött. Galkó szellemes rendezése és Szirmai ellenállhatatlan humorú alakítása maradandó élmény mindenki számára. Nem vitás, hogy az előadást a következő szezonban is játszani fogjuk.

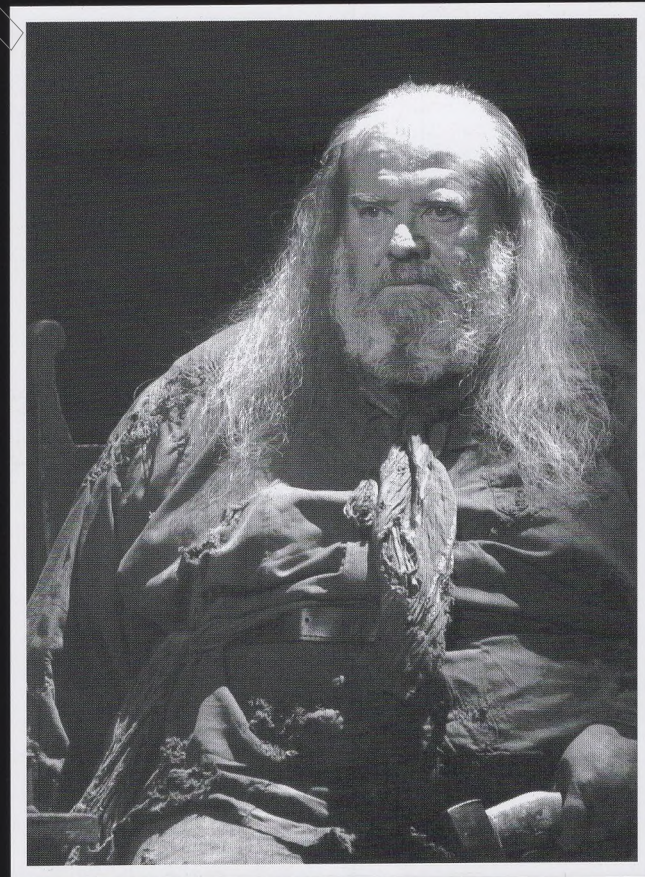
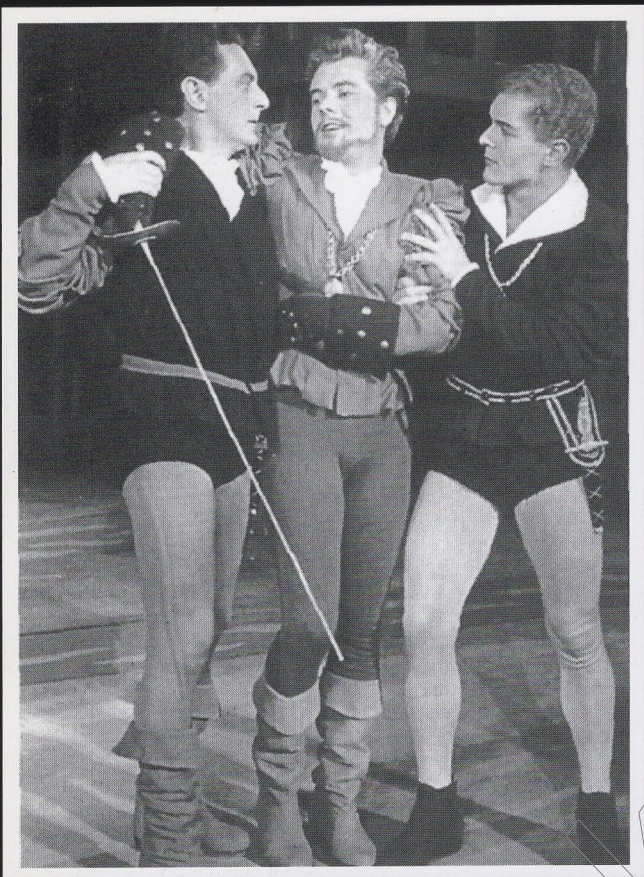
A szerződötési tárgyalások végéhez közeledve, dülöre kell vinnem a Hollai-kérdést. A társulat döntő többsége - ha nem változik meg, - nem akar dolgozni vele. Hiába beszélnek Kálmánnal többször is, nem változtat magatartásán, sőt egyáltalán nem is akarja érteni mi a baj vele. Ő nem kötekedő, agresszív, csak szókimondó és ilyen is marad. Döntésem kell. Vagy elvesztem a társulat egy részét, vagy nem szerződtek egy jó, de bomlasztó, összeférhetetlen színész. Ez utóbbi választom. Szemtől szembe, szóban közlöm döntésemet, a későbbi esetleges vitákat elkerülendő, tanúk jelenlétében. Különben is én mindig személyes beszélgetésben mondom el a színészeimnek a róluk kialakult véleményemet, és szerződötési szándékomat. Pedig levélben könnyebb mindezt közölni. Így azonban ismételtelen szembesülni kényszerülök saját döntésem helyes vagy helytelen voltával. Ritkán kellemesek ezek a beszélgetések, mert ha anyagiakra kerül a sor, mind gyakraiban kell nem mondanom a fizetésemelési kérésekre. Még akkor is, ha azt indokoltnak tartom. A színházak állami támogatása egyre kevesebb, a bérelemelésre fordítható összeg, - ha azt nem akarjuk létszámcsökkentéssel megemelni, - csupán csak aprópénz. Márpedig színészt utcára küldeni nem szabad. A szegedi színház így is kevesebb művészettel dolgozik, mint amennyivel a rekonstrukció küszöbön álló befejezése után, a megújult színház működtethető. A dologi kiadások szempontjából sem jobb a helyzet. Minden díszletet a zéteségis újra felhasználunk, a ruhákat ismételtelen átalakítjuk, amíg szét nem foszlanak. Így azután lassan megszűnik a díszlet- és jelmezárunk.

Persze vannak örömteli dolgok is. Ilyen a három főiskolás Janisch Éva, Juhász Róza és Bodolay Géza szerződötése. No, és Pethes Gyurié! Artúr hozta a hírt, hogy Gyurival - a törvényeknek fittyet hányva, - a szerződötési időszak utolsó órájában közölték Veszprémben: nem szerződötetik. Gyuri szintén Nádasdy tanítvány volt, és igen tehetséges rendező. Összedugjuk a fejünket Nagy Lacival, és a tartalékalap terhére szerződötjük.

Az évad befejeztével a Tisztatáj értékelést közöl. "Az új főzeneigazgató Oberfrank Géza, Pál Tamás valamikori stímmkollégája araszos lendülettel, nagy elánal vette át posztját, szimfonikusaink és az operajátzás, egyáltalán Szeged zenei irányítását. A prózához felkészült, tájékozott dramaturgok (Görgy Gábor, Vinkó József) szállítottak darabokat, markánsabb egyéni megnyilatkozásra (London királya: Király Levente, Nyitott ablak: Hollai Kálmán, Jó estét nyár: Kovács Zsolt) vagy intenzív csapatmunkára (Fejek Ferdinándnak, Kár, hogy k...) - mikor hogyan tudtak élni vele. A meghirdetett programot nagyjából sikerült tartani, minimális, a színházi világ rapzodikus viszonyaihoz képest jelentéktelen korrekcióval; ezenfelül újdonságnak számít, hogy áttértek az ötnapos munkahétre, azaz hétfő után kedden sem játszottak." Nem valami euforikus dicséret, de soha rosszabbat!

Sándor János

Király Levente négy szerepben

A Móra Ferenc Múzeum
(Fotó: Veréb Simon)

HU ISSN 0239-1384

07005

9 770239 138003

Borító grafika és előkészítés:

Nyomdamester **ReProStudio**
alkotó technológia